B
8 10.09p

PAVILS ROZITS

KULTURAS SLĀPES

KRITISKAS
STUDIJAS

Otrs pārlabots izdevums

LATVJU KULTURA
MCMXXIV
RĪGĀ

L
K

B
810.09p

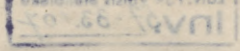

B

PAVILS ROZITS

KULTURAS SLĀPES

KRITISKAS STUDIJAS

Otrs papildināts izdevums

Nr. 1534.72.

1 9 2 4

LATVJU KULTŪRA / RIGĀ

L—

Latv. PSR Valsts Bibliotēka
Inv 57-33.107

IESPIESTS „LATVJU KULTURAS“
SPIESTUVĒ / RIGĀ / TĒRBATAS IELĀ 15/17

SĀPJU ESTETIKA

(Karlis Skalbe)

Bij pavasars un ziedi,
Bij pavasars un sniegs —
Vaj sniedziņš tā kā ziedi,
Vaj ziedi tā kā sniegs?

Skalbes „Sapņi un teikas".

Karlis Skalbe

RSL
VALSTS BIBLIOTĒKA

Karļa Skalbes muzai ir tikai viena seja. Rotajusies daiļakiem un vienkāršakiem ziediem, viņa bikli raugas mums pretim. Un ja viņa mums stāsta par pavasari, par ziedošu pļavu — viņas balss skan skumji, kā rudens vēsma. Ja viņa izbuŗ mūsu priekšā daiļako sapņu ainu vaj stāsta par pirtiņu, kas „snauž, lupstajos līdz jumtam iegrimusi," — mums „kā sapnī acs top mikla". Jo redzam viņas acu skropstās klusi mirdzošu asaru, kas mūs pārņem ar savu saldo sāpju dvesmu.

Un kad Skalbe pats par sevi saka: „Man visi gudrie vārdi Sen gaŗlaicigi kļuva, Tik sirds, Tik sirds un saule man tuva", mums viņam jatic. Tie nav tikai vārdi, uz mums t i e š i runā dzejnieka skumjā dvēsele. Vienkāršiem, nemeklētiem vārdiem viņš iekaŗo mūsu sirdi un visu laiku esam viņa varā. Mums negribas runat, negribas iebilst, bet tikai klusi klausities viņa pasakās un teikās. Sapņot kopā ar dzejnieku viņa vienkāršos, bet daiļos sapņus, just viņa dziļās, bet s a l d ā s sāpes.

Skalbes mākslai nevajaga sevišķas, izlasītas auditorijas. Viņu var visi lasīt un saprast kā izglītots, tā neizglītots. Abiem viņš būs vienlīdz mīļš, vienlīdz tuvs un vienlīdz pieietams. Jo Skalbe ir nācis

no tautas un viņa dzeja ir īsta tautas dzeja. Un tur viņa dzejas spēks. Tik laimigi ir tikai retie, izredzetie.

Karļa Skalbes valoda ir aizsniegusi apbrīnojamu daiļumu un vienkāršību, kāda sastopama tikai pie lieliem māksliniekiem. Dzejā Skalbe ir pratis sakauset savas dzejas intimo saturu ar liegu formu, pasakās savai atsacišanās un pieticibas filosofijai atradis skumju, bet dzidri skaidru valodu, tādā kārtā kļūdams par visskaidrakās latvju valodas meistaru mūsu tagadejā rakstniecibā.

I

Karlis Skalbe dzimis Vecpiebalgas Incenu mājās 26. oktobrī 1879. gadā. Mācijies pagasta un draudzes skolās. Bijis par rakstveža palīgu un vēlak par tautskolotaju. 1903. gadā Skalbi, kā politiski neuzticamu, atstādina no skolotaja amata. Tanī pašā laikā dzejnieks slimo ar diloni, bet tomēr viņš neizsamist. Ar jaunibas bezrūpibu viņš dodas nezināmā nākotnē, jo visas viņa domas un sapņi pieder mākslai un tautai. Tautu viņš grib modinat, lai ta nokrata savu verdzibu un top brīva. Tadēļ ari 1905. gadā Skalbe ir to revolucionaru rindās, kuŗi jau toreiz sapņoja par patstāvigu Latvijas valsti. Šī bija pirmā reize, kad latvji atkal, pēc gadu simtu verdzibas, uzstājās kā vienots spēks, šo savu vienibu tik spilgti atkal pierādidami varbūt vienigi 1915. gadā cīņā pret vāciem un 1919. gada cīņās pret baronu dēkainiem kaŗa kalpiem.

Pēc 1905. gada revolucijas atplūdiem Skalbe kādu laiku uzturas ārzemēs kā emigrants. Bet emigracijā viņu vajā tautas asins vaidi, kuŗus dzejnieks dzird

pat tālos Šveices vaj Norveģijas kalnos. Skalbe nevar šo šķirtibu paciest un viņš atgriežas Latvijā, lai ne tikai sajūsmas, bet ari izmisuma brīžos būtu kopā ar savu tautu. Atgriezies Latvijā, Skalbe mēģina darboties kā publicists-redaktors, tomēr sevišķas sekmes šinī arodā neiegūdams. Drīz pēc tam Skalbe tiek nodots tiesai par žurnala „Kāvi" rediģešanu un tiesu palata viņam piespriež pusotra gada cietoksnī.

Pasaules kara sākumā Skalbe dzīvo gan Rigā, Peterpilī, Maskavā, kamēr tiek iesaukts kara dienestā un iedalits latvju strēlnieku pulkos. Vāciem Latviju okupejot Skalbe paliek Valkā, kura toreiz bija izvērtusies par latvju garigo centru, jo Rigā vācu okupacija bija tik nežēliga, ka darboties vareja vienigi Veinbergs un viņam līdzigi. Valkā Skalbe darbojas Nacionalpadomē un vada žurnalu „Jaunā Latvija". Bet, vācu varai sabrūkot, 1918. gada 18. novembrī tiek izsludinata Latvijas patstāviba un Skalbe no nacionaldemokratu partijas tiek sūtits kā priekšstāvis mūsu pirmā parlamentā — Tautas Padomē. Lieliniekiem Rigu ieņemot 1919. gada janvarī Skalbe, kopā ar pagaidu valdibu, pārceļas uz Liepaju, kur pārdzīvo baronu sazvērestibas laikus un atgriežas Rigā tikai pēc lielinieku padzīšanas. Rigā Skalbe turpina darboties Tautas Padomē, Satversmes Sapulcē un Saeimā. 1921. gada vasarā Skalbe dažus mēnešus pavada Italijā, sevišķi Romā. Pasaules kara, Krievijas revolucijas un Latvijas tapšanas laikā Skalbe stipri aizraujas no politikas, uz kādu laiku aizmirsdams savus mākslinieka pienākumus. Kara un bēgļu laikos Skalbe raksta „kara ainas", kuras ir vienkāršas, bet aizraujošas ar dziļo sirsnibu un mīlestibu uz savu izmocito tautu. Kā politiķis Skalbe raksta „mazās piezīmes", kurām varbūt

trūkst politiskas viltibas, bet aiz kuŗām ir redzams dzejnieks, kuŗš mīl savu tautu un tadēļ viņa sirds ir nomodā par to. Tomēr, lai cik sirsniga ari nebūtu Skalbes politiskā darbiba, pašu vērtigako savai tautai Skalbe ir sniedzis kā rakstnieks savā dzejā un pasakās.

Savu paliekošo literarisko darbibu Karlis Skalbe var sākt skaitit ar „Cietumnieka sapņiem", „Kad ābeles zied", „Ziemeļmeitu" un „Skaņam iz tālumiem". Kaut gan šinīs grāmatās Skalbe vēl nav noskaidrojies un tik smalks mākslinieks, kādu mēs to vēlak redzesim „Pazemigās dvēselēs", „Sapņos un teikās", „Ziemas pasakās" un „Daugavas viļņos", tomēr ari šie pirmie darbi liecina, ka viņus radijis liels un īpatnejs talants, kas laužas uz āru brīžiem skaļā patosā un pravietiskos žestos, brīžiem atkal dziļās skumjās un sirdi plosošās sāpēs. Ja ari dažos Skalbes pirmos dzejoļos patoss, tad tas ir īsts, sirsnigs un viņā nav neka samākslota, samekleta. Šis īstums, sirsniba un pārsteidzoši īpatnejais gleznu svaigums ir tie, kas liek neredzet dažus formas trūkumus un ar lielu interesi lasit ari vēl tagad Skalbes pirmos dzejoļu krājumus. Bet tanī laikā, kad tie iznāca, viņi pilnigi pārsteidza un aizrāva ne tikai ar savu revolucionarismu, bet vēl vairak ar sajūtu spēku. Skalbe uzreiz kļuva par jaunatnes iemīļotako dzejnieku, jo tas izteica viņas nemieru, protestejošo garu un ilgas pēc labakas un skaistakas dzīves. Kopš ta laika Skalbe joprojam ir palicis par jaunatnes iemīļotako dzejnieku.

Pēc piektā gada revolucijas Skalbe sāk vairak nodziļinaties sevī un atraisities no jaunibas jūsmojošā skaļuma. Skalbe studē dainas un pasakas, mācidamies no tām vienkāršibu un skaidribu. Bet mūsu to-

reizejā kritika šo Skalbes sevis meklešanas un skaidrošanas dzeju sauca par dekadentisku, tādā kārtā sajaukdama lasitajiem sajēgu par īstu dekadenci uz ilgiem laikiem. Kaut gan Skalbe tanī meklešanas laikā īstu gatavu mākslas darbu nav sniedzis visai daudz, tomēr šim laikam ir bijusi liela svētība mākslinieka turpmakai darbibai. Jo ikvienam īstam mākslinieka japārdzīvo tāda iekšeja krize, lai tas, savu jaunibu pārkausejis, kļūtu gatavs un liels. Bez šīs krizes Skalbe nebūtu ieguvis lielo vienkāršibu un skaidribu.

*

Kā savos stāstos-pasakās, tā ari dzejā Skalbe ir cauri un cauri liriķis. Viņa tēlojumi drīzak būtu saucami par dzejoļiem prozā, nekā par stāstiem. Stāsta galvenais elements ir tēlojošā epika. Bet Skalbes tēlojumos ik uz lappuses plūst īstakā un intimakā lirika. Un tas ne tikai pasakās, bet ari realos tēlojumos, piem. „Mazgataja", „Miesnieks" un „Derviš̄s". Tomēr, realos rāmjos ieturetie tēlojumi nav Skalbes labakie, nav, tā teikt, viņa elementā, piem. „Dzīviba". Bet ja viņš realas lietas, dažreiz pat ļoti prozaiskas, kā lupatas etc., ietērpj pasakas plīvurī, likdams viņām izteikt kādu abstraktu filosofiju, tad mūsu priekšā nostājas pilnigi mākslas tēli, kas apžilbina ar savu plastisko daiļumu un dziļo simbolisko saturu. Pēdejā laikā ari Skalbe vairs neraksta realus tēlojumus, bet stāsta tikai teikas un pasakas.

Bet par ko tad Skalbe stāsta savās pasakās? Kādi ir viņa teiku v a r o ņ i, ar ko viņi cīnas? Šie jautajumi neviļus uzmācas, kad runajam par pasakam vispār, bet par Skalbes sevišķi. Jo viņš pasauli redzot

un uzņemot ne tikai ar acīm, bet ari ar sirdi („Pazemigās dvēseles"). Bet Skalbes pasakās nav nevienavaroņa, šī vārda parastā nozīmē. Viņš nekad neraksta par dzīves uzvaretajiem, laimigajiem. Par ko tad viņš raksta pasakas? Skalbe savas pasakas stāsta par pazemigām dvēselem. Šīs dvēseles ir kā straumē iemestas lapas, kas viegli šūpodamās slīd, kamēr straume viņas aizskalo aiz kāda ēnaiņa akmeņa. Tad viņas it kā atmostas, „sirds sāk atkal sāpet un sist". Tur viņas sapņo un ilgojas. Un ja vilnis, gaŗam skrejot, tās spējaki ievaino, viņas pasmaida un cieš. Kā teiksmaini vizošas ēnas nāk pie mums šie klusu, smeldzošu sāpju cauraustie tēli — vienkāršie karaļi un aizmirstie, nicinatie kropļi. Viņi atrodas pilnigi likteņa varā un autors līdz ar viņiem: „Un, liktens varā sevi atdodot Tik saldi man bez laika nosirmot" („Sapņi un teikas").

Bet kadēļ Skalbe mīl šīs pazemigās dvēseles, jo viņas taču neprotestē pret to kliedzošo netaisnību, kas tām tiek nodarita? Tā Aino Salimen („Mazgataja") piedod savam apvainotajam, kas tai pret īstu mīlestību, pret viņas vienigo laimes mirkli samaksā ar zelta gabalu. Krupis ubago un lasa dāvanas, lai varetu uzturet savu mīļako, lai varetu zagt savu laimi. Kaut gan autors par viņu saka, ka viņā slēpies lepnums, kuŗu tas nezaudejis. „Viņš nebija kā ubags, bet kā karalis, kas pazaudejis valsti". Bet tas ir pazemigs lepnums, jo viņš, karalis būdams, tomēr ubagoja, lūdza dāvanas. Pat savu mīlestibas laimi viņš neiekaŗoja, neieguva, bet zaga: „Viņam tikās kā zaglim pazust ar savu laimi" („Krupis"). Un ja ļaudis to, viņa kupra dēļ, saukā par krupi — viņu tas neapvaino, viņš neļaunojas. „Viņš neņēma nevienam

neko ļaunā, tik staigaja smīnedams un kopa savu seju". Tiesa, dažreiz viņā pamostas cilvecigais lepnums un tad viņš pa daļai ar nicinašanu, pa daļai ar nožēlošanu noraugas uz tiem, kas to nicina. „Ja, es esmu nabags, es dzīvoju kā suns no druskam, ko izkaisa jūsu pirksti, bet kas ņems man prieku, smieties par jūsu tikumu. Jums pieder manta un gods, man manu lūpu klusais smaids". Un tālak viņš saka: „Redzat, tik maza bij mana dzīve, man nevajadzeja vairak, kā cieta salmu pagalvja... man nebij citas vēlešanās, kā dzīvot, un to visu man bij ņemt ar viltu. Vaj vilts ir sliktaks, nekā zobens!" Ta ir patiesiba, ko ne katrs drīkst izrunat. Ari pazemigās dvēseles viņu ne visai bieži izteic. Viņas vairak klusē un cieš savā sirdī.

Taisni tadēļ Skalbe mīl šos ubagus, kropļus un atstumtos, kam sveši ir treknie gaļas podi, bet izsalkums — ikdienas viesis. Ari Skalbe grib būt pazemots un nabags. Tā vienā no „Daugavas viļņu" dzejoļiem „Varavīksnas" viņš saka:

„Tev tikas nabagam un pazemotam būt:
Kad dzīves tumsa apkārt spiežas baiga,
Tad divkārt burvigs top
Tas maigais stars, kas nāk no mīļa vaiga
Un kā pēc lietus zaļās vasarās,
Mirdz varavīksnas tavās asarās."

Jo pazemotos viņš vēl atrod īstas, dzīvas dvēseles. Viņš pats cieš un mīl savas sāpes un tapēc viņš ari iemīlejis šo pazemigo dvēseļu sāpes. Viņas ta dvēselei ļoti tuvas, radniecigas. Jau „Emigranta dziesmās" viņš dziedaja: „Kā manim tagad tikas Šo sirdi sāpinat", jo „Tur, skumju asarots, Es mirdzu caurstarots".

Tas jau ir zinams sāpju kults, kuŗu autors piekopj. Jo viscaur nomanama cenšanās ne atsvabinaties no sāpem, bet taisni viņas meklet un ar zinamu baudu savu sirdi sāpinat. Caur sāpem viņš nāk pie atziņas un kristalizejas, top caurstarots, garigaks. Viņš pārvar sevī materiju un kļūst pilnigi eterisks. Sāpes atsvabina Skalbes radošo dvēseli no vietas, un viņa, brīva kļuvusi, neredz vairs saviem ceļiem gala. Šī brīvā dvēsele iemīl savu atsvabinataju — sāpes. Viņa sāk tās pielūgt, dievinat. Un te dzimst sāpju, estetisku sāpju reliģija. Saku estetisku, jo Skalbe ar vislielako mīlestibu viņas idealizē un izdaiļo. Sāpju apzīmešanai viņam visdaiļakās un vismuzikalakās skaņas.

Ja Skalbem sāp, tad viņam viss izliekas ar zeltu klāts. „Kaut kur klusi sāp, Smeldz, kā ilga vāts. As'ras acīs kāp. Bet tik tāļu sāp, Viss ar zeltu klāts". Kā nopūtas uz savām krūtim Skalbe arī sajūt mīļas rokas. Un tad viņš vairs negaida neka saldaka: „Es negaidu saldakas balsis, Kas jaunā dzīvibā sauks" („Sapņi un teikas"). Nav saldaka nekā par sāpem, nav mīļaka par skumjam. Pat mīlestiba nav saldaka un mīļaka, jo ta daudz vaj maz ir saistita ar materiju, ar mīlamo objektu. Ja Skalbes sirdī dzimst jauna mīla, viņš nepriecajas un negavilē, bet rokas vecos sāpju pelnos („Sapņi un teikas"). Mīlestiba un laime ir pārejošas jūtas. Viņas nemīl ēnas pusi bet tiecas pēc saules un prieka. Viņas prasa pēc baudas un piepildišanas. Tadēļ viņām nav vietas Skalbes sirdī:

„Ko laime sirdij dara?...
Ta skumjās pārvēršas,

Pār tāli — zaļām pļavam
Kā migla nolaižas.“ („Sapņi un teikas“).

Bet Skalbe ir vēl jūtigaks. Viņš sāpes sajūt pat tad, kad sniega pārslas, kā baltas paijas, viņam pieskaras. „O, kas gan sūta Šīs baltās paijas tev, Kad sirds tik grūta?“ („Sapņi un teikas“). Viņa liktenis ir tumšs un bēdigs un kur gan lai viņš ietu tāds, ziedu aplidots?

„Kur iešu es, tāds ziedu aplidots,
Kad man tik tumšs un bēdigs liktens dots.“
(„Sapņi un teikas“).

Ja viņš redz, ka viss apsnieg un top maigaks, zaudē savus asos krāsu kontrastus un pārvēršas par baltu sapni, tas izsaucas:

„Viss atdod dzeloņus:
Liec sāpes nost tu ar.“
(„Sapņi un teikas“).

Te dzejnieks jo skaidri izsaka, ka sāpes viņam ir aizsargu līdzeklis un dzeloņi pret ārpasauli. Tiešam, sāpem un bezprātam ir ta cildenā īpašiba, ka viņi mūs izsargā no ikdienas pelekajiem putekļiem. Mūsu sirdis nekad neierūs, bet vienmēr ir kā spodrs asmens. Bet ja nu viss atdod savus dzeloņus un iemieg baltā sapņu miegā, tad ari tu vari nolikt savu ieroci — sāpes, un baudit baltā miera sapni.

Skalbe visbiežaki mīl būt tur, kur „salasas visi, kas izmesti aiz lielās dzīves vārtiem un nespēj vairak, kā tikai klusi klaudzinat un nopūsties“ („Pazemīgās dvēseles“). Tur viņš jūtas kā mājās, — viņš saprot tos klusos klaudzinatajus. Viņam ir mīļas to nopūtas un klusās sāpes. Jo ari viņš pats grib būt tikai „pieticigs staiguls, kam nav ne krekla mugurā, un priecaties par visu no tālienes, kā Dievs dod“

(„Bālās lapas"). Viss cits taču ir tik gaŗlaicigs un mākslots — simtām reižu jau redzets un justs. No tuvuma to visu vēl reiz apskatit nav iespējams. Atliek tikai viens: attāļinaties no visa bijušā un esošā un caur piemiegtu acu skatu to pārradit par jaunu topošu. Citas izejas tad vairs nav, kas „viss pārak pazīstams un es pats sev" („Bālās lapas"). Tadēļ Skalbe nemīl būt starp „gudrajiem", viņš mīļak soļo ar vientiesiti, jo tas „puķes nesamin. Pat kraukļa maitu No zemes augšā ceļ un drānā tin" („Emigranta dziesmas"). Dzejnieks nemīl ari gudras valodas un dziļu filosofešanu, viņš vēlas „vārdus vienkāršus un vientiesigas domas, Kā puķu kātus vieglās ķēdēs siet" (Ibid.). Jo šinīs vienkāršos vārdos daudz vairak sirsnibas un skaistuma. Kā labakais pierādijums tam vislabak noder Skalbes paša dzeja, kas ir apbrīnojami vienkārša un mīļa. Gudribās un gudros vārdos ir ļoti maz sirsnibas. Viņi kļūst gaŗlaicigi ar savu loģisko skaidribu un noteiktibu.

„Man visi gudrie vārdi
Sen gaŗlaicigi kļuva,
Tik sirds,
Tik sirds un saule man tuva."
(„Sirds un Saule").

Šim pantiņam ir dziļa simboliska nozīme, jo te izteikti divi Skalbes dzejas galvenie elementi. Sirds — dvēseles sāpes un iekšejais es; saule — daba, viss kosmoss. Bet par to runasim drusku vēlak, kad šiem diviem pievienosies ari trešais un, varbūt, galvenais elements.

Ir Skalbem ari savs gudrais, savs pravietis — Nabaga bramins. Bet tas ir savadnieks — viņš nemīl runat, izteikt savu gudribu. Viņam grūti ir runat un

tik saldi klusu ciest. „Sniedz man savu roku, lai runā saule un sirds“ („Pazemigās dvēseles“). Bet dzīves ikdiena — viņa sieva — tam nepiekrīt. Viņa zin, ka par bramina gudribam maharadžā dod bagatas dāvanas. „Kam man tava sirds, kad man jadzīvo kā ubadzei“. Viņa labaki pacieš garigo nabadzibu, bet laicigās viņa nevar paciest. Te saduras divas pasaules: viena nekad nav laicigi diezgan bagata, otra atkal negrib palikt garigi nabaga. Tadēļ bramins savas lūgšanas nevar vairs pārdot par zeltu. „Manā sirdī ir visi tie vārdi, par kuŗiem maharadžā dod dāvanas. Mācies turet rokas tā, kā trejrocis Buda un paliec bagata, kā es. Kad es paceļu rokas uz augšu, visas rūpes nokrīt no viņām un es atļaujos gaismai un mieram. Un runā tik saule un sirds. Nāc, es teikšu tev savu mīļako lūgšanu“ („Pazemigās dvēseles“). Bet ikdienai nevajaga sirds mīļako lūgšanu. Viņa nav tik viegli apmierināma. Ta vēl un vēl prasa savu, līdz „bramina sirds palika nemieriga un maza“ no rūpem un nemiera. Ja bramins negrib kļūt nabags, negrib pazaudet savu vienigo bagatibu — sirdi, tad viņam jaatstāj sava neapmierināmā sieva un jaaiziet. Viņš savus sapņus, savas lūgšanas vairs nevar un negrib pārvērst laicigā bagatibā. Tadēļ viņš aiziet pie visu varenās dabas un pielūdz to. Viņš redz, cik cilveks ir zems un cik dzīve ir nieciga, salīdzinot ar dabu. „Pa šauru klinšu taku viņs kāpa uz augšu, un nakts uz ceļa viņam kaisija zvaigznes. Rītā viņš iznāca gaišā klajumā. Visapkārt ūdeņi šalca, no kalniem nākdami, un vilnis pār vilni mirdzeja aizejot. Viņš bija uz lauka viens, un dzīves ēna vairs nestājās saulei priekšā. Viņa kājas saldi tirpa uz zemes. Kā no torņa augstuma viņš re-

dzeja, kā šķetinas zem viņa bezgaliba: vilnis aiz viļņa. Viņu pārņēma maigs žēlums. Viņam gribējās krist ceļos un raudat šās varenības priekšā: vaj par dzīvi, kuŗa tik pārejoša, vaj par cilveku, kuŗš bija tik mazs". („Pazemigās dvēseles"). Tas ir ceļš, no kuŗa bramins vairs neatgriezās dzīves nemierā.

Kā Skalbe pats, tā ari viņa pasaku varoņi mīl sāpes. Viņi neizvairas no tām, bet iztukšo viņas līdz dibenam, kā saldako biķeri, ko dzīve spēj sniegt. Sāpēs viņi mācas visu un visus saprast, visu piedot un attaisnot. Sāpes viņiem ir kā Stiksa ūdeņi, kas nomazgā cilveka dvēseli un padara to šķīstu. Skalbe, tāpat kā Poruks, svaida savus varoņus tikai tad, kad tie ir izkvēlojuši pasauligu sāpju ugunī, atsvabinajušies no egoisma, ietiepigā lepnuma un atriebibas. Visu vajaga mīlet, saprast un piedot. Ja tev ir kas ļauns nodarits, tad mācies „visu to pieminet bez dusmam, bez naida un sāpem" („Kaķiša dzirnavas"). Vajaga mācities sacit līdz ar Skalbes kaķiti: „Ej, ķēniņ, es nepieminu ļaunu." Kad kaķitis stāsta ķēniņam savu bēdigo dzīves stāstu, „kā meitas aizraidijušas viņu un kā puikas mocijuši", — visu to viņš piemin bez dusmam, bez naida un sāpem. „Ķēniņš klausijās viņā un brīnijās, kā tik viegli var sāpes pieminet, un asaras klusi kāpa viņam acīs, kā silts zilgans ziemas prieks, kuŗš paceļas no balti nosniguša dārza un mīksti spiež pieri. Ja, ja, viņš vēl nebij zinajis, ka sāpes var tik viegli lidot un dūkt, kā baltas sniega pārslas, kuŗas atstāj tālu apakšā izmocitās zemes dubļus. Sāpes viņam bijušas rūgtas un padarijušas dzīvi tumšu

un rūgtu, nodzēsušas zālēs zelta lampas un sauli debesīs. Sāpem bij tik dzeloņi un ikviens dzelonis atrada viņa sirdi, bet nu viņam bij viegli balti ziedu spārni. Un viņš vareja raudat un smaidit, kā smaida sniegs pār dubļos nogrimušu zemi." Līdz šim ķēniņam sāpes bij rūgtas, jo apēnoja viņa dzīvi, bet nu tās būs saldas, jo ienesa viņa dzīvē gaismu un mīlestību. — Uz ķēniņa jautajumu, kā sodit nepateicīgās meitas, kaķitis atbild: „Dari viņām tikai labu. Kad es kā ubags aizgāju pasaulē, tad jau bija sāpju diezgan. Kapēc vairot sāpes? Lai vairojas labak prieks." Un ķēniņam nav ko iebilst, viņa sirds jūt to pašu. Tikai tagad tas sāk noskaidroties. „Tev taisnība, kaķit," ķēniņš domigi saka. „Reiz es gribeju pakārt laupītāju, bet tas sāpeja viņa mātei. Un mātes bēdas sāpeja viņa māsai, un meitas sāpes sāpeja viņas dārzam: puķes novīta un ābeles nobirdināja negatavus augļus, jo meita ziedā aiz bēdām aizmirsa viņas apliet. Tad es piedevu laupītājam, tapēc ka negribeju vairot sāpes pasaulē." Te atkal nomanams, ka ari daba cieš līdz ar cilvekiem: „meitas sāpes sāpeja viņas dārzam." Tā tad Skalbes varoņi caur sāpem nonāk pie panteisma.

Kaķitis zina, ka tikai sāpēs cilveki viens otru saprot un mīl. Laimigie ir sveši un cietsirdigi pret cietejiem. Tadēļ viņam uz ķēniņa jautajumu, ko darit ar tiem puikam, kas viņu tik nežēligi mocijuši, ir tikai viena atbilde — piedot: „Ej, ķēniņ, es nepieminu ļaunu. Šie mazie ļaudis ir tik ziņkārigi. Viņi vēl nezin, kā sāp. Viņi grib redzet sāpes un priecajas, kad kaķis mokas. Gan dzīve ievainos

viņu jaunās dvēseles, un tie zinās, kā sāp. Tad mēs vēl paliksim labi draugi." Šis miers un augstsirdība atstāj uz ķēniņa dvēseli dziedinošu iespaidu. Pēc ķēniņienes nāves viņš „sēroja par visu, ko cilvēki, lopi un zvēri cieta pasaulē. Par varoni, kam krūtīs rūseja ienaidnieka šķēpa gals, par purva strazdiņu, kas mocijās gana zēna cilpā un pat par vaguliņu, ko samina uz ceļa nevainīgas bērna kājas. Tas bij pavisam, pavisam savads ķēniņš. Visas sāpes, kas pasaulē gadijās, kā bultas atrada viņa sirdi. Viņš sēdeja salīcis savā krēslā, ar rokam sažņaudzis krūtis. Gan veikli galma dakteri deva viņam padomu, apkalt sirdi ar zelta stīpam, tad viņa nedrebešot tik viegli pretim katrai nopūtai. Bet ķēniņš neklausija. Viņam bij mīļas nelaimīgo nopūtas, kas maldijās caur laikiem un tālem. Viņš sildija tās pie savas sirds, kā nosalušus bērnus, kuŗi spiedās klāt pie viņa krūtim ar sastingušām rociņam." Kaut gan ķēniņš pats bij cietis un cieta, bet viņš vēl nevareja visu saprast, visu piedot. Tadēļ viņš bija drūms, un neļāva savā pilī aizdedzinat gaismas un mīlestības sveces. Viņu mocija zemes nemiers un īgnums. Pats galvenais, viņš nespēja visu bez sāpem pieminet. Bet tagad, kā dziedinošs saules stars, viņa dvēseli noskaidroja kaķiša sāpju piedošana un dziļais miers, ar kādu tas visu piemineja. Kaķitis dabuja atpakaļ savas pazaudetās dzirnaviņas, jo tas pēc dzimuma bija melderis un labaks amats viņam nebij iedomajams. „Bet ķēniņš bij izārstets un pilī sākās jauna dzīve" — mīlestībā un mierā.

Šī pasaka („Kaķiša dzirnavas") ir tik mākslinie-

ciski uzrakstita, ka viņa skaitama par vienu no labākām, ne tikai starp Skalbes darbiem, bet vispār mūsu literatūrā. Še Skalbes simboli ir tik īsti un ticami, stils daiļš, lirisma un gleznu bagats, ka šo pasaku var lasit kā īstu muzikalu dzeju.

Tos pašus sāpju un šķīstišanas ceļus staigā arī citi Skalbes varoņi. Viņi ir pazemigi un pieticīgi. Mīl savas dvēseles sāpes, un klusi smaididami, piedod visiem, kas viņus sāpina. Bez kādas cīņas un kurnešanas viņi padodas savam liktenim. Tā Jānis Baltiņš (stāstā „Miesnieks") visu dara, un arī savu miesnieka darbu, ar aklu padevibu. Kāda visspēciga un no cilveka gribas neatkariga vara liek viņam kaut lopus, un viņš to dara. Neprasidams, kadēļ un priekš ka. Viņam šķiet, ka tam tā jabūt. Bet ne tikai darbos, arī visā viņa gaitā ir akla un klusa padeviba." Izliekas, ka šie varoņi nemaz nedomā, bet tikai jūt. Prāta viņiem vaj nu nekad nav bijis, jeb viņi no ta ir pilnigi emancipejušies. Tagad viņiem ir tikai sirds. Un ar sirdi tad arī viņi skatas uz dzīvi un uzņem visu ārpasauli. Jo kā gan citadi lai izskaidro tādu, karaļa krāsnkuŗa — vecā leiša pašuzupurešanos un pašnoliegšanu, ka viņš, kuŗš „nezina vairak kā nopūsties, vaj nosmieties pie sevis no dziļa reibuma," būtu slimās karalienes dēļ kā dūmus „izpūtis savu dvēseli, ja ar to varetu glābt karalienes dzīvibu?" Šī uzupurešanās notiek ne aiz mīlestibas, bet aiz padevibas. Ta ir savas patstāvigas eksistences noliegšana. Uz patstāvigu eksistenci pretendet taču ir moraliskas tiesibas katram individam. Bet sevis noliegšana jau patiesibā ir katra pašuzupurešanās. Ja mēs mēģinasim analizet un izprast pašuzupurešanās psicholoģiju, tad atradisim, ka katrreiz galveno lomu tur spēlē sirds

un jūtas. Par acumirkligo pašuzupurešanos es nerunaju, jo ta ir neapziniga un to pa daļai noteic iedzimtais un stipri attīstītais etiskais instinkts. Sirds, jūtas tad ari vada šīs pazemigās un pašaizliedzigās dvēseles. Tas ir reizē grūtakais un vieglakais ceļš. Grūtakais viņš ir tadēļ, ka te ir ļoti daudz sāpju. Jo katrs dzīves sitiens, katra jauna diena nāk ar sāpem, tadēļ ka viņi neanalizē un neizvairas no šīm parādibam, bet uzņem visu kā ziedu smaršu, nevaicadami, kas tie par ziediem, bet tikai bauda, cieš. Bet vieglakais ceļš tas ir tanī ziņā, ka cilvekam, kas ļaujas vadities no savas sirds, nekad nav jaatbild visu sodošās etikas priekšā. Viņš patiesibā nerīkojas apzinigi, bet liekas vadities no zinamas neapzinigas sirdsetikas. Un šīs neapzinigās etikas iepriekšnojautas un taustekļi Skalbes varoņiem zinamā virzienā ir ļoti attīstiti un tāļredzigi, tā ka viņi nekad nešaubas par savu darbu pareizibu un īstenibu. Viņu asinīs jau kūsā šis labā princips. Viņi nepazīst grēka un to dziļo šaubu, kas saēd tagadejā cilveka dvēseli. Viņiem ir tikai labs un ļauns, balts un melns. Bet viņi neredz sarkanās grēka krāsas un vēl daudz citas, ne mazak vilinošas. Viņiem trūkst visu iznīcinoša un visu postoša naida, viņi tikai skumst un rezignē par pasauli un dzīvi, piedodami un attaisnodami visu. Un ta viņu vienpusiba.

Bet vaj Skalbes pazemigās dvēseles ir ari nelaimigas dvēseles? Uz to atbildesim nākošā nodaļā.

II

Kā dabai, tā arī cilvēka dvēselei vajaga pārmaiņas. Viņām ir savs radīšanas un savs atpūtas laiks. Tadēļ organiski neiespējami ir dzīvot vienigi sāpēs, lai arī diezin kā viņas mīletu un lai cik saldas arī viņas nebūtu. Arī Skalbes varoņi, ja tiem atliktu tikai sāpes pasaulē, būtu izmocījušies, noguruši un nelaimīgi. Viņi kļūtu peleki un vienmuļigi ne tikai mums, bet arī pašam autoram. Viņš ja nu ne gluži tos nicinatu, tad vismaz būtu daudz vēsaks pret tiem. Jo katrai cilvēka dvēselei vajaga savas baudas, savas saules, viņai ar sāpem un ēnas pusi vien nepietiek. Dziļak un vērīgak ieskatoties Skalbes darbos, mēs redzam, ka ne tikai sāpju dēļ viņš mīl tos, „kas ir pacietīgi un prot gaidīt, kad nesteigdamās atnāks viņu mazā Laime, kuŗa noputejušām kājam staigā gar nabaga ļaužu durvim, izdalīdama savas mazās dāvaniņas" („Pasaka par vērdiņu"). Nē, viņš tos mīl viņu daiļo sapņu dēļ — viņos tas redz sava ideala — sapņu — piepildīšanos. Tiem, kas dzīvo bagatībā un pieticībā, dvēsele ir ierūsejusi, jo tie nepazīst augstaku dziņu, viņu ideals ir ikdienas sīkā pieticība un miers. Bet „tiem, kas dzīvo no druskam, neredzams kāds staigā līdz un čukst ausīs skaistakās pasakas." Pirmos Skalbe var tikai nožēlot, jo savas sirdis tie ir izmainījuši pret spožā metala zvīņam, viņi ir garīgi invalīdi. Bet pēdejos, kam nav pasaulīgu bagatību un kuŗu ausis ir dzirdīgas un sirdis bagātas, Skalbe ne tikai mīl, bet arī idealizē. Viņiem pat „siena smaršā piedzimst daudz skaistu teiku" („Pazemīgās dvēselas"). Bet par to runasim vēlak. Tagad apska-

57- 33.107

tisim to starp- jeb pārejas stadiju, caur kuŗu Skalbe un viņa varoņi no sāpem nokļūst pie sapņiem.

Jau iepriekšejā nodaļā mēs Skalbes darbos sazīmejām divus galvenos elementus — s i r d i un s a u l i, kuŗiem tagad pievienojas t r e š a i s — s a p ņ i. Skalbe sāk no sirds, t. i. no sāpem un caur sauli — dabu viņš sasniedz savu idealu — sapņus. Tā tad, no sirds izejot un tiecoties uz sapņiem, Skalbem jaiziet caur sauli — dabu. Tāda dvēseles evolucija norisinajas ari drīz visos Skalbes pasaku varoņos. Sāpēs viņi kristalizejas, noskaidrojas un tad atgriežas pie dabas — visas radibas pirmmātes. Dabas klēpī viņi aizmirst savas sāpes, pārdzimst un top kā bērni. Par bērniem kļuvuši, viņi šapņo vientiesigus, bet skaistus sapņus. Viņi it kā sakūst ar pašu dabu, top viena miesa un dvēsele. Un ja tāda dvēsele, kas ar dabu sakususi, kādreiz tomēr aiziet, tad liekas, ka visa daba viņu pavada. „Mazās lauka puķes pavadija viņu (puisi, kuŗš aiziet) starojošām acim. U z l a p a m c e ļ - m a l ā b i j z a ļ a s r a s a s s i r d i s u n a i z e j o t v i ņ a m a t v ē r ā s u n a t d e v ā s k a t r a z i e d a d v ē s e l e. Viņš ņēma līdz kumelišu kluso smaršu, rudzu ziedu pelekos putekļus un dievkociņa zaļo mūžibas atmiņu. Ikkatra ežiņa viņam s n i e d z a savu mantojumu. Vēsmas, kā neredzamas bites, nāca no birzes, no pļavas, no lauka un metās viņam uz pieres, uz vaigiem, uz pleciem un a t d e v a savu bagatību“ („Jūras Vārava“). Te jau vairs cilvekam nav jacīnas ar dabu, bet ta, kā īsta māte, savam aizgājejam dēlam sniedz un atdod visu savu bagatību. Tas vairs nav tas barbariskais ņēmejs, kuŗš ar kaltu un cirvi visu sev ieguva. Bet tas ir idealais ņēmejs un daba — idealā deveja.

Ja agrak Skalbe vēl juta sevi šķirtu no dabas, kaut gan vēlējās sakust ar viņu, tad tagad viņš to ir panācis. Agrak viņš teica:

„Es ieslēgts vienā veidā,
Man vienas sāpes ciest —
Bet tūkstoš brāļu un māsu
Pie krūtim gribas spiest.
Cits — jūras dzelmē zilā,
Cits — meža biezumā.
Man brālis putniņš silā
Un zivtiņa atvarā."

(„Sirds un Saule").

Tad viņš vēl jutās ieslēgts vienā veidā, un viņam bij jacieš vienam savas sāpes. Bet tagad („Jūras Vāravā") tas jau ir sakusis un visa daba sēro, viņam aizejot. Puķes un ežmalites cieš viņa sāpes, un katrs nes savu dārgako artavu, lai tikai vieglinatu cilveka sāpes. Tagad cilveks vairs nav dabas ienaidnieks, bet viņas dvēsele, viņas estetiski un garigi radošo spēku kopums. Tagad Skalbe „spiež pie krūtim izkaltušos ziedus un skatas viņu izdzisušās sejās, kā savās sāpēs" („Pazemigās dvēseles"). Tagad Skalbe, pavasari gaidot, lūdz „sauli, māti arajiem un ganiem" („Sapņi un teikas"), lai viņa nāk un atsvabina pelekās upites, kas zem lediem mokas, lai ļauj strazdiņam norā savas dziras taisit. Lai nāk saule un lai visu atsvabina un dod visam jaunu dzīvibu un jaunus priekus. Un ja viņš nonāk kapsētā, tad „koki, puķes zied kā dvēseles! Tur jasmins pārlaidies pār baltu krustu, Kā sirds, kas še vēl mīlestibu justu. Maigs rožu zars pār taku noliecies, kā bērna dvēsele tev krustojuši ceļu" („Sapņi un teikas"). Ta ir dabas augstakā simbolika, jo daba

še simbolizē katrā vietā zinamu cilveka gara un dvēseles momentu un pārdzīvojumu.

Sakušana ar dabu tomēr visspilgtaki izteicas „Krupī". Krupis, kas tika no visiem nicinats un neieredzets, kas visu bij zaudejis, ari savu zagto mīlestibu, pie dabas atgriežoties pilnigi atdzimst. „Viņš redzeja neapzinigo prieku, ar kādu pļava sūca sauli. Ikkatrs stiebriņš bij pilns laimes. Viņam patika te un viņš nekur vairs negribeja iet." Viņam dabas klēpī ir labi — tur sadzīs viņa dvēsele. „Cik labi. Es gribetu tikai atstarot gaisu un sauli un nezinat un nejust neka." Viņš negrib būt dabas valdnieks, bet tikai tās atstars un atspulgs. Tas atsvabinas no visa cilvecigā un savienojas ar dabu. „Un tur, kur tas apklusdams sevi pazaudeja, viņam atvērās cita dzīve, dabas dziļā snauda, bez sāpem un prieka..." Kad viņš sajūt nāves tuvumu, tas ir kā apskaidrots, jo lielais izlīdzinašanās brīdis ir klāt. Nāve viņu savienos atkal ar dabu. Viņš, ceļos nokritis, lūdz puķes, lai tās uzņem viņa asinis. „Puķes, atsedzat savas sejas un dodat man vietu starp jums. Manas asinis drebedamas meklē jūsu, ikkatrs piliens iet kā uz svētkiem. Smilgas, pašķirat savas klusās skariņas, uzņemat mani starp jums, apsedzat mani ar savu sudrabu! Vilnis sārts mani aiznes. Es sasienu sarautās saites..."

Pārejot uz Skalbes dzejas trešo periodu, mums izliekas, it kā viņš savu idealu būtu sasniedzis. No sirds un saules — sāpem un dabas — viņš jau pa daļai atraisijies. Tās it kā būtu zaudejušas savu atspulgu dzejnieka dvēselē. Tagad viņam ir sapņi un teikas. Sapņos viņš tagad aizmirst visu — ari zemes mīlu un sāpes. Ar visu būti viņš atdodas

savam sapnim, par citu neko nedomadams un nejuzdams. „No Aizsaules, no Indras valsts nolaidās lejā skaistas sievas ar zelta augļiem. Viņas ņēma savās rokās bramina noguruošo galvu un sniedza viņam mirdzošos augļus. Un nabaga bramins apkampa maigās sapņu sievas un mielojās pie viņām, kā pie saldām ābelem. Un aizmirsa zemes mīlu un sāpes“ („Pazemigās dvēseles“). Kā jau redzejām, kādreiz Skalbem sāpes bij saldas. Bet tagad viņš tās sauc par nogurdinošām. Tā tad ne visai tās mīl. Turpretim saldi tagad ir sapņi. Senako sāpju vietā tagad „klusi staigā sapņu burvis, Aizvij mani savā vaļā Krēslas pilī augstā zaļā“ („Sapņi un teikas“). Tagad „Sudrabaina sapnim bārzda, Sudrabainas matu sprogas“ („Sapņi un teikas“). Caur sapņiem viss ir kā atjaunots un ari paša dzejnieka sapņotaja dvēsele ir kā no jauna piedzimusi. „Jauns ir lauks un jauns ir mežs, Un tik tuvs, kas bija svešs“ („Sapņi un teikas“). Dzejniekam, sapņu varā dzīvojot, ari viss apkārtejais top par pasaku:

„Un kā pasakā tur bija
Baltās puķēs liepu galds,
Zelta krūze, vara kanna,
Iekšā sapņu dzēriens salds.
Dzer un dziļi aizver acis...
Salds ir sapņa mielastiņš.“

(„Sapņi un teikas“).

Skalbe sapņo kā aizvēries zieds un stāsta mums savus skaistos sapņus. Viņš ir kā sapņu burvis — kuŗam ziedam vaj zālitei tas pieskaŗas, ta sapņo un stāsta skaistakās teikas. Ne tikai puķes un zālites viņam sapņo un stāsta teikas, bet viss tuvais un tāļais. Domat, nav tādas lietas pasaulē, kuŗai Skal-

bem nebūtu savu īpatneju sapņu un savas pasakas. Sava pasaka ir „sārtam sāls graudam, kuŗš rudenī bij palicis pāri no gaļas sālīšanas, un guleja uz mūŗa nekustinats jau no pirmā sniega". Ari lupatam, kurās žāvejas uz šņores, ir savi sapņi un savas pasakas. Bet kad baltā tējkanna, sīkdama un tvaiku caur nāsim pūzdama, sāk sapņot un stāstīt pasakas par dzelteno tējas zemi, tad mēs nevaram noklausities vien. „Ziemu es mīlu piemiegt acis," — viņa saka, — „piemiegt acis un sapņot. Es redzu zemi, kur tējas koks zied un zilus karaļa svārkus, kuŗos lokas zelta pūķi. Es redzu, kā viņus planda vasaras vējš. Karalis iet caur dārzu uz savu alabastra lapeni. Tur viņu gaida divpadsmit damu, divpadsmit dzeltenu tējas rožu, līkām, sapņos noreibušām acim. Viņi dzer tēju no mazām porcelana tasem, uz kuŗām uzgreznotas mazas damas ar līkām zeltbrūnām acim, kuŗas redz tikai teikas. Tad karalis atsauc savu stāstītaju un liek viņam stāstīt stāstus par pūķiem un varoņiem. Un, kad pūķis ar divpadsmit galvam iedzen varoni līdz krūtim zemē, tad divpadsmit damu noliec divpadsmit tumšu galviņu uz šaurām dzeltenām rociņam un tvīkst un dreb, kamēr varonis nav nocirtis pūķim divpadsmit galvas. Es varetu stāstīt daudz pasaku, bet tās visas ir no Ķīnas" („Kaķiša dzirnavas"). Šī pasaka nebūt nav vienīgā, viņa varetu stāstīt vēl ļoti daudz, bet tās visas tikai par īsto tējas zemi. Tadēļ lai stāsta runcis. Nu, un kad runcis sāk stāstīt par savu senču dzirnavam, par riekstu gaņģiem un mandeļu gaņģiem: murra, murra, murr..., tad mēs apbrīnojam Skalbes veiklību pasaku stāstīšanā. Tiešam nav lietas, par kuŗu viņš mums nevaretu stāstīt skaistakās pasakas! Bet pašus skai-

stakos sapņus Skalbe tomēr mums neizstāsta — tie neizteikti zied viņa dvēselē. „Skaists ir plūkts lotosa zieds, skaistaks šūpojas atvarā; skaists ir izrunats vārds, skaistaks viņš manos sapņos“ („Pazemigās dvēseles“). Tomēr neizsmeļams daiļums ir arī viņa izrunātos vārdos un uzrakstītos sapņos.

Savā dzejoļu krājumā „Sapņi un teikas“ Karlis Skalbe, kā mākslinieks, ir pats sevi pārāudzis. Viņa dzeja te ir līdz asaram vienkārša un patiesa. Valoda gleznu bagāta un īpatnēji muzikāla. Katrs dzejolītis atsevišķi ir tik trusls un vārigs, ka bailes vien tuvāk pieskārties, lai nesabojātu viņa dabigo skaistumu. Saku dabigo, jo Skalbes dzejā vairs nav sastopams kliedzošs patoss, bet viscaur jūtama īsta sirds dzeja — nemākslotu jūtu plūsme. Kautra un maiga, kā paši klusākie mirkļi, viņa tikai klusumā un vienatnē baudama. Bet tomēr mēģinasim ieskatīties arī šinī teiksmaini vizošā un smalki nianšetā Skalbes sapņu un teiku pasaulē.

Savā tagadejā dzejā Skalbe ir kā sapņotajs, kurš tic saviem sapņiem ar bērna sirsnību. Un tie viņam piepildas. Dzimst vesela teiku pasaule, tiešās, reālās vietā. Kad krēsla ar vieglu roku dzēš reālās pasaules asās konturas, Skalbem „Klusi staigā sapņu burvis. Aizviļ mani savā vaļā Krēslas pilī augstā zaļā“. Rīts ausdams notrauc viņa dvēselei sapņu ziedus, un viņš zaudē mīļās, sapnī vērotās sejas:

„Kad aiz loga izdziest zvaigznes,
Bālās nakšu ligavas,
Atmostoties kaut kas sāpigs
Un kas salds man aizmirstas.
Izdziest acis, sejas, smaidi,
Kas man nakti aplido —

Dzīves mirdza pazaudeta,
Ko vēl sapņi atstaro."

Zemi zaudejis, viņš kā eterisks šūpojas nenotveramu sapņu viļņos. Baltas rokas viņu viļina sapnu dzelmē starp ūdens meitam. Ledus puķe, kā brīnums plaukst viņa loga rūtī. Viņam žēl tai pieskārties, lai ta nezaudetu savu sapņaino mirdzumu. Ieraugot pirtiņu, kas „lupstajos līdz jumtam iegrimusi", viņam acs top mikla, jo kādreiz te ir mitusi pati Laima. Bet tagad viss ir aizmirsts un pamests — tik dzejnieka auss vairs sadzird senatni, kas skan kā zelta zvans:

„Es šķiru lupstajus un smarša apņem mani,
Šāk skanet senatne, kā tāļi zelta zvani...
Es pieri piespiežu pie tumšā loga stikla,
Kā sapnī acs top manim mikla:
No zelta biķera tur pati Laima dzer
Un tumsā likteņus ar baltu roku sver."

Bet kam der šī klusā sapņu un teiku dzeja? Kam der šie sila pulksteniši, „kas zem eglem klusi sapņo"? Kāda būs dzīvē viņu loma? Ari autors pats to atzīst, ka viņa sapņiem nav nekādas lomas tanī dzīvē, kur „sveci tikai tad vairs aizdedzina, kad jauzmeklē grasis pazudis":

„Zelta bērziņi bez saknem
Tavi sapņi, tavas domas:
Neatrod sev dzīvē lomas."

Tiešam, Skalbes māksla nav domata tiem, kas „sveci tikai tad vairs aizdedzina, kad jauzmeklē grasis pazudis". Viņa nav domata ari tiem, kas mākslā meklē „idejas un dzīves virzitajas spēku". Tie Skalbes smalko un skaisto dzeju nesapratīs.

Skalbes dzeja būs mīļa „ganam, dienvidā kas sapņo,

galvu noliecis uz sūnam", kā ari tam, kas „kā bērns ir sēdejis tumsā, kā vientulis ziedošs koks Zem augstām, melnām eglem, Klusi noliecies sevī, Kaunedamies Pats savu ziedu Mirdzošā kailuma". Tikai tie, kam māksla ir Dieva lūgšana un daiļako dvēseles sapņu templis, tikai tie Skalbi sapratīs un tiem viņš būs neizteicami dārgs un mīļš.

Skalbe, kas mūsu literaturā ienesis tik daudz skaista un mūžiga, kautrigi sniedz tautas mantai tikai savas asaras:

„Tur manas tautas manta —
Ko sirds tai ziedot var?
Ak, klusais skumju eņģel,
Ņem manas asaras ar'."

III

No pārejām „Ziemas pasakam" vidus punktu ieņem Bendes meitiņa ar savu dziļo traģismu un mistisko izjūtu. Kritiķis J. Lapiņš saka, ka Skalbe neesot mistiķis. Bet tas nav pareizi. Ja Lapiņš zem mistikas saprot vienigi tumšu un kliedzošu šausminašanos, tad Skalbes darbos viņš tiešam tādas neatradīs. Bet mistika var ari saulaiņa būt, būdama tomēr ne mazak dziļa un traģiska. Piem. vasaras saulaino dienas vidu klusuma mistika u. t. t. Šāda mistika vijas cauri visām mūsu tautas dziesmam un pasakam. Tā tad tipiski latviska. Viņu varetu nosaukt par saulainu un idilisku mistiku. Šāda mistika ari līdz šim domineja Skalbes darbos. Bet ar Bendes meitiņu viņa kļūst citada. Viņa top traģiska un dziļak saviļņo mūsu emocionelo dvēseli. Te simbolistiskā tēlojumā izteicas

visdziļakā dvēseles traģedija. Bendes meitiņai ir viens vārds, kuŗu viņa nevar un nedrīkst izrunat, jo viņa ir bendes meita ar sarkaniem matiem. Šo vārdu nav varejis izrunat ari viņas tēvs — bende. Tas vārds ir — mīlestiba. Vārds ir svēts, bet bendes darbs ir grēka darbs. Šo vārdu viņš grib teikt savai meitiņai, bet tas aizspiežas viņam kaklā, kā nenorijams kumoss, līdz beidzot sadeg zilās liesmās, un tad bende mirst, jo šis neizrunatais vārds ir viņu nospiedis. Bet savu izmisumu un ārprātu bende atstāj savai meitiņai, tāpat kā sarkanos matus. Viņai dzīvē japiepilda tas, ko bende nav varejis piepildit, jo viņa dvēsele ir ļauna bijusi. Un bendes meitiņa smok sava tēva grēku nospiesta: „Man ir, it kā es būtu dzīvojusi tumšā alā. Nu es gribu redzet dienas gaismu un runat.“ Viņa grib uzupureties nevainiga jaunekļa vietā. Mirt un mirdama baudit īstu dzīvi. Viņa grib izpirkt savu dzīvibu caur nāvi. „Tad ļauj, lai man pieder dzīve. Vienu brīdi priekš nāves, lai es redzu to viļņojam aiz ļaužu galvam, kā zaļu jūŗu. Lai es redzu to svīstam kā zaļu rītu. Lai ved mani, man vajag pakāpties un kaut ko sacit. Neviens nezin, cik ilgi un cik grūti šis vārds ir meklejis ceļu uz manām lūpam. Mans tēvs bija bende, un, kad es biju maza, viņš, izgulejis dzērumu, ņēma mani uz ceļiem un kāda skaņa viņa aizsmakušā kaklā mekleja vārdus. Ko viņš toreiz nevareja pateikt, to es tagad zinu. Rīt es to gaviledama gribu izrunat. Lai mani ved, es gribu pakāpties uz karatavam un teikt vienu vārdu. Šis vārds ir: mīlestiba.“ Gandrīz nevienā Skalbes darbā dvēseles traģika nav tik reljefi izteikusies, kā Bendes meitiņā. Viņas plastikai un estetiski noskaņotiem simboliem nepārejoša vērtiba. Viņa stils ir estetisks, izteiksme plastiska, pie

kam saturs no sava traģiskā dziļuma neka nezaudē. Tas dod liecību par Skalbi, kā par lielu un dziļu mākslinieku.

Kā izjūtas, tā satura ziņā Bendes meitiņai tuvu stāv Pelnrušķite. Ari Pelnrušķites dzīve ir tumša, bez saules gaismas. Vienīgā viņas laime un gaisma tai spīdēs pēc nāves. Nakts tumsā un salā viņa runajas ar mirušo ziedu dvēselem. „Bet, kad viņa bij nomirusi, tad viņa dabuja spārnus, jo nu viņa bij par dvēseli palikusi, un nekas vairs viņai nebij ne aizslēgts, ne aizbultets. Viņa vareja svabadi lidot, kur patīk. Ta izgāja ārā pie puķem, kuŗas mekleja vasaras, un veda viņas uz gaišiem Aizsaules dārziem, kur nepazīst ziemas. Tur viņas zied vēl tagad mūžīgā daiļumā. Un ari Pelnrušķite tur ir. Rokas, ar kuŗām viņa lasija linsēklas no pelniem, ta tur uz augšu un lūdz par dvēselem, kas meklē mūžigas vasaras. Viņas rokas ir kā divas dūjas, kuŗas nekad nepiekūst lidot pret sauli." Viņa ir atraisijusies no zemes trūdiem, un tagad silst mūžības saulē. Bet savā svētlaimībā viņa neaizmirst „dvēseles, kas meklē mūžigas vasaras". Viņa lūdz par tām, jo viņa pati ir izbaudijusi meklešanas šausmas. Tadēļ viņa neaizmirst tās dvēseles, kas smok un meklē zemes tumsā mūžības gaismu — augstako dvēseles atziņu. Ta ir pazemiga dvēsele, kas ari laimē tāda paliek. Cietsirdībai un ļaunumam nav viņas sirdī vietas. Jo viņa ir šķīstijusies dziļakās zemes sāpēs un tagad dvēseles kristalskaidribu ieguvusi.

„Mūžigais Students un viņa pasaka" ir stāsts par dvēseli, kas mūžigās gaismas mekledama pati sevi pazaudejusi. Dzīvē viņa sevis vairs neatrod, ari laimes un draugu viņai dzīvē nav. To visu viņa

atkal iegūst sapņos. Dienas gaisma un realās pasaules asās konturas asi ievaino Mūžigā Studenta sirdi. Viņš vēlas tumsu, lai varetu netrauceti nodoties saviem dvēseles sapņiem un vientulibai. „Kaut būtu ātrak tumšs. Tad viņam nebūtu jaredz visi tie priekšmeti, kuŗi raudzijās viņā ar izmisumu, kā sevi pazaudejuši.“ Līdz ar krēslu Mūžigais Students nokļūst atkal savā sapņu un ilgu pasaulē. Viņš atstāj savu šauro, nabadzigo istabu un iet meklet tuvas dvēseles, jo mūžiga vientuliba ir smaga. Bet „zeme kaila, kā dzīve bez sapņiem un ceribam.“ Viņš klīst pa tumšām ielam, laimes neatradis. Jo laime nav meklejama ārpus mums, viņa dus mūsu sirdī. Vajaga tikai viņu atrast, kas gan tikai retam laimejas. Jo cilveki vairak skatas tikai ap sevi, un nevis sevī — viņas īstajā sejā. Students tumsā, luktura gaismas atspīdumā, ierauga kādu dzīves izkropļotu seju. „Izbijies Mūžigais Students skatijās šaī sejā, kā savā dvēselē, kuŗa slēpa izmisumu zem nolaistiem plakstiņiem. Šīs lūpas bij iemācijušās netikli smaidit, bet pusnoliektā seja luktura gaismā izskatijās skumji pazemiga, kā sirds, kas visas savas vainas atzinusi.“ Viņš bēg no šīs sejas, bet ta kā ēna viņu pavada. Viņš jūt, ka kaut kur ir liels ugunskurs, pie kuŗa varetu sasilt, kas pārspētu dzīves saltumu un tukšumu. Viņš visu mūžu to ir meklejis, bet aizvien tik dzirkstis, ātri dziestošas dzirkstis tvēris. „Viņš bij pārgājis no priekšmeta uz priekšmetu, no fakultates uz fakultati un ar izmisumu jutis, ka ķer tikai dzirkstis nosalušiem pirkstiem un maldas pa dūmiem. Kaut kur bija liels ugunskurs — viņš juta to — bet maldijās tam apkārt un ķēra tikai dzirkstis, dzirkstis...“ Viņš tik dziļi ir nogremdejies dvēseles vientulibā, ka

zaudejis spēju, izteikt savas domas un jūtas. Viss, ko viņš runā, tam izliekas neīsts un lieks. Vārdos nav iespējams izteikt dziļakās dvēseles jūtas un klusakās sirdsdomas. „Bet kad viņš piedalijās sarunā un iesāka kaut ko stāstit, tad pats kā lieks cilveks klausijās savos vārdos un brīnijās, cik muļķigi tie skan. Tas viņam lika drīz apklust. Jo domās viss, ko viņš gribeja teikt, izskatijās daudz labaks." Tadēļ viņš iet pie bērniem, kas to saprot bez vārdu, ar intuitivu nojautu. Tik tālu viņš ir atsvešinajies no dzīves un sabiedribas, dzīvodams vienigi savos dvēseles sapņos. Viņš meklē sev citu sabiedribu — karšu rotaļu. Te viņa dzīvai fantazijai ir brīvi ceļi, jo reala īsteniba to nenospiež. Viņa fantazija iet vēl tālak, un kartis top par dzīvām atmiņam viņa rokās, „it kā krēslas gars būtu apmainijis tās viņa rokās pret tuvu cilveku sejam." Šinī sabiedribā viņš jūtas laimigs, jo atmiņas tam vientulību klaidejušas. Viņš ienirst savu daiļo sapņu pasaulē. „Viņš bij iznācis klajumā, kur bij tik kluss, ka vareja klausities savā liktenī, kā dziesmā, kuŗu atkārto paša atbalss." Vaj iedomajama vēl dziļaka pašanalize, kā kad cilvēks sāk dzirdet pats savu likteni! Viņš tad ir visus noslēpumus atminejis un var iegrimt savā sapņu valstī. Un Mūžigais Students lasa savu dzīvi simbolistiskā pasakā. Viņš visu mūžu ir bijis padevigs, un atteikšanās ir bijusi viņa augstakā gudriba. Tadēļ viņš sevi tēlo par jauno kaŗa kalpu, „kuŗš princesi mīleja un klusi stāveja pie viņas krēsla. Viņš nevareja sacīkstē piedalities, jo viņš bij kalps un nevareja atstāt savas vietas. Viņam vajadzeja jauno ķēniņa meitu sargat. Viņš stāveja mēms un bāls ar cirvi pār plecu, kuŗā mierigi spoguļojās vēsie rudeņa gaisi." Viņš

mīleja princesi, bet palika savā vietā. Jo viņa dvēsele zinaja tikai atteikties. Viņš neprata savu laimi tvert. Ta aizgāja viņam secen. „Un viņa roka tureja kaujas cirvi tik stingri, ka rudens zirneklis, kas stiepa savus tīklus pa dārzu, mierigi vareja vilkt dziju pār viņa spožo asmeni.“ Cits paņem viņa laimi un viņš aiziet pasaulē. Bet pašu dārgako, pašu daiļako — princeses dvēseli, viņas ilgas un sapņus — tas ņem sev ceļā līdz. „No ta laika jaunā ķēniņiene bij kā koks, kam zibens pāršķēlis galotni. Viņas miesa piedereja karalim, bet dvēsele kā izdzīta tekaja līdz nabaga kaŗa kalpam. Viņa ņēma uz sevi bēgļa likteni. Viņš pastāvigi to juta sev klāt.“ Un tā, neiegūdams zemes laimi, Mūžigais Students — kaŗa kalps ieguva mūžigo laimi — divu dvēseļu saplūšanu.

Mūžigam Studentam-kaŗa kalpam garigs tuvinieks ir „Milzis“. Tikai pēdejam dvēsele daudz primitivaka, dabai tuvaka. Viņa nav tik smalki nianseta, t. i. pēc iekšejas būtibas un tikai vispārejos vilcienos. Jo Milzis vēl pilnigi kosmisko spēku varā. Viņš nav no zemes atraujams. Te galvenām kārtam simbolizeti dabas pirmatnejie spēki. Reljefi izceļas Milža stiprais, bet naivais gars, kad viņš nāk sadursmē ar cilveka prātu. „Milzis skatijās uz puiku, kā suns uz skudru, kuŗa ŗāpo viņam starp izstieptām ķepam. „Ekur kukainis!“ milzis brīnijās. „Tā būtu mums, ja mēs guletu zālē un zaļš vaguliņš mūs lieligi uzrunatu.“ Tomēr milzis pasaulē jūtas nelaimigs un grib atpakaļ savu zemes smagumu. Bez savas nastas viņš jūtas nelaimigs, bez pienākuma — lieks. Bet kad kalns guļ uz viņa pleciem, tad viņš ir laimigs. „Un viņam bij tik labi, ka viņš baidijās elpot, lai nesatricinatu putnu

olas ligzdās un neizbiedetu samīlejušos, kuŗi sēdeja tur, augšā, zem kāda kupla koka. Milzis aiztureja elpu un kā maigs vilnis zem krūtim viņam apstājās laime. Viņā turejās viss kalna svars." Tagad milzis vareja dzīvot pilnigu dzīvi, jo viņš bij sevi atpakaļ ieguvis.

„Ķēniņa dēla trīs dārgumi" ir laumiņas veltiti, tās laumiņas, kuŗas lāpa salaustus likteņus, kā zilus, zaļus stikla gabaliņus. No kuŗiem vairs neko nevar iztaisit, tos viņa dod ceplī, lai pārkausē par jaunu. „Ķēniņa dēls tiek iemests cietumā, ministrs paņem daiļo ķēniņa meitu un zelta putnu ar visu ligzdu." Bet laumiņa par viņu apžēlojas un dod tam trīs lietas: zelta kamoliņu, sudraba stabuliti un rudzu graudu, pamācidama: „Kad tev apnīk cietuma tumsa, tad attin manu zelta kamoliņu. Kad tev gribas dzirdet, ko paša sirds jūt un kad gribi redzet, ko dara daiļā princese, tad papūt šo stabuliti. Un kad tev gribas ēst, tad paberzē tikai rokā rudzu graudu..." Cietumā dēlam jadzīvo vienā tumsā. Viņš neredz pasaules, nedz dienas. Cietums visu ir noslēdzis. Ne dienas, bet miroņi iet gar cietumlogu. Un dēls „redz tikai to, kas viņam sirdī". Kā dziļā akā, viņš nogrimst savas sirds noslēpumos. Bet ja sirds kļūst tumša, neizprotama un vientuliba par smagu, viņš dara, kā laumiņa vēlejusi. Viņš šķetina zelta kamoliņu, un saule mirdz viņa cietuma tumsā. Viņš pūš sudraba stabuliti, visdaiļakie sapņi un saldakās atmiņas plūst viņa sirdī. Ap viņu skan apburošā ūdens dziesma. Ja izsalkums to moca, — viņš paberž rudzu graudu, un viņam ir rudzu maize. Ari starp cietuma mūriem viņš nav no dabas šķirts. Ta dzīvo ap viņu un viņā. Caur dabu un likteņa brīnišķo varu viņš iegūst atpakaļ savu pazaudeto laimi — daiļo ķēniņa meitu. Jo viņā vienmēr

ir dzīvojis dabas brīnums. Viņš atmin ķēniņmeitas mīklu, viņš zina, kas ir trīs lielakie dārgumi pasaulē: „Saules stars, ūdens un rudzu maize". Pats galvenais, visi trīs šie brīnumi ir dzīvi ķēniņa dēla sirdī. Visdziļakos kulturas bezdibeņos mums vajaga sevī dabu dzīvu uzturet. Kad Gars un Daba, dvēseles apzinigie un neapzinigie spēki sakusīs, tad cilvēks darīs brīnumus.

Grāmatas pēdejā pasaka ir „Meža balodits". Ta ir pasaka par ķēniņu, kas aizgājis tālu no dabas, kulturelā pasaulē. Bet daba ir dzīva viņa sirdī, viņas balss to vecuma dienās sauc atgriesties pie sevis. „Reiz bij viens vecs ķēniņš. Viņam bij viss, ko ķēniņa sirds var vēleties — tik nebij ta ūdens, ko viņš jaunībā bij dzēris savas dzimtenes avotā." Viss viņam ir, neka netrūkst — trūkst tikai ūdens no savas dzimtenes avota. Viņu vairs nevaldzina galma bagatības, jo „nekas nav tik salds, kā ūdens manas dzimtenes avotā". Viņš sūta savus kalpus, bet tie avota neatrod. Tas ūdens nav smeļams zelta krūzēs. Avotu atrast spēj vienigi paša ķēniņa sirds. Un viņam jadzer pašam, zemu pie ūdens noliecoties (salīdz. dzejoli „Dzīru dziesma" — „Daugavas viļņos"). Ķēniņš iet pats meklet savu laimes aku, savu dziļo jaunibas prieku. Pie dabas atgriežoties, viņu pārņem dziļa svētlaimiba. „Kāds prieks bij vecam ķēniņam ar novītušo roku noslaucit skujas no bērzlapes zaļās galviņas." Daba ir viņa īstā mājvieta, viņa dvēseles karaļvalsts. No tās atšķirts, viņš zaudē ari savu gaišo dvēseles prieku. Bet atgriežoties: „Ķēniņš bij tik priecigs, it kā jaunu valstibu atradis un valgs, paltē iemīts akmens, uz kuŗa viņš grīļodamies lika kāju, tam bij kā jauns troņa pakāpiens." Atstājis pavadoņus, viņš seko savai sirds

balsij — meža balodišam. Līdz atrod savu dvēseles piepildīšanos un nogrimst purva ezerā. Tā, savu dzīvi, savu sapni viņš ir piepildījis, — viņš sevi atkal ir atradis. Tagad zivtiņas spēlejas ar viņa zelta kroni.

Apbrīnojami daiļi Karlis Skalbe izjutis tautas pasaku garu. Viņš ir uztvēris latvju dvēseles īpatnejo, nacionalo skaņu, un tagad no tās rada daiļus, estetiski nosvērtus mākslas darbus. Protams, viņš tautas pasakas savā mākslinieka dvēselē ir pārradījis, filosofiski padziļinajis un padarījis mākslinieciski vērtigakas. Rainis un Skalbe ir mūsu tautas gara visdziļakie izteiceji. Rainis savās lugās, Skalbe savās pasakās un dzejās. Abi viņi visīpatnejakie, visnacionalakie no mūsu rakstniekiem. Bet viņu nacionalisms nav šaurs, viņam vispārcilveciska noskaņa. — Skalbes stils ir kā mozaīka, kas radita no daiļiem, daudzkrāsainiem dārgakmeņiem, kuŗi visā kopībā ar savu spilgtumu rada veselu estetiski noskaņotu krāsu muziku. Sevišķas ieteikšanas viņa grāmatam nav vajadzigs. Kam dvēsele slāpst pēc īstas dailes, tas viņu tur bagatigi smels.

*

Karlis Skalbe ir mūsu visizsmalcinatakais intuitivais un intimais sirds liriķis. Tadēļ ar dziļu prieku ņemam rokā katru viņa jaunu dzeju grāmatu, jo tas ir daiļš ieguvums mūsu dzejai. Skalbes dzejas pasaule ir daba, kādu to intuitivi sevī uzņem dzejnieka sirds un klusi daiļā dzejā izstaro. Tik dziļas un estetiski smalkas dabas izjūtas, kā Skalbem, laikam nav nevienam latviešu dzejniekam. Man teiks: bet Rainim? Ja, ari Rainim „Galā un sākumā" viņa ir apbrīnojama, bet tomēr ta ir citadas dabas. Rainis dabu izjūt

apzinigi, pats sevi suģestedams. Bet Skalbe dabu izjūt intuitīvi un daba suģestē viņu. Tas, protams, izskaidrojams ari ar abu šo lielo dzejnieku māksliskās radīšanas pretešķibam. Rainis apzinigs, domās degoss un cīņas alkstošs. Skalbe — intimi kluss un skumji sapņojošs. Tādas ir viņa grāmatas: „Pazemigās dvēseles", „Ziemas pasakas" un „Sapņi un teikas". Tāda ir ari Karļa Skalbes dzeju grāmata: „Daugavas viļņi".

„Šūpojat mani, Daugavas viļņi", ir šīs grāmatas vadošais un galvenais motivs. Ar šo motivu iesākas un viņš māksliski skan cauri visiem grāmatas sākumā ievietotiem gaŗakiem dzejojumiem, starp kuŗiem jo sevišķi skaisti: „Bezdeligas" ar tās pamatdomas daiļi lirisko plūdumu, kuŗa mums visiem svēta, „Krišs Dzelzgalvs" ar varoņa vienkāršās, bet tīrskanigi latviskās dabas tēlojumu, „Laiks un Latvija" ar rūgto patiesību, „Veļu laikā", un „Neteiktie vārdi" ar dziļi izjusto stāstījumu un glezniem valodas burbuļiem. Šie un vēl liriski daiļie dziedājumi, kā „Kāzas latviešu sētā", „Veļu jājiens" un „Jānitis, bajars", starp kuŗiem abi pēdejie ir reti skaisti un aizraujoši, met jaunus, vēl agrak neredzetus starus no Skalbes talanta mirdzuma. Tie uzskatami, kā liriskas poemas mēģinajumi, starp kuŗiem kompozicijas ziņā visgatavakais „Krišs Dzelzsgalvs". Kamēr citos dominē lirika, šinī pēdejā jau ieskanas epika. Tādas rindas kā „Dzelzgalvju Kriša bij Kurzemes saimnieks Gādigs par sētu un jaunakām māsam, Uzticigs draugiem un dzimtenes zemei u. t. t.", ir vienkāršas, bet viņas ar savu mierigumu šo dzejojumu nostāda izcilu starp citiem pārejiem. Tomēr poemas tās nav sava pārliekā liriskuma

pēc. Poemai jabūt episki mierigai un vielas bagatai. Bet pieminetie Skalbes dzejojumi ir viscauri liriski un tikai vietam ieskanas episka stāstījuma miers. Šie Skalbes dzejojumi uzskatami kā pāreja no intimās lirikas uz poemas mierigo stāstījumu. Dzejojumi rakstiti brīvā formā un bez atskaņam, kaut gan pēdejās vietam nejauši sastopamas. Ritums nenoteiktais, brīvi plūstošais, kaut gan ne viscauri izturets un korekts. Ari pantmērs jaukts un diezgan grūti tuvak apzīmejams.

Starp pārejiem, skaidri liriskiem dzejoļiem sastopamas tādas retas lirikas zvaigznes, kā „Barka ar sienu", „Dzīru dziesma", „Apakšzeme", „Bura", „Romantika", „Jāņu klētiņā", „Ceļinieks pie akas", „Iecereta", „Linu plūceja", „Rokas", „Drupas" un „Pavasari". Šie dzejoļi ir tie, kuŗi izpērk ari tos dažus diezgan bālos un Skalbes liriskajam talantam maznozīmigos. Viņi ir aizraujoši ar savu smalkumu un vietam tīri eterisko vieglumu. Piemēram, īsais dzejolitis „Linu plūceja": „Jaunai plūcejai pie krūtim Glaužas zelta linu poļas, Sien ta zaļas linu saujas Sev pie ceļiem un pie krūtim". Tas ir viss dzejolis. Bet kas viņā gracijas un plastikas!

Bet grāmatai ir ari otra puse, par kuŗu gan šoreiz vismazak gribetos runat un kuŗa iesākas ar pašu pirmo dzejoli „Dāvinajums": „Kas rudzos guļ un lasa dzejas Un sapņo vēl pa dienvidiem, Kam acīs gaiša daba smejas, — Es gribetu pie tiem, starp tiem u. t. t." Te vairs nav plašās Daugavas, viņas zaļo krastu un viļņu šūpošanas. Te rodas tādi dzejoļi kā „Bruņinieks" u. c., kuŗiem nekādā ziņā nevajadzetu stāvet blakus augšā minetiem. Brīžiem tīri neviļus liekas, ka Skalbe būtu kļuvis pats tas, kuŗam viņš liriskā dialogā „Zvaigz-

nes“ liek sajust mistiskas bailes no zvaigžņu mūziguma. „Rauj zvaigznes mani iekšā Ar varu mūžibā! Un nevaru es glābties Vairs mīļā laicibā.“ Mākslinieks, īsts mākslinieks nedrīkst apmierinaties ar jau sasniegto, jo tas nozīmetu, ka viņš pats sev jau par „Kapa urnu“ kļuvis. Tomēr negribas ticet dzejolim „Pelnu trauks“, jo tik izsmalcinats un apbrīnojams dabas intuicijas bagats dzejnieks, kā Karlis Skalbe vēl nedrīkst sevī sastingt. „Tad labak ceļā No klints viņam krist, Vaj naktī slepkavu rokās, Ne lēni vaidet, Un lēni dzist, Bālās ikdienas mokās.“ („Krasti“). Bet par nopietnu sastingumu vēl nevar būt runa, ja par tādu neuzskata jaunu domu un jaunu formu trūkumu. Bet tādu nav bijis ari agrakām Skalbes grāmatam. Tomēr viņas dzīvo, jo viņu dzīvibas avots ir dzejnieka sirds, daiļi noskaņota un nianseta. Tie paši avota ūdeņi ir ari „Daugavas viļņos“, kadēļ gribas ticet, ka viņi nākotnē dzejnieku aizšūpos gaŗām zaļiem Daugavas krastiem — plašos jūŗas ūdeņos, kā laiku mūžibā, kur ir kristalizejies mūsu Dainu dzintars, kuŗam Skalbes dzeja tik tuva.

*

Karļa Skalbes dzejā nekad nav izpaudusies aktiva griba, bet gan tikai pasivs prieks vaj skumjas. Ja rakstnieka darbibas sākumā mēs tomēr dzirdam tādus samērā skaļus vārdus, kā „Es savas sirds asinis izliešu, Ar viņām sārtu slacišu, Tur pasaciņas es salikšu, Uz kuŗām mīksti duseji tu“, un ja toreiz Skalbe par savu muzu var teikt: „Tad viņa mirdzošu āvu, Iespieda manā labā, Degošu pagali deva Manā kreisajā rokā“, tad to var izskaidrot tikai ar Piektā gada

revolucijas priekšsajūtam, kuŗas dzejniekam neļāva noskaidrot sevi un kļūt mākslinieciski īstam. Visa Skalbes vēlākā māksliskā darbiba šo domu apstiprina. Viņš novēršas no dzīves skaļuma un savu īsto pasauli atrod „sapņu un teiku" valstī, kur:

„Un kā pasakā tur bija
Baltās puķēs liepu galds,
Zelta krūze, vaŗa kanna,
Iekšā sapņu dzēriens salds.
Dzeŗ un dziļi aizveŗ acis...
Salds ir šapņu mielastiņš."

Šis sapņu un teiku motivs, kā redzejām, ilgaku laiku ir dominejošais visos Skalbes darbos, līdz „Daugavas viļņos" atmirdz vairak saulainibas, spēka un pat zinamas aktivitates, kas ieslēgta mierigās rindās. Bet nemierigie laiki dzejniekā sagrāva Daugavas viļņu mieru, nostādot to jauno vērtibu un pārvērtibu priekšā. Tadēļ ari Skalbes jaunakais krājums nav tik noskaņots un viengabaligs, kā trīs iepriekšejie („Sirds un Saule", „Sapņi un teikas", „Daugavas viļņi"). Dzejnieks atkal sāk pārvērtet savas atziņas, jo jaunā dzīve tam diktē citas. Viņš ar skumjam raisas no saviem sapņiem un sāpju pilns tuvojas mirklim, kad „Kluss izmisums man prātus jauc". Viņš vairs neatdodas sirds varai, bet gaida — „Kad iemigs sirds, kas velti acis vēra", jo tagad dzejnieku vairs neapmierina sapņu saldums, viņš meklē „citu s k a n i g a k u d i e n u" („Pēclaikā"). Un mums jaatzīst, ka mākslinieka notiek lūzums. Skalbi vairs neapmierina iegūtais un viņš nonāk pretrunā ar sevi. Šādu lūzumu Skalbe jau kādreiz pārdzīvoja: tas iesākās „Veļu laikā", bet noteikti un neapšaubami izpaudās krājumā „Emigranta dziesmas". Bet šim lūzumam sekoja smalkās „Sapņu un teiku"

dzejas. Kas sekos „Pēclaikam"? To gaidam ar daudz lielaku interesi, jo toreiz Skalbe pārveidojās tikai stilistiski, bet tagad viņš meklē jaunu pasaules izpratni un izjūtu. Tagad viņš no dienas vairs nebēg sapņu valstī, bet

„No ļaudim bēgdams, še pie ļaudim eju,
Starp simtām sejam paslēpt savu seju.
Kā putnis izbiedets, kas pazūd krūmos,
Bez bēdam pazūdu še tabakdūmos."

Še lūzums jau daudz dziļaks, tā teikt būtisks. Tadēļ ari visai grāmatai nav noskaņojuma, jo viņai pamatā trūkst ticības, kas spārnotu vārdus un rindas. Šķiet, ka grāmata būtu sakopota no atsevišķiem šaubu un dzēligas pašanalizes mirkļiem. Tiesa, vietam izpaužas viengabaliba un tad rodas tādi apbrīnojami un savā dziļumā spēcīgi dzejoļi, kā „Apmātais", „Zāļu diena Rigā" (atgādina „Jāniti bajaru"), „Viesos" un citi. Tomēr visumā tie krājuma seju nenoteic. Viņos mēs pazīstam smalku un noskaņotu liriķi, kāds Skalbe bija jau pieminetos trijos pēdejos dzejoļu krājumos. Tomēr vairums „Pēclaika" dzejoļu mums Skalbi rāda šaubās sagraustu un meklešanas nemiera pilnu.

„Pēclaikā" saskatamais lūzums katrā ziņā ir pozitiva parādiba, jo liecina, ka Skalbe kā mākslinieks it nebūt vēl nav sastindzis, bet gan spēj pārveidoties, lai pēc kāda laika atkal atmirdzetu jaunā un vēl neskatitā spožumā. Ka tas tiešam tā būs, to pierāda „Sapņi un teikas", kas nāca pēc „Emigranta dziesmu" „pēclaika".

*

Noslēdzot Skalbes darbu iekšejā satura analizi, īsumā aplūkosim Skalbes rakstibas veidu, kuŗam ierādama

izcilus vieta mūsu rakstniecībā. Pārsteidzošu un ar iepriekšejiem darbiem pat grūti salīdzinamu pilnību Skalbe ir aizsniedzis savās grāmatās „Sapņi un teikas", „Ziemas pasakas" un „Daugavas viļņi". Katrai domai, katrai jūtai rakstnieks ir atradis īpatnejus vārdus un vienkārši vieglu formu, kas tik vijigi piekļaujas saturam, ka pilnigi saplūst ar to, izskanot gatavā mākslas darbā. Vaj tas būtu sapņojošs lauku puisis, kuŗu nomoca ilgas pēc brīnumdaiļās jūŗas vāravas, vaj milzis, kuŗa pleci nevar iztikt bez kalnu smaguma, vaj ari sarkanmatainā bendes meitiņa, kuŗai visi mīļie vārdi neizrunati sadeg krūtīs, — visiem Skalbe atrod īpatnejus vārdus un zīmigi piekļāvigas krāsas. Vaj atkal dzejā, — katrai jūtai, katrai simbolā pārvērstai dabas ainavai Skalbe pieskaņo īpatneji muzikalu ritmu. Ja Ģiģis brauc uz miega muižu, tad dzejas ritms ir saldi ieaijajošs un ja Skalbe apdzied strautiņu, tad ne tikai gleznās mēs skatam zālem aizaugušos krastus, bet jo vairak dzejas ritmā izjūtam ūdeņa draisko un saldi čalošo burbuļošanu. Bet ja pa Daugavu peld barka ar sienu, tad dzejas vienkāršā plūdumā mēs izjūtam Daugavas plašumu, viļņu episkumu un vasaras sauli pār visu to. Un taisni šīs vienības dēļ Skalbes darbi mūs tik ļoti aizrauj un sajūsmina. Mēs vairs neprasam, ko viņš stāsta, bet tikai jūtam un priecajamies par to, kā viņš stāsta. Skalbes dzeju lasot bieži šķiet, ka tu turi rokā kādu brīnumdaiļu rotu, kuŗa tev aplūkojama, kā mimozas zieds, ar aizturetu elpu, lai viņa no tavas elpas uzpūtiena neizgaistu un lai tu nezaudetu visdaiļako, pietiekoši neredzejis un neizjutis.

Pēc savas jušanas un domašanas veida Skalbe ir jaunromantiķis. Bet kā katrs īsts mākslinieks nekad

nav ietilpinams tikai vienā virzienā vien, tā ari Skalbe pārsniedz jaunromantisma robežas, ietiekdamies simbolismā. Tomēr Skalbes simboli nav tumši un izplūduši, kā Meterlinkam, ar kuŗu pasaules intuitivā uzņemšanā Skalbem zinama radnieciba tāpat, kā dabas izjūtā viņam daudz kopeja ar Knutu Hamsunu. Pasaku stāstīšanā un plastizešanā Skalbem visvairak radniecibas ar Oskaru Uaildu.

Ja Rainis, šis lielakais no tagadnes gariem, mūs aizrauj ar savu spēku un domu asumu, tad Skalbe ne mazak spēj valdzinat ar savu pazemigo vientiesibu un visa piedošanas mieru. Šinī ziņā viņam pat līdziba ar tagad tik ļoti iemīļoto Tagori. Kā Tagore sauc vārdā visapslēptakos pārdzīvojumus un visliegakās dvēseles vibracijas, tā ari Skalbe bieži savos pēdejos dzejoļos pieskaras tādiem dvēseles dzīves noslēpumiem, kāḍu apzīmešanai un attēlošanai tikai lieli mākslinieki atrod vārdus un skaņas. Ja Rainis ir mūsu nacionalā ģenija drosmes un cīņas skalds, tad Skalbe savos darbos slavina sapņu burvibu un sāpju saldumu, tādā kārtā izceldams mūsu tautas ģenija otro dvēseli. Skalbe atklāj to skaistumu, ko sevī glabā klusie sila pulksteniši un ko sapņo zēns, kas dienās par varoni var kļūt. Un taisni šinīs klusos sapņos Skalbes dzeja ir liela, jo viņa mums atklāj to daiļumu, kas ikdienas dzīvē tik bieži zūd nesaprasts un nemanits. Šo īpatnejo skaistumu ari citas tautas ir saskatijušas Skalbes darbos un pratušas diezgan pareizi novērtet; jaatzīmē, ka vairaki Skalbes darbi tulkoti igauņu, itaļu, somu, vācu, krievu u. c. valodās un izpelnijušies šo tautu kritikas vispāreju atzinibu.

Šo rakstu noslēdzot jasaka, ka Karlis Skalbe ir viens no mūsu smalkakiem un intimakiem sirds liri-

ķiem, viens no mūsu labakiem stilistiem un nacionali īpatnejakiem māksliniekiem. Tas idiliski vieglais un sapņojoši skumjais gars, kas plūst caur dainam un pasakam, ir atdzimis jaunā mirdzumā Skalbes darbos un padarijis mūs pašus sev tuvakus un saprotamakus. Skalbe ir atdzīvinajis tautā to, ko gandrīz jau bija nomākusi kristīgā baznica un vācu salkanās romances — gaišu mīlestibu uz dabu un cilveka skumji sapņojošo dvēseli. Jo Skalbe savu darbu pamatā ir panteists un tadēļ tam daba tik dzīva un mīļa. Ceresim, ka „Pēclaikā" būs tikai pārejoša parādiba un Skalbes turpmakās grāmatas mūs vēl vairak tuvinās dabai un mācīs mūs viņu tā mīlet, kā pirmatneji jaunavigo dabu mīlejuši grieķi un senie latvji.

SĀPJU NEMIERS

Jāņa Akuratera dzejas raksturojums

Bet krūtīs es jūtu sāpes: tur ir viena zvaigzne. Šī zvaigzne ir mana sirds.

Viņa kvēlo un deg un es sajūtu sāpes un naktīs man nava miera.

J. Akuraters „Zvaigžņu nakts."

Jānis Akuraters

BIBLIOTECA
UFMT

Cīņas spars, dziļš sāpju nemiers un bezprātīgas, visu aizraujošas, radošas un postošas mīlas alka plūst pretim no Jāņa Akuratera pirmiem diviem dzejoļu krājumiem — „Zvaigžņu nakts“ un „Ziemeļos“. Tās visas tipiskas romantiķa pazīmes. Te Akuraters mīl krasus kontrastus, paātrinatu dzīves tempu, straujus un spilgtus momentus. Lēno dzīves ikdienu, kuŗa plūst stingri noteiktās un norobežotās līnijās, viņš sajūt kā smagu nastu, kas gulstas uz visiem locekļiem un ieauž tos savā mierā, kā zirnekļa tīklā. Un tas Akuraterim nozīmetu nāvi, jo nemiers ir viņa radošā spēka avots, tā saucamā dinamika, kas dzen viņa radošos impulsus. Nemierā viņš smeļ spēku un iejūsmu saviem darbiem. Nemiers noteic ari viņa stilu. Šis ir tā saucamais psichiskais nemiers, kas plūst no individa īpatneji konstruetas psiches pamatiem. Akurateram viņš nav tikai teatrals žests, bet viņa radošās plūsmes dzenošais spēks, viņa psiches valdošais elements. Jo pats individs nav spējigs viņu valdit un vadit, bet gan šis spēks noteic radīšanas raksturu un nosprauž ceļu radošās plūsmes tālakai gaitai.

Tālak, trešā krājumā — „Bez svētnicas“ — jau minetiem elementiem pievienojas ari naids un dziļa, visu noliedzoša nicinašana. Šīs skaņas jau bij

sadzirdamas pirmos krājumos, bet tur viņas vēl nebija izveidojušās, vēl neskaneja tik droši un pārliecinoši, kā teikt — viņas bij vēl neizplaukušas — pumpurā. Bet tagad („Bez svētnicas") Akuraters nepārprotami un skaidri pasaka:

„Tos nīst es māku, kuŗiem skaistums nieki
Un brīviba un ideja tik nauda" u. t. t.

Ar krājumu „Astras" Akuraters top jau daudz klusaks un dziļaks. Viņa dzeju vairs nepārvalda skanoša fraze, bet ta kļūst īstaka un patiesaka. Piektā krājumā — „Sirds varā" — Akuraters jau kļuvis intims sirds liriķis. Viņš prot diezgan veikli un zīmigi uztvert klusakos mirkļus un intimakās jūtas. Viņš savai dzejai vairs nesmeļ vielu drudžainā ikdienas dzīvē, bet atdodas savas „sirds varā" un meklē viņas kluso sāpju un nemiera izteiksmei piedienigas skaņas:

„Un jūtu tad, ka svešnieks esmu,
Un tieku kluss kā mirtes koks,
Sirds varas lenkts, bez gala steidzigs,
Pilns nemiera, kā pusnakts spoks."
(„Sirds varā".)

Tagad viņa dziesma vairs nav kā cīņas sauciens, viņā vairs neizskan kliedzošais dvēseles ārprāts. Savu kluso dziesmu un savus dvēseles sapņus viņš tagad velta:

„Jums, klusās sirdis, kas iz dienu kausa
Pat dzīrās svešas sāpes sevim dzērat..."
(„Sirds varā".)

Bet tagad mēs atgriezisimies pie Akuratera gaitas sākuma un sekosim viņas pakāpeniskai attīstibai. Dziļaki ieskatoties dzejnieka dvēseles evolucijā, mēs redzesim, kā skaļais vētras un negaisa dzejnieks pamazam pārvēršas par intimu un klusu sirds liriķi.

Agrakās cīņas vietā nāk skumjais un klusais dvēseles sapņu dārzs. Bet visam tam cauri kā sarkans pavediens velkas dziļais dvēseles *sāpju nemiers*.

I

Savas dzejas pirmā posmā, kuŗam es pieskaitu Akuratera divus pirmos dzejoļu krājumus — „Zvaigžņu nakts" un „Ziemeļos" — dzejnieks ir romantiķis, kas mīl skaļus vārdus un cīņas pilnus pretstatus. Viņš savā dzejā runā par lielo dvēseles vientulību, par kalnos kāpšanu un par svētu, dievu ugunim degošu mīlu. Viņš dzied par fantastiski lepniem karaļiem, par vareno senatni, par cīņu dēļ dvēseles absolutas brīvības. Ar vienu vārdu, viņš meklē kaut ko izcilu, kas spilgti atdalītos no parastā dzīves fona, būtu mūžigi ar viņu nāvigā cīņā. Tiesa, viņš runā ari par nākotni, par uzvaru un par tagadnes nejēdzību. Bet tas viss notiek tikai gaŗām ejot, bez sevišķas aizrautības. *Viņa dzeja ir un paliek tikai individuela dvēseles dzeja*. Un citadi tas ari nebūtu nemaz domājams. Jo Akuraters, kā spilgtakais un spējigakais nicšeanietis mūsu literaturā, nevar ietilpt dzīves vispārejās sliedēs. Daudz viņš mācijies un smēlies no Maksa Stirnera, Fridricha Nicšes. Ābu šo individualisma praviešu gars tad ari plūst pretim no Akuratera dzejas. Viņš, līdzigi Nicšem, mazak runā ar tēliem, bet vairak ar aforismiem un frazi. Viņš neseko kādai mācibai visā viņas loģiskā stingribā un neizved katru ideju konzekventi līdz galam, bet tikai aizķeŗ viņas, iztverdams spilgtakās un skanigakās vietas. Viņš rada patiesības un tās bez kāda dziļaka motivejuma aforisma veidā izbārsta pa savu dzeju.

Viņam nepietiek, ja tas raditu mākslas darbu, tikai kā estetiski baudāmu daiļumu, bet viņš grib radīt ari cilvekiem un dzīvei jaunas vērtības. Viņam nepietiek dzīvi izprast un iztulkot, bet viņš grib dzīvei un cilvekiem jaunus baušļus dot. Un ar praviešu pārliecību, uzstādidams tikai savu patiesību par to īstako un pareizako, viņš ar hipnotizejošu varu vada un valda daudz vaj maz nekritiskaku lasitaju.

Akuraters nav rakstnieks, kuŗa mākslai varetu pilnigi atdoties, nedomat, nespriest, tikai baudit un just. Viņu lasot, ari prātam vienmēr jabūt modrigam, javada un javalda jūtas. Jo citadi viņš var pilnigi izpostit lasitaja resp. bauditaja individuelo īpatnību. Un šī prāta modriba tad ari stipri traucē neapzinigo uzņemšanu un reizē ar to stipri mazina estetisko baudu.

Pa daļai tamdēļ ari izskaidrojams, ka jaunatne stipri aizraujas no Akuratera dzejas. Jo viņa nav vēl spējiga patstāvigi baudit un viņai vajaga tāda valdoša un vadoša gara, kas vestu sev līdz un reizu pa reizei pateiktu kādu spilgtu, jaunu, kaut ari nepārbaudīti pārdrošu patiesību. Šai patiesibai jabūt stipri skanigai un ar nešaubigu pārliecību izteiktai. Viņai jabūt spēcigai un katrā ziņā jastāv pretruņā ar realo īstenību. Jo jaunatne vienmēr ir strauja un romantiska, tamdēļ ari nemīl dziļas nopietnības un lēni veidojamas patiesibas. Viņai vajaga drošu un vilinošu solijumu. Un Akurateram tādu nav trūkums.

„Tak iesim droši un brīvi,
Un lepni kā varoņi mēs
Uz mūžiga daiļuma pili,
Tur dzīras tad svinesim mēs.
Tur tāles piepildīs laime," u. t. t.
(„Zvaigžņu nakts".)

Jaunatne savā romantiskajā straujumā katrā ziņā aizrausies no šāda aicinajuma un tik vilinošiem solījumiem. Jo viņa mīl varonību un dzejnieks taisni saka: „Iesim droši un brīvi Un lepni kā varoņi mēs.“ — Bet tagad atgriezisimies pie pašas Akuratera dzejas.

Kad zeme dus dziļā mierā un par visu valda klusums, Akuraters sajūt sāpes un nemieru. Ari viņš ilgojas pēc miera un dusas, bet viņam tas nav sasniedzams. Kaut gan viņš vēlas duset līdz ar zemi, viņa sirds kvēlo un deg mūžīgā nemierā un sāpēs: „Bet krūtīs es jūtu sāpes: tur ir viena zvaigzne. Šī zvaigzne mana sirds. — Viņa kvēlo un deg un es sajūtu sāpes un naktīs man nava miera. Mana zvaigzne grib skaistuma un skaidribas un viņa deg manās krūtīs un es sajūtu sāpes...“ („Zvaigžņu nakts“ 5. l. p.). Sāpes un nemiers viņu nomāc, viņš vēlas aiziet no šīs zemes. Te ir tikai trūdi un līķi, te viss skaistums bālē un nīkst. Tamdēļ:

„No zemes šīs
Iesim projam, mēs svešinieki...“
(„Ziemeļos“.)

Iesim prom, sekosim savām sirdim, jo viņas jau aizgājušas, viņas ir tāļumā. „Man liekas — sirds mana tāļu Un svešumā esmu pats“. (Ibid. 17. l. p.). Nav miera virs zemes, nav ari draugu:

„...Kas cilvekam draugu dos?
Kaut suns pie manis būtu,
Es acīs tam skatītos.“ (Ibid.)

Šāda nemiera pārņemts, Akuraters ir ar visu neapmierināts, visu viņš noliedz un ir pat gatavs izpostit cilveces gadusimteņiem celto kulturu. Viņam nekas vairs nav svēts, jo viņš nevar saprast dzīves miera.

Tamdēļ viņš pieteic visam un visiem atklātu cīņu uz dzīvību un nāvi.

Gļēvaks individs drīz vien padodas šai dzīves varai, kaut gan dvēseles dziļumos to mūžigi ienīst. Bet spēcigais tik ātri nepadodas, viņš cīnas. Tā nokļūdams galejos ekstremos un nonākdams pie visnoliegšanas absurda. Tā pa daļai ari izskaidrojami un saprotami galejie individualisti un anarķisti. Reiz nu mēs iedomajamies absolutu brīvību un nepielaižam ne tos visniecigakos kompromisus ar ikdienu, tad mums nav iespējams nevienu mirkli dzīvot cilveku sabiedrībā. Mums būtu jamitinas kaut kur tuksnesī un pilnigi vientuļi. Bet cilveks mūžigi nevar iztikt bez sabiedribas, tāpat kā augi nevar iztikt bez gaisa. Tadēļ mēs katrs sev izstrādajam zinamas kompromisu normas, ar kuŗām tad ari daudz vaj maz dzīvei un apkārtnei piemērojamies, protams, pēc iespējas viņu piemērodami sev. Un ja nu šīs „normas" ir noteiktas un stingri izstrādajušās, tad mums ar sabiedribu iznāk tikai tur konflikti, kur viņa prasa vēl lielakus kompromisus un piekāpšanos, nekā tas ir noteikts mūsu izstrādatajās „normās". Ar to tad tiek aizkārta mūsu cilveka pašcieņa, kaut gan šis jēdziens ir ļoti relativs, — atkarigs no tam, ko katrs individs saprot par cilvecisko pašcieņu. Protams, atskaitot tos vispārejos likumus un mērogus, ko mēs esam mantojuši, piesavinadamies cilveces garigo kulturu. Saprotams, ari še noteicošo lomu spēlē katra atsevišķa individa psichiskā konstrukcija un ārpasaules uzņemamais jūtu aparats.

Šādā nemitigā cīņā ar apkārtejo sabiedribu, ar cilveku garigo trulumu, Akuratera sirdī iezogas šaubas par cilveces nākotni un vispār par dzīvibas mērķi

zemes virsū. Ari par savu mērķu un garigo dziņu pareizibu un par viņu nozīmi. Šis nemiers un šaubas kā čūskas iezīžas dzejnieka dvēselē:

„Un šaubas par visu, kā čūskas
Melnspīdigas dvēselē lien
Un aicina saldām balsim
Uz baudu, kur pūlis brien."

(„Zvaigžņu nakts".)

Jo ko gan palīdz mūžigi censties pēc idealiem, ka sasniegti viņi zaudē visu savu pievilcibu, kļūst peleki kā ikdiena. Nav neka daiļa un mūžiga:

„Nav cilvekam mērķu,
Nav dzīvibai darbu,
Nav laimes, ko izrakt
Kā dimantu spožo
Ko pēcak aizsviest
Nebūtu žēl..." („Ziemeļos".)

Viss ir padots tikai mirkļa varai, un vienigais valdinieks pār visu ir acumirklis. Tas katrreiz valda pār cilveka dvēseli un tamdēļ viņš kļūst liels un varens, jo mūžiga taču nav neka, pat saule nav mūžiga.

„Tik acumirklis,
Tik acumirklis, —
Bet lielaks un skaistaks,
Kā mūžiba viņš." (Ibid.)

No šādiem acumirkļiem pastāv ne tikai visa cilveka dzīve, bet ari mūžiba ir bezgaliga acumirkļu ķēde, Kā jūŗa pastāv no atsevišķiem ūdens pilieniem, tā mūžiba no atsevišķiem mirkļiem. Un dzejnieks sāk šaubities par saviem mērķiem, viņš vairs nepārredz savus rītdienas ceļus. Viss ir satumsis un sirds nezin, kur izbeigsies vientuļā gaita:

„Pa nakti un tumsu man jaiet,
Bez zvaigznem ir debesis,
Diezin, kur dubļainie ceļi
Un skumjas man' aiznesīs."
(„Zvaigžņu nakts".)

Kamēr vēl cilveks skaidri nenojauš nākošo, viņš reti kad šķiras no esošā. Vēl vairak, viņš ar lielu dedzibu aizstāv esošo un cīnas pret nākošo, kamēr pēdejais nav viņu galigi pārspējis. Tikai tad cilveks sāk viņu atzīt. Bet tad tas jau ir kļuvis par pagātni, jo ta vietā top atkal jauna nākotne. Un tā lielakā daļa cilveku savā būtībā ir konservativi, kas dedzigi cīnas pret sava miera un parastās kārtibas apdraudetajiem. Tā cilvece savā laikā cīnijās pret kristigo ticibu, tā viņa tagad cīnas par to. Tā bijis un būs mūžigi. Tikai reti, tāļredzigaki gari nojauš nākotni un upurē sevi cīņai par viņu.

„Par daiļumu — — — r e t a i s i e s,
P a r v e c o d z ī v i — m e l n i p u l k i c e l s i e s."
(Ibid.)

Tadēļ Akuraters gaida pastara dienu, lai ta nāk un iznīcina tagadejo cilveci. Varbūt pēc viņas nāks citas spirgtakas paaudzes. Paaudzes, kas nedzīvos tikai tagadnei, bet kuŗas radīs un veidos nākotni.

„Es gaidu, kad pastara diena
Pār zemi degdama nāks."
(„Ziemeļos".)

Bet lai miroņi dus, viņi nepazist šaubu un meklešanas, svešas viņiem ir augstakās dziņas. Lai viņi smok savā ikdienas mierā, savos apgrēcibas pilnos tempļos. Te dzejniekam nav ko darit, — viņš aiziet viens, kaut ari vientulībā viņu ārprāts sveiktu. Šinī

ziņā stiprī raksturigs un daudz izteicošs ir Akuratera dzejolis „Sev". Pievedīšu viņu pilnigi:

„Atstāj tempļus, atstāj zemi,
Galvu baltā segā tin,
Tavas domas, tavas sāpes
Tikai debess zvaigznes zin.
Tavas domas, tavas sāpes
Lūpas saltām klintim teiks,
Tavus soļus, tavu gaitu
Ārprāts stīviem glāstiem sveiks."

(„Zvaigžņu nakts".)

Šinī dzejolī izteicas visas Akuratera spilgtakās īpašibas. Noliedzošā izturešanās pret dzīvi, dziļā vientulibas sajūta un mūžigais nemiers. Cilveki nesaprot viņa domu un sāpju, cilveki mīl, lai tiem glaimo. Kas to nedara, par tādiem viņi smej un ņirgajas. „Bet par asaram un skumjam pasaule smejas un viņa smejas ari par tevi un par mani..." (Ibid.). Pasaule smejas tamdēļ, ka:

„Mums netikās ceļmalas būdā
Mieru un atdusu gūt,
Mums gribejās abiem pāri
Pār miglas kalnu
Redzet brīvibas jūŗu..." (Ibid.)

Un Akuraters atbild uz šiem smiekliem ar nicinašanu. Viņš ienīst to mieru, viņš alkst nemiera un kalnu gāles:

„Lai mostas nemiers manās krūtīs
Un spēks, kas miera nepazīst;
Lai gaita man pār leļus kalniem
Lai gurdo dusu dvēsele nīst!" (Ibid.)

Aizgājis un atšķīries no dzīves īstenibas, viņš nododas saviem sapņiem. Sapņiem par daiļumu, par

labaku un skaistaku cilveci, kas būtu jauna un skaļa. Kuŗa nekad nepazītu gļēvā trūdešanas miera. Un šinī pārliecībā dzejnieks aicina savu draugu, lai klusumā un nakts vientulībā varetu runat par pašiedomato dievibu — daiļumu. „Par daiļumu klusu mēs runasim, Par šķīstibu, zvaigžņu stariem.“ Mūs pasaule atstāja tadēļ, ka mēs bijām lepni un nezemojamies viņas priekšā; mēs bijām brīvi un neļāvām saistities viņas važam. „Mēs nesaprotam ne cilvekus, Ne viņu gurdeno dzīvi.“ Tadēļ mēs še esam lieki, mums jaaiziet. „Nāc draugs, lai mirušie duset iet, Mums nevajag miera un snaudas.“ (Ibid.)

Zemes daiļumu cilveks ir izpostijis, saminis. Visu ieslēdzis dzelžu važās un akmens zārkos. Nekur vairs daiļums brīvi neuzelpo.

„Ar dzelžu važam, ar akmens zārkiem
Šīs zemes daiļums ir apstādits.“

(„Ziemeļos“.)

Tomēr dzejniekam gribas vēl ticet kaut kam labakam un daiļakam. Gribas sevī pārspēt visu sagraujošās šaubas, gribas vēl atrast saites ar zemi un dzīvibu. „Un gribas ticet, kā senak, Daiļumam, brīvibai, spēkam“ („Zvaigžņu nakts“). Bet sevis vairs nevar piespiest ticet, ja esi šaubijies. Ja zini, ka tāda ticiba ir tikai pašapmāns. Nav laimes nekur. Nav viņas ari skūpstos un mīlā:

„Ne skūpstos un mīlā laime, —
Ta dzīvo tik daiļumā,
Bet daiļumam ceļa malā
Būs aizmirsta kapsēta.“ (Ibid.)

Ja kādreiz atgriezisies dzīves ielejā, ari tu iesi sev ikdienas baudu gūt. Tu nemeklesi tad taisnibas, tu vēlesies tikai zemes baudā uz mirkli klusinat savas

sāpes, atsvabinaties no viņu smagā sloga un mūžigā nemiera:

„Un tad — tu dzīves ceļmalā iesi
Ikdienas baudu, kā citi, sev gūt:
Ne taisnības pērles — tu kaislības pirksi,
Lai sāpju svabads reiz varetu būt..."

(Ibid.)

Bet naktī tu atkal sapņosi par vientulību. Tu būsi izbaudijis zemes priekus un viņi vairs tevi nevaldzinās. Tu vēlesies būt atkal tikai pats ar sevi, tu alksi vientulibas: „Dzīvibas kalnos cik labi ir vienam būt!" (Ibid.).

Bet pasaule neizskatitos nemaz tik drūma un cilveks nebūtu tik zems un ļauns, ja visu šo zemi nebūtu nolādejusi kāda augstaka vara. Cilveki būtu šķīsti un laimigi un virs zemes būtu daudz vairak prieka un saules:

„Kā skanetu zvani,
Kā plūstu dziesmas,
Kā līgsmotu šķīstie,
Laimigie cilveku bērni,
Ja visa zeme
Nebūtu apburta
Dzelošu sāpju un asaru miegā!"

(Ibid.)

Šis dzejolis — „Kā skanetu zvani..." — ir ļoti raksturigs. Te jo skaidri un nepārprotami izteicas Akuratera ticiba uz cilveka labo dabu viņas pirmsākumā. Bet tagad ļauna vara — par cilveku varenaks spēks — ir apēnojuši pasauli un samaitajusi cilveku sirdis. Tagad vairs cilveks pats ar saviem spēkiem nevar kļūt labaks. Viņš pats nav vainojams ari savos grēkos, — tos noteic augstaka vara — Fatums. Bet

kadēļ tad Akuraters ienīst cilvekus? Viņi drīzak pelna nožēlošanu un līdzcietību, jo Fatums jau visu noteic un vada. Viņš ir visa ļauna un apgrēcibas sākums un cilveks ir tikai neapziniga rotaļa ta rokās.

Akuraters zina, ka cilveks mūžam būs vientulis. Cilvekiem nav lemts tik dziļi ieskatities vienam otra dvēselē, lai pilnigi saprastos. Aizvien paliek kāds apslēpts stūritis, kāda neizteikta, varbūt pat neizteicama jūta un doma. Cilveks savā gļēvumā reti kad ir pats sev pilnigi atklāts, nemaz jau par citu atklātību nerunajot. Cilveks noslēdzas pats sevī un aprokas ikdienas sīkumos. Tadēļ Akuraters:

„Liels ir cilveks, kas staigā sāpju pilns
Uz zemes ielam.
Liels ir cilveks, kas dziesmās pacelties var
Pār zemes vielam."

(„Ziemeļos".)

Jo cilveks, kas „pacelties var pār zemes vielam", ir atklāts ne tikai pret sevi, bet viņš ari citiem pauž savas dvēseles sāpes. T. i., viņš reizā ar to pauž ari visas cilveces sāpes, izteic citu cilveku neizteicamās ilgas. Tādam cilvekam nebūs vairs miera, viņš nekad neietilps ikdienas sīkumos:

„Pār' par krēslo gurdo leju!
Nebūs miera tevim vairs;
Tevim pieder spulgās zvaigznes,
Tevim zemes sapnis kairs." (Ibid.)

Tāds cilveks būs kā svešinieks zemes ielejā. Un tikai dziļās dvēseles sāpēs šķistijies, viņš nokļūs uz miera klints. Bet pirms ir jabauda malks no Letas ūdeņiem, jo tikai tad atklāsies patiesiba:

„Es saldos sāpju ziedus plūcu,
Jo viņos patiesiba dus...

Pie dzīves klintim sies tas laivu,
Kas pārbrauks sāpju ūdeņus." (Ibid.)

Un „braukdams sāpju ūdeņus", Akuraters savu labako dziesmu dzied tai zemei, pēc kuŗas viņš nemiera ilgās tiecas. Kuŗu viņa dvēsele ir sāpēs un vientulībā meklejusi:

„Tev, nebijušai zemei,
Es dziedu labako
No manām dziesmam —
Ta ir, kā dievu skumjas,
Kad pievilās
Tie cilvekā." (Ibid.)

Pārejot uz Akuratera dzejas otro posmu, kas iesākas ar krājumu „Bez svētnicas" un nobeidzas krājumā „Astras", kaut gan pēdejais viss neietilpst otrā posmā, daļa viņa dzejoļu pieskaitami trešam un pēdejam posmam, atliek vēl pāris vārdu teikt par pirmā posma dzejas mākslas vērtibu. Neko cildinošu par viņu nevaru teikt. Viņa formā ir stipri negatava, isteiksme frazaina un nenoskaņota. Skaidri nojaušams, ka autors ir nenogatavojies, atrodas pirmo, nedisciplineto iejūsmu varā. Tadeļ ari šī dzeja tagad maz estetiski baudama. Viņa vairs neievilņo mūsu dvēseli, nemodina mūsos radošas baudas emocijas.

II

Ari krājumā „Bez svētnicas" Akuratera dzeja vēl nav pilnigi nogatavojusies. Šur tur sastopamas formas nepilnibas un negatavas izteiksmes nejaušibas. Tomēr šis krājums jau ir daudz pilnigaks un

gatavaks par diviem iepriekšejiem. Tadēļ ši krājuma dzeju ari vēl tagad var lasit ar diezgan lielu interesi. Viņa vēl stipri mūs saista, jo dzejnieks te vairak sāk runat gleznam un tēliem, pēc iespējas izvairidamies no skaļu fražu savirknešanas.

Šai krājumā dzejnieks izteic savas dvēseles vientulibu. Viņš jūtas kā izstumts un svešinieks. Viņš ir „bez svētnicas", jo šaubās un neticībā ir visus savus dievus pazaudejis. Viss zaudets, atlicies tikai lepnums, sāpes un nemiers. No jauna iegūts ari naids, kas agraki nemājoja dzejnieka dvēselē. Viņš jutās izstumts un viens, kam še virszemes nav mitekļa, jo viņš vairs nespēj zemoties elku dievibas altaru priekšā:

„Bez svētnicas un mitekļa
Es savā gaitā allaž biju,
No saltiem elku altariem
Kad savu sirdi atraisiju."

(„Bez svētnicas".)

Dzejnieks neapskauž ticigos, kaut gan pats ir pagans. Viņš zina, kāds ticibai nepārvarams spēks, bet tomēr ar varu un māksligi nevar sevī ticību radit. Viņš savā mīlas ugunī visu pārbaudijis un pārvērtejis. Visi dārgie dārgumi kā pelus vējā izgaisuši. Tagad: „Iz sāpem aug man gaviles." (Ibid.).

Kā izdzīts un izstumts klaidonis viņš sastop sievieti, kai „dimantsprādzes kurpēs vizuļoja". Sievieti, no kuŗas viņš tik sen jau bij šķīries. Sievietes vaigs atkal sārtojās kā senās dienās. Vaj tadēļ, ka „Man asins rētas dziļas dega kājās"? Varbūt. Jo: „Es sen jau izdzīts biju no šīm ielam, Tu sen jau laimi kopi šinīs mājās." Tad dzejniekā pamostas sena atmiņa un viņš grib atklāt sievietei savu sirdi, bet, dziļak viņas acīs ieskatoties, tam lūpas klusē:

„Es tevi sapratu un vārds man lūpās klusa,
Ko teikt tev gribeju par kalnu dzīvi:
Svešs, nesaprasts un lieks, kā spoža rota,
Tev būtu stāsts par vientuli un brīvi."
(Ibid.)

Nav vairs mīlas, nav ilgu. Atlicis vairs tikai viens daiļums — dzīvībā un nāvē. Tomēr dzejnieka dvēselē vēl palikusi cilveciga mīla un dzimis ienaids. Viņš mīl tos, kas alkst augstaku atziņu, kas neapmierinajas vienigi ar zemes labumiem:

„Es mīlet spēju tos, kam lūpas salka
Netik pēc vienlīdzibas klātiem galdiem,
Bet kuŗi sērās dvēs'les atjaunoja
Un mūžam meklet ies caur tūkstoš maldiem."
(Ibid.)

Viņš nīst tos, kas skaistumu nievā, kas nezina, ka vienigi „skaistums pasauli un cilveci izglābs", runajot Dostojevska vārdiem. Ari Dostojevskis, šis lielais, reliģiozais sāpju ģenijs, ticeja, ka vienigi skaistumā ir cilveces glābiņš, vienigi caur skaistumu cilveks atkal iegūs savu pirmdzimtā laimi. Vienigi skaistumā ir pestišana. Skaistumam jabūt cilveces dievam, mākslai jatop reliģijai. Kā tas jau saulainā Grieķijā bijis. Bet tagad cilveki savā trulumā to neizprot un ienīst skaistuma dievinatajus.

Un šiem retiem skaistuma dievinatajiem, lai izsargatos no izsmiekla un naida, atliek ceļš uz vientulibu, — šo modernā cilveka dvēseles Eldorado. Tadēļ ari Akuraters vairak par visu mīl vientulibu: „Es mīlu acumirkļus tos, Kad īsti viens es esmu..." (Ibid.). Jo tad vislabak un netraucetak cilveks var nodoties saviem dvēseles sapņiem, savām sirdsdomam. Vientulibā vislabak cilveks sevi izprot, pārbauda un no-

skaidro. „Tam zemes saites ir jasarauj, Tam vientuļa svešais ceļš. Atteikties, atteikties viņa pienākums, Atdusu — negaiss un vētras tam elš.“ Tas nenodosies banalai ikdienas baudai, bet gan:

„Ar sevi klusās pusnaktīs
Kaujā tam cīnities:
Kas pārspējis sevi, tam debesīs
Nerietoša saule pacelsies.“ (Ibid.)

Un dzejnieks, kas vientulībā mitis un baudījis viņas saldos augļus, tāds savas dziesmas vairs neskandinās pūļa priekšā. Tur viss cēlais un svētais top zems, daiļais — riebigs.

„Eleģija, — es tevi nedziedašu,
Kur ļaužu gaudas nemitīgi skan.
Nav sirdij sēru tur, kur visi rauda,
Par pūļa gavilem nav prieka man.“

(„Astras“.)

Jo dzejniekam lepnums neatļauj kliegt un gavilet uz tirgus laukumiem. Viņam nevajaga draugu un piekriteju: „Tavs lepnums vien vēl augstak galvu cels, Vēl dziļak sāpju melno kausu smels.“ („Bez svētnicas“.). Cilvekam jabūt lielam un stipram, lai visu vientulībā pārciestu. Lai neviena nebūtu, kas sāpes klusinat spētu. „Vientuļam sēras un gaviles nest— Tas ceļš tev, izredzetam.“ (Ibid.). Tur vajaga lielas un lepnas sirds, kuŗa mūžam spētu vientulībā degt, kuŗa nekad nepagurtu. Un Akurateram ir tāda sirds. Viņš pats to zīmigi raksturo:

„Bet mana sirds ir kā karalis
Lepna un klusa un krāšņa —
Mana sirds ir mans Kungs un mans Dievs.
Vientulībā ta degs un izdzisīs,
Mūžam dāvanu neprasīs.“ (Ibid.)

Mūžam viņa nezemosies pūļa priekšā. Kā Prometejs savas sāpes viņa nesīs, bet nekad nevaidēs zem viņu nastas. Vientulībā viņa augs liela un varena, un ja vajadzigs, vientulībā ari viņa izdzisīs, bet „mūžam dāvanu neprasīs".

Vientulībā un lepnumā ejot ap dzejnieku, kā rūsa plaisnā sāpes. Viņš pazīst, tās — viņa dvēseles „salti rūgtās slāpes". (Ibid.). Un tad viņā dzimst vēlešanās izteikt šās sāpes, ieliet jaunā traukā. Bet vārdu nav: „Un sāpēs es nodrebu, bezgala mokās, Kā tevi man izteikt, mirkli, Kā tevi man saukt!" Viņš negrib veciem vārdiem to svēto jūtu teikt. Viņš grib atrast jaunas, nebijušas skaņas. Bet nav tāda vārda, nav tādu skaņu, kas visu to sevī ietvertu un izteiktu:

„Un teikt es gribetu vārdu,
Neviena dieva, ne cilveka lūpas
Ko teikušas nava,
No kuŗa salduma
Trīsetu debess un zeme..." (Ibid.).

Dzejnieku pārņem sāpes, viņš nevar izteikt skatito dvēseles brīnumu. „Bet brīnuma mirklī Manas sirds dziļumā dziļā Sāpe kā uguns iededzas gaišī: Nav vārda" (Ibid.). Kā nav jaunu vārdu, tā nebūs ari citas, atjaunotas dzīves. Nāks nāve un mūs apņems trūdu zeme. Nebūs ne augšamcelšanās, nedz atdzimšanas. Reizē ar nāvi izbeigsies viss šis tukšais dzīves stāsts. (Ibid.). Un dzejnieku pārņem smagas, pesimistiskas sajūtas. Viņš jautā mūžībai un lielam Garam, lai tie atbild. Bet ja atbildet nevar, lai dzēš šo jautajumu, šās smagās domas no viņa smadzenem. Dzejnieks grib zinat, kur viņš nokļūs pēc šīs saltās zemes dzīves, bet Gars paliek mēms. Ari mūžība

cieši glabā savu lielo Noslēpumu. To cilvekam tikai nāve atklās.

„Vaj Nirvanā uz kalniem rožu dvesmā
Es pacelts kļūšu, kā uz zelta spārniem
Un būšu mūžiba, un dievs, un gaisma,
Un izmestas no manas galvas domas
Par mīlu, sāpem un par naidu kļūs,
Un es Tev (Garam — P. Rt.) līdzigs būšu?
Jeb vaj, ko es par garu saucu
Un kas pret zvaigznem laidās veltās sāpēs,
Par trūdiem pārvērsies kā nikstošs nieks
Un zemē gaisīs?" (Ibid.).

Šie ir jautajumi, uz kuŗiem vēl neviens nav atbildes dabujis. Var jau sevi ar dažadām iluzijam apmānit, bet stingru pārliecibu un aizraujošu ticibu retam laimejies iegūt. Protams, atskaitot fanatiķus, kas savā aizrautibā vairs nespēj kritiski skatities. Un dzejnieks izmisumā stāsta zvaigznem savas sāpes: „Ai, zvaigznes, ziniet manas sāpes: Es — meteors no jūsu cilts." (Ibid.).

Cilveki ir mēmi pret dzejnieka sāpem, viņi ievelkas dziļak savās maskās. Tadēļ dzejnieks no viņiem novēršas un sarunajas ar sevi un dabu: „O, dienvids, o, sāpes visdziļakās, Kā kalnu virsotnes klusošās, Kur sarkanam gulbim nomesties? Viņš manās sāpēs ir mazgajies." („Astras"). Bet kā ne uz vienu jautajumu nav atbildets, tā ari šis paliek bez viņas. Tikai „Sātans nesīs melnu kausu Un tu atkal skumjas dzersi." (Ibid.). Tu nevari atsvabinaties no sāpem, viņas mūžigi kā bites dūks ap tevi. Jo sātana melnais kauss nav iztukšojams!

Vēl tikai sapņos var aizmirstibu gūt. Bet sapņi nav mūžigi, ari viņi gaist.

„Drīz atkal rožu sapnis izgaisīs,
Kā čūskas sarkanas dzels mani sāpes;
Bezgala nemiers mani projam dzīs,
Bezgala degs man dvēslē dziļas sāpes."
(Ibid.)

Bet lai cik daudz ari sāpju viņam nebūtu, viņš tura tās svētas: „O, sāpju svētums!" (Ibid.). Jo viņš nav zaudejis vēl savas spītibas, viņš zina, ka bojā iešana ir bauda un tadēļ viņš tās nebīstas. Bet cilvekiem, kuŗi bailēs dreb, viņš prasa: „Kur ir jūsu spītibas smiekli, Kur bojā iešanas bauda?" (Ibid.). Bet cilveki visu to ir izmainijuši pret bijibu un padevibu. Viņos nav vairs lepnuma un spītibas. Tos dzīve lauzusi. Dzejnieks jūtas starp šiem maziskiem un gļēviem cilvekiem kā svešinieks, un tadēļ viņš novēršas no tiem. Viņš aiziet vientulibā un atdodas savu neizsmeļami dziļo sāpju varā. Viņš pats tās raksturo:

„Kā dzeloša čūska,
Kā dziļa dzelme,
Kā zibeņa triecoša svelme: —
Sāpes manas." (Ibid.).

Sāpju pārņemts un izmocits viņš atdodas nemiera varā un iet turp, „Kur nemiers iztek lāsēs sarkanās" („Bez svētnicas"). Viņš nelād savu nemieru, kas ir sāpju pilns, jo tas ir viņa dvēseles dzīves pulss. Tas viņu atraisa no zemes un atpestī no cilvecigā gļēvuma un gurdenibas. Tas viņu ved aizvien jaunai un pilnigakai nākotnei pretī. Viņš ar ilgošanos gaida: „Drīz, drīz vislielakais brīnums nāks Manam nemieram spārnus raisit" (Ibid.). Jo ari dabas un visas būtibas pamatos ir nemiers un mūžiga maiņa. Un bez šīs maiņas nebūtu ari skaistuma. Jo: „Būt —

tas ir lira vissaldakā dziesmā, Būt — tas ir nemiers kā demons liesmā." (Ibid.). Bet Akuratera nemiers nav tikai dzīvības maiņa. Viņš ir cilveces traģedijas pirmsākums, viņas neapklusinamo dziņu raditajs un veidotajs. Un tadēļ viņš nav tik liegs, kā tas nemiers, kas pārņēmis plaukstošu zieda pumpuru. Bet:

„Mans nemiers ir kā karseta dzelzs,
Es degu un ciešu un sāpju pilns
Es esmu, kā zeme uguns pilna
Un mana laime — ta ir kā Laokoona
Čūska man no dievības lemta." (Ibid.)

Un, kad ši nemiera gurdinats, viņš nāk dabā — zem apsem — miera gūt, ari te viņš tikai nemieru iemanto: „O, drebošās! es mieru meklet nācu; Vaj manas sāpes jaudot drebat klusi?" „Jūs drebošās, es mieru meklet nācu, — Kā jūsu trīsas — manas domas nevar duset" („Astras"). Bet ja ari še miers nav sasniedzams, tad citur ari viņš nebūs atrodams. Veltigi būs viņu meklet. Jo:

„Ēnas un avoti
Ir priekš gurušiem ļaudim, —
Mēs esam nemiera bērni,
Priekš mums ir saules kvēls."
(„Bez svētnicas".)

Dažreiz ari Akuraters grib garigi noskaidroties, atsvabinaties no sāpem un būt dzidrs kā daba, augoša nemiera un dzemdes moku pārņemta. „No sāpem un sēram Un nabadzigām domam Šķīstijos Un ar jaunām ilgam Vaiņagojos priekš tevis, Nakts" (Ibid.). Tas ir, viņš vēlas nomest visu veco, bijušo un kļūt atjaunots. Kļūt jauns un skaļš. Kļūt atkal no visa senā brīvs, lai cienigi varetu saņemt jauno un topošo, lai

varetu radit atkal jaunas vērtibas, neatkarigi no bijušām.

Un tiešam, mēs Akurateri kā atjaunotu sastopam viņa dzejas t r e š ā posmā. Viņš kļuvis liriskaks, maigaks. Daudz klusaka un mīļaka ir kļuvusi viņa dzeja. Viss kā pārvērties, kā kristalizejies. Izteiksme plastiskaka un muzikalaka. Forma nogatavojusies, ik no panta mums pretim plūst dzejisks tēls, agrakās frazes vietā. Dzejoļi tikami noskaņoti un lasot mēs vairs neatduramies uz nepatīkamiem pārsteigumiem un nejaušibam. Tomēr pašā d z e j a s i e k š e j ā b ū t i b ā s p i l g t a s p ā r m a i ņ a s n a v n o m a n a m a s. Viņa tikai kļuvusi filosofiski vērtigaka, padziļinajusies un tapusi daudz mierigaka un klusaka. Nākuši ari klāt daudz tādu elementu, kas iepriekšejās nodaļās nebij sastopami. Tā vietam jo spilgti izpaužas panteistiskas jūtas. Pļavā nonācis, dzejnieks atrod, ka ari tur viņam tagad zvaigznes zied:

„Un zaļā pļavā, man visapkārt,
Iz zāles uzziedeja zvaigžņes dzeltenas,
Kā puķu ziedi. Tik dzeltenas, kā likās, —
Zelts, iz zemes dziļiem slāņiem izkūsejis,
Vēl degošs veidotos un vītos vainagos."
(„Astras".)

Un tad viņš jūt, ka daba ir pati svētā, ja ne visvētā vieta. Dzejnieks tiecas atpakaļ pie dabas. Bet ari še viņš grib nākt kā valdinieks, kaut viņš ari skūpsta un glāsta ziedošo zemi, viņš tomēr redz, ka ta viņam kā valdiniekam zemojas. Ari svētā vietā un vislielā sajūsmas brīdī dzejnieks neaizmirst, ka viņš ir dabas dvēsele un apzinigais valdinieks.

„Man soļi apstājās, es svētā vietā nācis biju;
Iz zemes miesas smaržigās

Rūktsaldi, tveicejoši tvani kāpa,
Kā dzimšanas un nāves upurs svelošs.
Un sirds man dega laimes pilnībā;
Es nometos un vaigu pieglaudu
Pie ziediem zvaigžņotiem. No vēsmas
Tie klusi liecās, it kā skūpstu dotu man; —
Tie pazemībā liecās savam valdniekam."

(Ibid.)

Dusot kā valdniekam pie dabas krūts, pie zemes miesas, — nāk radošs gars un svaida dzejnieka dvēseli. Daba teic vārdus, ko neviens vairs nespēj aizmirst. Šie vārdi kā apskaidrošanas gaisma līst dzejnieka dvēselē un atrod tur augligu zemi. Tur viņi nesīs simtkārtejus augļus.

„Man piere duseja pie zemes miesas;
Tad nāca gars, kā makons zīda balts,
Un rokas pacēla pār mani — laimigo...
Un lapas karsti šalcot vārdus teica,
Ko aizmirst debesis un zeme nespēj." (Ibid.)

Un tad daba vaiņago savu dvēseli — cilveku, viņa dara to pilnigu, paceļ līdz dievibai. Šāds cilveks-dievs ir dabas vienigais mērķis, kā ari vienigais viņas ilgu izteicejs. Cilveka dvēselē ir sakrājušies un kristalizejušies visi dabas garigi radošie spēki. Šos garigos spēkus padziļinat un noskaidrot pie kulturas avotiem ir cilveka dzīves pienākums. Pie kulturas noskaidrojies cilveks, ejot kopā ar dabu, tuvosies garigai skaidribai un pilnibai, tuvosies savam idealam — pārcilvekam. Bet pilnigi no dabas atrāvies viņš, kaut ari garigi bagats, būs dzīvibas nespējigs un nīkstošs.

„Tad vaiņags ziedošs manu galvu sedza, —
Ar gavilem un sāpem sažņaudza,

Ar dievu lepnām pārgalvibas domam,
Kam atļauts viss un aizliegts vairs nekas."
(Ibid.)

Akurateram tagad visi mazie putni ir draugi. Tie lido raudzit viņa aizceļojušo sapni.

„Mani draugi mazie,
Meža putni,
Augsti koku galos uzlidoja, —
Manu sapni lūkot sniega baltu,
Kas ar padebesi aizceļoja." (Ibid.)

Asimilejis sevī dabu un kulturu, Akuraters ari pats ierauga, cik viņš kļuvis garigi bagataks. Viņā pamostas lielas radišanas un pašdievibas slāpes. Viņš pats grib visu radit un veidot. Viņš negrib vairs padoties Fatuma varai.

„Nu gribu es raditajs būt,
Sev pats manu rītdienu veidot —
Kā sauli karstu un skaistu,
Kā bultu uzvaret laistu.
Kā ziedošu dārzu, kas nesavīstošs,
Manu rītdienas zvanu, kas nesaplīstošs.
Kā laupitajs gribu sev pats to gūt, —
Pats sev Jehova un sātans
Un cilveks būt!" (Ibid.).

Bet šādā savas pilnibas veidošanā Akuraters atduras uz diviem pretstatiem: uz sengriekņu miesas un gara harmonisku kultivešanu un uz Viduslaiku asketismu. (Skat. dzejoli „Mīts", „Astras"). Starp šiem diviem pretstatiem svārstoties viņš vairs nespēj atrast garigu līdzsvaru. Viņš nespēj šos divus pretejos cilveces attīstibas etapus sevī pārvaret. Viņš padodas pesimismam un iznīcibas domam: „No zemes veidojies, Par zemi tikšu, Ne gars, ne miesa

iznīcibu veiks." (Ibid.). Tā viņš zaudē ticibu nākotnei, viņš kļūst pret visu vienaldzigs un salts. Viņš meklē tikai kaut ko jaunu, kas uz acumirkli spētu saistīt un valdzinat: „Un dievu cīņā Atkritejs tad eju, — Lai abi kalpo man: ir labs, ir ļauns. Par liktens varmācibu klusi smeju: Ik brīdis manai Sirdij mīļš un jauns." (Ibid.). Viņam nav vairs stingras gribas, nav noteikta mērķa. Nav vairs neka radama un veidojama, vajaga tikai tvert esošo un baudit, kamēr tas vēl spēj baudu sniegt.

Šādā vienaldzibas stāvoklī dzejnieks vairs netiecas pēc radīšanas, viņš atdodas sapņu varā, — jo sapnī viņam vairs neuzmācas mocošie jautajumi: „Viņš ved mani plašajā laukā, Visus vārtus man vaļā ver, viņš ved mani, ievas kur ziedos, Un rasu kur pļavas dzer..." („Sirds varā"). Sapnī atveras visi noslēpumi, nav vairs neka sveša un nesaprotama. Sirds seko sapnim pa ziedošām ielejam, pār kalnu virsotnem. Sirds sapnī tagad meklē savu mīļo Laimu. Un dienas, kā nākušas — aiziet, bet dzejnieka sirdij paliek savs sapnis:

„Aiziet dienas, aiziet naktis,
Senais sapnis neaiziet:
Vieglas rokas, viegli smaidi,
Balta pērļu villainīt'." (Ibid.).

Un sapnī ir labi un viegli. Sirds mūžam grib būt sapņa valstī, bet n e m i e r s viņu dzen tāļak. Nemiers neļauj duset vieglos sapņa skāvienos. „Tai smagi pilnai dzīves gaita gausa — Grib rokas sapņu magoņkausu tvert, Bet nemiers zīž pie sirds, kā asins dēle." (Ibid.). Nemiers notrauc visus sapņus, kā vētra ziedus. Dzejnieka sirdi atkal pārņem vientuliba, jo viņa daiļā sapņu pasaule ir izpostita:

„Un jūtu tad, ka svešnieks esmu,
Un tieku kluss, kā mirtes koks,
Sirds varas lenkts, bez gala steidzigs,
Pilns nemiera, kā pusnakts spoks." (Ibid.).

Dzejnieku atkal pārņem nemiers un viņš jūtas še svešinieks un lieks. Nekas viņu vairs nesaista, nespēj valdzinat. Tagad „Bezgala maldu ceļā Man nakts un diena rit..." (Ibid.). Nav vairs miera un apstājas. Viss kļuvis divkārt svešaks, tava dvēsele paliek viena ar savu lepnumu:

„To zinaji, ka būsi lieks,
Ka sāpes tava valsts,
To zinaji, ka lepnums tavs
Viens vienigs dievu balsts..." (Ibid.).

Sāpes, ne prieks ir tava valsts. Tu esi vientulis dzīves prieka dārzos. Tavs lepnums tev neatļauj līgsmot un dzīrot kopā ar pūli. Tu atgriezies savā vientulībā un skumsti: „Un mūžigs ielas gājejs Es namos atgriežos, kā gliemezs savā vākā Es skumjās ievelkos." (Ibid.). Ap tevi mūžam būs tikai sāpes un nemiers: „Krēslas zelta zvani skumji Sāpju svētkos sita." (Ibid.) Tu vēlies miera un atdusas, bet nevari viņus gūt. „Zaļais lauks — Tu, karstā dievu dziņa! Kurp man sirdij Nerimstoši iet?" (Ibid.). Kur būs ceļam gals, kur varešu ari es mierā atduset? Bet ja miera nav, tad lai salasam savas sāpes un apslēpjam viņas pūļa ziņkārībai un muļķibam:

Lai sāpes salasam, kā mantu krājam,
Kad muļķi dzeļ, — ar smaidu panesam
Un skaļās ceribas lai klusinajam.
Un dzīves saldums ritēs sirdī tam,
Kam ceļa nebija uz svešām mājam,
Šo sirmo, ļauno dienu kāvejam." (Ibid.).

Tev vajaga būt stipram un sāvās sāpēs meklet mieru. Ārpus tevis nav nemiera un nav ari miera. Viss pasaulē un dzīvē ir tāds, kādu tu to savā dvēselē atspoguļo. T. i. viss būs saulains, ja tavā dvēselē būs saule un viss būs drūms, ja tu viņā ieliesi savu dvēseles drūmumu. Un ja tu būsi stiprs, tu sāpēs mieru atradisi: „Tā Herakles, ko vergu kārtā lika, Iz sirds sev sāpēs mieru spēja smelties, Līdz dievībā no zemes pacelts tika." (Ibid.).

Ari Akuraters, sāpēs kristalizejies, sāk jau nojaust sava miera tuvumu. T. i. ari viņš tagad prot sāpēs mieru smelties. Sāpes resp. skumjas viņam jau sāk atrisinat vilinošas ainas:

„Man skumjas atrisina mīļas ainas
Un atmirdz tālais ceļš, kur gaitas dzenas,
Kā miglā nogrimst sāpju dienas senas."
(Ibid.)

Viss noskaidrojas, viss kļūst tuvs un saprotams. Norimst steigas un iestājas klusums. Prāts nomierinas un pārvar sevī seno meklešanu steigu. Tik sirds, ta vēl dzer no saviem sāpju avotiem: „Nāk krēslas stunda zelta tvaikā vēla, Un steiga rimst un kluss tiek prāts un griba, — Pie sāpju avotiem es atkal smeļu. (Ibid.).

Tad dzejniekam šķiet, ka viss ir tāpat kā bijis, tik laiks ir gadu skaitu pārmainijis. Ka viņa sirds ir vēl tāda pati, kā senak bijusi, ar tām pašām ilgam un nemieru:

„Tu saki: sen! Ne, viss tāpat, kā bijis,
Ta pati sirds, tas pats vēl liesmojums,
Ta pati saule, — dzidris debess jums, —
Tik laiks ir gadu skaitu pārmainijis."
(Ibid.)

Tiešam, viss ir tāds pats, kā bijis! Tikai dzejnieka sirds vairs nav senakā. Viņa daudz ko ir pārcietusi un stipri pārvērtusies. Savā pēdejā dzejoļu krājumā — „Sirds varā" — Akuraters vairs nav tas, kas viņš bij agrakos krājumos. Viņa sirds ir tāļus ceļus izstaigajusi. Viņa tagad mums ir kļuvusi mīļa un tuva.

Mūsu literaturā Akuraters ir viens no popularakiem rakstniekiem. Viņam ir savi uzticīgi lasitaji, kas to sākuši jau ar pirmiem darbiem cienit un tagad ar ininteresi ņem rokā katru viņa jauniznākušo grāmatu. Viņš — Akuraters — savā dzejā ir stipri īpatnejs un patstāvigs. Viņa personiba viegli saskatama starp mūsu lielakiem rakstniekiem. Tagad viņš savu izteiksmi izkopis, stilu noslīpejis un mēs no viņa nākotnē varam sagaidit vēl vienu otru vērtigu mākslas darbu. Ar viņu mūsu literatura un dzeja ir kļuvusi daudz bagataka.

1913.

BALTAIS MIERS

Jānis Jaunsudrabiņš

Jānis Jaunsudrabiņš

Ir rakstnieki, kas veido un pārrada dzīvi, kas nāk kā viņas tiesneši, jaunas patiesības un jaunu vērtību pravieši. Viņi noārda dzīves vecās vērtības un viņu vietā rada jaunas, ikdienas šodienai vēl tālu stāvošas un nepiemērojamas. Filosofiski dziļu skatu viņi pārredz pagātni, izprot tagadni un urbjas nākotnes tumsā. Viņiem dzīvē nekas nav svēts, ja tas nesaskan ar viņu mākslinieciskō patiesību. Viss ir pārvērtijams, viss mākslinieciski pārradams. Tādi rakstnieki ikdienas dzīvei par vairākiem gadsimteņiem aizsteidzas priekšā. Un bieži mēdz būt, ka viņi ir vairāk filosofi, nekā mākslinieki. Protams, viņu filosofija nemēdz izpausties stingri loģiskā un noskaidrotā sistemā, bet gan mākslas tēlu un simbolu valodā, ko tad viņu pēcteči sistematizē un padara par plašakas publikas īpašumu. Tādi rakstnieki-mākslinieki bieži saviļņo dzīvi visos viņas pamatos, nodibina plašas literāriskas skolas. Viņu filosofiski bagatos un dziļos darbos cilvece vēl ilgi atrod neizsmeļamas gara bagatības, kas dara viņu idejiski stipraku un gaišredzigaku. Vēl ilgi cilvece spirdzina savas garīgās slāpes pie viņu ideju bezdibeņiem. XIX. gadsimtenī tādi bija Dostojevskis, Tolstojs, Ibsens, Nicše, vēlak —.Vernharens, Bodlèrs, Kaut gan pēdejais dzīvojis minetā gadsimteņa vidū, tomēr viņa „Les fleurs du mal" tikai pašā pēdejā laikā

puslīdz saprastas un novērtetas. Visi minetie rakstnieki ir lieli un monumentali ar savu aso skatu plašumā un dziļumā, ar savu pravietisko drosmi un tālredzību. No mūsu rakstniekiem būtu minami Poruks un Rainis. Pie viņiem nomanamas visdziļakās kulturas slāpes, kādas vien mūsu literaturā izpaužas. Bet ir ari rakstnieki, kas sevī nenes vētras negaisus, kas nāk viegli un smaidoši kā ziedi kokam. Viņi necīnas ar sava negaisa pretspēku. Viņi nealkst kalnu virsotnes sasniegt, ja tās bez cīņas, ar lirisku vieglumu nav sasniedzamas. Viņi mīl saulē un pavēnī ziedet un sapņot, skumt un ilgoties. Tādi rakstnieki dažreiz rodas reizē ar rakstniekiem-negaisa nesejiem. Tad viņi paliek ēnā un nemaniti. Bet pa lielakai daļai viņu muza uzzied tad, kad topošais ideju koks jau izveidojies un tapis, kad jaunās vērtibas jau dzīvi iekaŗojušas. Tad viņi rada savus klusi daiļos darbus. Viņu dziesmas tad tīkami viegli un daiļi šalc kā vakara vēsma. Pēc vētras un negaisiem šis saulaiņi klusās un estetiska miera pilnās skaņas ir tiešam baudamas, pat mīļas. Tādi pie mums ir dzejā — Skalbe un Fr. Bārda, prozā Jānis Jaunsudrabiņš. Visi šie rakstnieki ir miera pilni, gaiši ziedošām dvēselem. Viņi nemeklē dziļumus un augstumus, viņiem nav patiesibas, nav vērtibu (etisku, estetisku vaj filosofisku), kuŗu labad tie šķēpus laustu. Viņu elements ir — sapņi un ziedi, vieglas skumjas un idiliski prieki. Viņos neplosas elementu pirmatnejie spēki, kas sevim jaunus veidus prasa.

Tomēr mūs tagad neinteresē, kas Jaunsudrabiņš nav, bet gan — kas viņš ir. Tās vispārejās konturas es uzmetu talab, lai mēs zinatu, kur Jaunsudrabiņš stāv un kas viņa darbos meklejams un kas nav meklejams. Kāda mēraukla pieliekama viņa darbiem, jo — ja

mēs ziedošu jasmina vaj ceriņa krūmu apskatisim vienigi no ta stāvokļa, cik tur žagaru būs, tad mēs pašu galveno — viņu ziedu un smaršu daili — nemaz neredzesim. Tagad piegriezisimies Jaunsudrabiņa darbu tuvakai analizei.

I

„Ja, pasaulē nespīd vienmēr saule" — saka Jānis Jaunsudrabiņš stāstā „Aija". — „Un tumšās dienas ir taisni vajadzigas. Ko saule sakaltē, to ūdens atveldzē, lai saulei būtu atkal ko darit. Tā tas lielajā pasaulē, tā tas ari mazajā gana pasaulītē. Savs laiks priekam, savs bēdam, un dažreiz šie abi jaucas kopā, mirdzigā varavīksnā. Tad jaunās sirdis kvēlot kvēlo savā pasaulē." Ja, visa Jaunsudrabiņa darbu pasaule ir — „maza gana pasaulite," kur viss notiek gandrīz tāpat kā „lielajā pasaulē". Ir tur savi prieki un ari savas bēdas, bet viss tas miniatura — sīciņš un niecigs. Sīki un ikdienišķi ir Jaunsudrabiņa darbu „varoņi". Daži pat pardaudz ikdienišķi, piem. Aija. Jaunsudrabiņš neveido viņus plašiem un spēcigiem vilcieniem, bet gan apraksta tos viņu ikdienas dzīvē, idiliskus un naivus. Bez dziļas mīlas, bez dziļa traģisma. Pār visu Jaunsudrabiņa darbos tēloto dzīvi guļ dziļš miers. Ne tas miers, kas iestājas pēc vētram un negaisiem. Bet gan idiliski viegls un gaišs. Es viņu saucu par balto mieru, jo viņš sevī neslēpj tumšus atvarus, kas kādreiz varetu vērties un postošu nemieru nest. Tas ir sensenais zemnieciski idiliskais miers, kam svešas pasaules plašuma vētras, kam tāli un nedzirdami tumšo

bezdibeņu traģiskie aicinajumi. Jo tādā mierā dzīvojošs cilveks baidas pat savā idiliskā dvēselē dziļaki ieskatities. Viņš nepēta lietu dziļakās būtibas, bet apmierinas vienigi ar viņu ārejo, šķietamo veidu.

Tiesa, „Traģedijas" varonis Jānis kādreiz ir meklejis pēc dziļakas būtibas, pēc lielakas patiesibas, nekā ikdienišķā. Viņš ir gribejis kļūt pilnigaks un plašaks. Bet viņa spēki drīz vien sabrūk, jo viņu pārņem bailes no plašuma un dziļuma. Bailes no visa ta, kas neikdienišķs, kas paceļas izcilu pār parasto. Viņš savas mākslas dēļ nespēj cīnities ar dzīves grūtibam. Viņš bēg no svešuma atpakaļ uz savu dzimteni, kur to sagaida omuligs, kaut gan skumju apgarots miers. Un kur ieperinas omuliba un miers, tur mākslinieks sāk nīkuļot. Taisni uz šīs divdabibas pamatiem izaug visa mākslinieka-gleznotaja Jāņa traģedija. Mākslinieciskais es, kaut gan nespēcigā balsī, tomēr aicina viņu kalnos, sauc aiziet tālu no visa ikdienišķi lieka un īstam mākslinieka nevajadzigi svešā. Bet otra — zemnieciskā daba, kuŗu viņš vēl nav sevī pārvarejis, ta sauc viņu atpakaļ, ar dzelžu rokam pie zemes tur. Un mākslinieks pagurst, padodas. Viņš atgriežas dzimtenē un priecajas par savu, nāvejoša miera pilno nespēku. „Nebija man sajūsmas, nebija ari spēka, lai strādat varetu. Mācijos un mocijos caurām dienam, caurām naktim. Ne atmineties netīk. Kad atbraukdams pa logu sāku redzet latviešu sētas, — sirds kūsaja un raudas nāca. Tur bija viss tāds pietvīcis, tāds neīsts, — te domat visu dienu pēcpusdienas saule spīd. Tur viss kā izdedzis, te — sapņu pilns." („Traģedija"). Tā spriež par Italiju

mākslinieks, kas turpu mācities un papildinaties braucis! Nē, īsts mākslinieks tā nekad neteiks. Viņš redzēs savas dzimtenes peleko vienmuļibu, un viņš atkal un atkal alks svešuma, kur tāda krāsu bagatība, kur tikdaudz nemirstigu un svētu mākslas pieminekļu. Bet tā spriež zemnieks, kas pret paša gribu no dzimtenes atrauts un svešumā aizvests! Viņš pats nav tiecies pēc plašuma, bet kāda augstaka vara to ir ļaunā kārtā izjokojusi. Viņš bēg no „lielās pasaules", jo tur nav sajūsmas, nav ari spēka, lai strādat varetu. Daudz labaki un mierigaki viņš jūtās savā „mazajā gana pasaulītē", kur „visu dienu pēcpusdienas saule spīd un viss ir sapņu pilns." Tas ir mākslinieka nespēks, kurš meklē sev attaisnojumu „dzimtenes mīlestibā", jo tā vieglaki izvairities no savas ēnas, kā strausim galvu smiltīs paslēpjot. Un mums ir daudz tādu rakstnieku, kas pirms savas laicigās nāves jau sen kā rakstnieki ir miruši. Par Jaunsudrabiņu to nevar teikt, — viņš kā rakstnieks dzīvo un rada. Tas mākslinieka talants, kas parādijās Jaunzudrabiņa „Vēja ziedos", tagad stipri pārveidojies. Kaut gan „Vēja ziedi" nav bez svešiem iespaidiem (kā sižeta, tā formas ziņā viņi rakstiti zem Kellermaņa iespaida), tomēr šis darbs spēj aizraut, jo viņš uzrakstits ar istu mākslinieka temperamentu. „Baltās grāmatas" stāstiņi ir pa lielakai daļai etnografiski sīki, bet aiz viņiem nav jūtama liela īpatneja rakstnieka personiba, šis pirmais un pats galvenais mākslas prasijums. Viņus paceļ Jaunsudrabiņa veiklā valoda — stāstijums, un pa daļai ari anekdotiskais raksturs, kas lasitaju valdzina. Tadēļ ari „Baltai grāmatai" var paredzet jo plašu lasitaju skaitu, sevišķi tautā un skolas jaunatnē. Un tā kā mums tādas lasamas vielas,

kas izdaiļotu plašakas publikas estetisko gaumi, ir samērā ļoti maz, tad Jaunsudrabiņa grāmatai te svētigs uzdevums.

Bet atgriezisimies vēl pie „Traģedijas" varoņa, gleznotaja Jāņa, lai par pārejiem darbiem runatu vēlak. Pie viņa uzkavesimies tapēc, ka te tēlots mākslinieks, kādu Jaunsudrabiņš to iedomajas un saprot.

Sarunā ar savu māti Jānis saka: „Ja, tur (Italijā) ir silts. Un debess zila. Bet rūpes ari tur min papēžus. Viss turienes skaistums neatstāj nekāda iespaida, ja esi izsalcis". Bet pašķiram lapu tālak, un tur Jānis savai mātei atkal saka: „Tu velti bažojies. Cīņas laikā neviens nejūt grūtumu." Te ir pretruna Jāņa raksturā, viņam nav vēl pietiekoši skaidra pasaules uzskata. Ja cīņas laikā nejūt grūtumu, tad ari izsalkums nespēj skaistuma iespaidu mazinat. Es domaju, īsts makslinieks cīnas vienigi par skaistumu un, protams, tādā cīņā viņš ari grūtumu nejūt. Bet ja vienigi izsalkums var mākslinieku padarit aklu pret skaistumu, spēj atraut viņu no cīņas par to, tad par tādu mākslinieku jasāk šaubities. Katram īstam māksliniekam ir reliģija, kuŗai viņš nododas ar visu savu būti, nebīdamies no tiem grūtumiem, ko tam pret skaistumu aklā ikdiena uzkrauj. Jo tas nebūs īsti reliģiozs cilveks, kas baidisies sava Dieva dēļ grūtumus ciest, vaj grūtā brīdī viņš neredzēs vairs sava Dieva. Tādam cilvekam trūks paša galvenā — trūks ticibas un aizrautibas. T. i. ja tu gribi savam Dievam tuvoties, tad tevī jabūt kaut dzirkstelitei no viņa. Bet gleznotajs Jānis atzīstas, ka viņa sirdī n e e s o t s k a i s t u m a. Tā tad viņš īsta skaistuma ari mūžam neredzēs.

Kaut gan šis gleznotajs domā cīnamies pret rem-

denibu, tomēr arī viņam beidzot jaatzīstas, ka tas ir tikai remdens. Viņam nav pašam savas iekšējās uguns, viņam jagaida sildīšana no ārienes. Kad Ieviņa, šī traģiskā sieviete, atklāj viņam savu noziegumu, Jānis tai dod īstas miega zāles: „Tu šinī laikā," — viņš saka, — „beidzamās dienās, esi pārdzivojusi lielas sāpes. Tev vajaga miera, atpūtas." Un Ieviņa, kas savā dvēselē ir daudz dziļaka un lielaka māksliniece nekā Jānis, — kaut gan pēdejais viņu salīdzina ar vakara zvaigzni, bet sevi — ar ausekli! — Ieviņa viņam jautā: „Vajnociešanam, no dvēseles sāpem atsvabina miers un atpūta?" Jānis paliek viņai atbildi parādā... Jo īsta nemiera viņš nepazīst, viņš sevī nes mieru un remdenibu. Kad Jānis saviem biedriem saka: „Mākslinieki ir ideju neseji, ne kaŗa vīri, ne pavēlnieki. Mākslinieks nekad nenāks no kalniem ar aukstiem, akmenī cirstiem rakstiem. Ar ērkšķu kroni galvā viņš ies un lielas idejas rakstīs ar savām asinim tautas dvēselē." Mēs prasam, — kur un kādas ir šīs lielās idejas, ko Jānis raksta, „ar savām asinim tautas dvēselē?" Viņa elements ir idile un miera pilni sapņi. Viņš tikai skumst un ilgojas. Un tādā idiliskā mierā lielām idejam nav vietas. Lielas idejas aizvien dzimst vētras un negaisu pilnā vientulibā. Makslinieka vienmēr janāk no kalniem un ugunigiem rakstiem savas sirdsdomas jaraksta mākoņos. Vienalga, kādas viņas nebūtu — ļaunas vaj labas, baltas vaj melnas. Jo šis ļauna un laba jēdziens ir ļoti relativs, par daudz cilvecigs. Mūžibas perspektivē nav ļauna un laba, tas mūsu cilvecigā nespēka radits. Bez tam viņš, šis jēdziens, mainas kopā ar dzīvi, kopā ar cilveku pašu. Piemēram, kulturas cil-

veka izsmalcinato dzīvi dabas cilvēks sauks par ļaunu un izvirtušu, jo tāda dzīve paceļas pār viņa etiskām dogmām, stāv ārpus viņa pirmatnējā laba un ļauna jēdziena. Bet kulturas cilvēks uz šādu dabas cilvēku skatīsies, kā skatās pieaudzis uz bērnu. Viņš ta dzīvi uzskatīs par primitīvu un naivu. Un mākslinieka uzdevums taisni ir — uzņemt sevī jo vairāk seno paaudžu atstātās kulturas vērtības, kļūt pieaugušam. Tikai tad viņš spēs radīt darbus, kas ari modernam kulturas cilvēkam baudami. Bet ja mākslinieks nemīl un neciena kulturas, tad viņš ari nedrīkst žēloties, ka modernais kulturas cilvēks ir pret viņa darbiem vienaldzīgs un neatzīst tos. Ka Jaunsudrabiņa gleznotajs Jānis kulturas nemīl, ka viņš bēg no tās, to mēs jau redzējām no viņa sprieduma par Itāliju, kur viņš bija braucis mācities. Un kad viņš kādā vietā ar nicinašanu izsakas par pilsētu un tās apdzīvotajiem, tad viņa paša biedrs, gleznotajs Jūrnieks, tam it pareizi atbild: „Ir daudz daiļu valkataju. Jūs tikai nejūtaties te kā mājās. Jūs abi nīstiet pilsētu un viņas ļaudis. Par Zodomu sauciet. Bet es pilsētu mīlu. Es ar viņu saaudzis tāpat kā jūs ar savām bērzu birzem. Un viņas ļaudis arī man mīļi un saprotami.“ Lai tāds mākslinieks ari prasa un meklē sev sapratejus starp „bērzu biržu“ apdzīvotajiem! Pilsētnieku pasaulē viņam nav vietas. Protams, mēs nevaram lepoties, ka mūsu inteliģence būtu jau pietiekoši kulturela. Viņa vēl stipri zemnieciska. Viņai vēl nav īstu slāpju pēz dailes, viņa vēl tīri labi un omuligi jūtas bez mākslas. Mūsu inteliģence vēl zemnieciska miera un pieticības pilna. Un ari mūsu rakstnieku un mākslinieku lielais vairums ārpus šīm ro-

bežam vēl neiziet. Un šāda zemnieciska mākslinieka tipu Jaunsudrabiņš ir tēlojis savā „Traģedijā". Ari Jaunsudrabiņš ir tāds rakstnieks, kam baiļes no plašuma, kas daudz labāki un drošāki jūtas savā „mazajā ģana pasaulītē", kur ir miers un „visu dienu pēcpusdienas saule spīd". Viņš nealkst plašuma un tāles, viņš negaida vētrainu negaisu. Viņš savu gaitu vada pa saulainu un klusu miera pilnu ceļu, kas ved caur ziedošām druvām un gaišiem klajumiem. Tur nav maldu, nav šaubu, nav ari dziļo atzīšanas moku. Viss balta miera un dzidras skaidribas skauts.

II

Dzīvodams un šapņodams „mazās pasaulītes" sapņus, Jaunsudrabiņš tomēr ir radijis tiešam ievērojamus darbus. Tādi ir daži viņa sīkie stāstiņi ari no „Baltās grāmatas". Tādos stāstiņos tad ari izpaužas Jaunsudrabiņa individualitate, paceldamās pār etnografiskiem sīkumiem un nevajadzigi plašiem dabas notēlojumiem. Tādos stāstiņos ir jūtams dvēseles siltums. Piem. „Pirkstiņa žēl" u. d. c. no „Baltās grāmatas". Vērtigs ir Jaunsudrabiņa plašais darbs — Rasmas stāsts „V ē j a z i e d i". Tas ir estetiski noskaņots un krāsu bagats meitenes jaunibas sapņu, ilgu un pirmās mīlas attēlojums. Meitenes, kuŗa par sevi saka: „Un es biju ziedošs meža rožu krūms". Viņa savus ziedošos jaunibas sapņus, savas sārti rožainās sirdsilgas velta jauneklim, ogļu dedzinataja dēlam Spodrim. Viņa sapņo un aizmirstas savos sapņos kā puķe savos plaukstošos ziedos.

Sirds ilgu saukta, Rasma iet klausities, kur Spo-

dris vijoli spēlē. „Kā zvaigžņu tīkls mani apņēma trīcošās vijoļu skaņas.“ Rasmas sirds zin: spēletajs ir Spodris. Vien viņš spēj no vijoles izburt tādas skaņas, vien viņa sirds šīs melodijas atbalso. Un visu to dara mīloša sirds. Sirds, kas no pumpura taisas ziedā izplaukt. „Skaņas brīžam pieņēmās, brīžam dzisa. Tāpat manas sirds pukstieni. Likās: Spodris ir tepat mežmalā un vilina mani. Bet tas viņam neizdosies. Viņš manis neredzēs. Ja, kapēc viņš nenāk vairs uz līdumu...“ Ta jau ir zināma mīlas spīte, kas iezagusies meitenes sirdī. Viņa vairs negrib paklausīt savam sirds neapzinigajam vilinajumam, bet sāk jau apzinīgi ķircinaties, pagaidam, protams, tikai pati ar sevi un savu sirdi. Bet sirds tomēr ir spēcīgaka, viņa uzvar bez cīņas, jo „pašai nemanot esmu jau pa kapu vārtiem iznākusi un eju pa celiņu uz mežu, taisni turp, no kurienes nāk skaņas. Eju un baidos, ka tik nepieietu par tuvu. Kad tik viņš neieraudzītu.“ Ta ir nevaldamā sirds valoda, kas izpauž mīlas vilinajumus un bailes.

Bet Rasmas un Spodra laimes sapņi nav ilgi. Drīz nāk pirmā traģedijas preludija: Spodra vijolei satrūkst stīgas... Viņš tvēra, dzinās pakaļ savam sapņu tēlam, bet nesatvēra to. „Skumīgs es gāju mājup, — viņš saka. — Vijoli es noliku galvgalī uz galdiņa. Sapnī es redzeju, ka vijolei visas stīgas notrūkušas. Es gribeju spēlēt kādu mīlestības dziesmu, bet vijolei nebija stīgu. — Un rītā, kad uzcēlos, vijolei vairs tiešam nebija nevienas stīgas. Es neesmu māņticīgs; bet tas ko nozīmē. Tas patiesi ko nozīmē.“ Ja, tiešam ši ir tikai tālakās traģedijas preludija. Likteņi ir savijušies tumšos mezglos un Spodra tēvs, vecais Valgs, ir ari Rasmas tēvs. To nezina jaunās, mīlošās sirdis.

Šis noslēpums viņām ir tāls un nevajadzīgi lieks. Bet tomēr viņš nāk un dziļi ievaino divas, svētās mīlas liesmās iedegtas sirdis. Ievaino un iznīcina topošo sapņu varbūtību. Jo „pa vakariem nāk sirmgalvis pie savas līgavas", vecais Valgs nāk pie Rasmas mātes, tāpat kā viņš jaunībā pie tās nācis. Tikai viņa soļi tagad ir daudz gurdaki un smagaki, jo dzīve ir paņēmusi savu, ir paņēmusi jaunekļa sparu un veiklību. Šie viņu jaunības sapņi ir tagad par traģedijas cēloni Rasmai un Spodrim. Un „ja jau vecums slāpst un lien ap pusnakti taisīt būdu savai nosalušai mīlestībai, ko gan lai jauniba tad dara, kuŗas mīlestība ir uguns un zvaigznes?" Jauna sirds nevar saprast, ka viņai no mīlestības jaatsakas, jo mīlestiba ir Dievs un no Dieva atsacities ir grēks. Tā domā un jūt Rasmas sirds. „Es sajūtu kā grēku par savām domam, ka jabeidz visi sakari ar Spodri. Mīlestiba vis nav ienaidnieks. Ja cilveks mīl, — viņš ir vistuvak Dievam, jo mīlestiba ir Dievs pats. Ja cilveks mīl, viņš pāri nedarīs nevienam, un nokaus to, kas viņam mīlet liedz; jo mīlestiba ir visspēciga. Un šodien es plūcu ziedošas brūklenes, lai būtu, ar ko kapu zvanu sāpinat... Tas tapēc, ka es mīlestibai griezu muguru. Bet mana māte un vecais Valgs ir dzīves pēcpusdienā, tomēr nevar vēl no Dieva atsacities. Ja, visa pasaule ir mīlestibas lūgšanas nams un katra sirds ir mazs altaris." Tā runā mīletaja sirds. Bet dzīve neklausas sirds valodā, viņai pašāi ir savi ceļi un sava patiesiba. Viņa atšķir savu noslēpumaino likteņu grāmatu un liek Spodrim, liek ari Rasmai viņā kaut uz brīdi ieskatities. Liek viņiem saprast, ka bez sirds ilgu un sapņu patiesibas ir ari vēl cita, vienigi dzīvei uzticeta un saprotama patiesiba. Ka divdesmit gadu atpakaļ ari divas

jaunas sirdis ir viena otras degušas. Un tikai tagad, mūža novakarē, viņu ilgas piepildas. „Lai Dievs viņiem palīdz! — vēl Rasma. — Mums ar Spodri vēl laika diezgan. Vēl mums divdesmit gadu laika. Cilveks negrib, lai citam būtu mazak ciešanu, kā viņam bijis; tapēc māte visas Spodra vēstules, kuŗas viņš man rakstijis, ir sadedzinajusi, un tagad Spodris man vairs neraksta, jo neesmu atbildejusi. Es nemaz nezinu, ko atbildet... Un kur lai sūtu šo nezinamo atbildi? Ja, vēl mums divdesmit gadu, tad panāksim savu laimi." Bet Rasma vēl nezin, ka viņu mīlestiba jau ir melnā miroņu autā tīta. Šo noslēpumu vēl pagaidam glabā vecais Valgs ar viņas māti. Bet drīz šis noslēpums atklāsies un notrauks visus agrinos sirds ziedus, samīs un iznīcinās mīlas sapņus un ilgas.

Un tēvs savā kāzu rītā atklāj Spodrim visu šo noslēpumu. Rasma vēl visu dienu ir savas mīlas varā, bet Spodrim jau no rīta atklājusies dzīves patiesiba. Viņš vairs nesapņo, viņš aprok savu mīlestibu. Aprok bez sāpju un asaru. Un kad Rasma, gaidoša un vēl sapņojoša, nāk pie ta, viņš ari tai pa daļai atklāj šo noslēpumu. „Mūsu mīlestiba mums ir jaaprok, — viņš saka. — Šorīt mans tēvs to nonāveja. Patiesibā mūsu vecaki to sen jau nonāvejuši. Es iešu atpakaļ uz pilsētu... Man tagad sirds tik brīva, tik viegla... Tev būs tāpat, kad visu zinat dabusi. Rīt māte tev visu izteiks. Redzi: mana somiņa man guļ pie kājam... Ko lai es te daru? Turp manī sauc darbs. Es palūdzu mātei, lai viņa man iedod tās stīgas, kuŗas tu man gribeji dāvinat... Es gribu dzīves visgaišakās un vistumšakās dienās savai vijolei uzvilkt šās stīgas, lai pārmērigais manis nesamaitatu. Tavas asaras un tavi smiekli ir viņās... es ņemšu no tiem, cik kuŗai dienai vajadzēs."

Ta ir Spodra līķa runa, kuŗu viņš notura pie savas mīlestības kapa. Viegla padošanās skan viņai cauri. Bez cīņas, bez traģisma viņš padodas likteņa lēmumam. Un nākotnē viņš grib būt tikai gaiša miera pilns. No pārmērīgā viņš izvairisies, jo tas varetu viņu samaitat. Tik viegli Spodris atsakas no savas sirds sapņiem, padodas un piemērojas dzīvei. Jo viņam „tagad sirds tik brīva, tik viegla..." Un Rasma? Ari ta drīz atteiksies no saviem sapņiem un piemērosies dzīvei, jo Spodris jau viņai pareģo: „Tev būs tāpat, kad dabusi visu zīnat." Ari viņa nemēģinās pret dzīvi saslieties, jo viņa ir vēl idiliskakas dabas. Vēl vairak viņa ilgojas pēc miera un saskaņas ar dzīvi. — Viņai garigi tuva radiniece ir Aija. Tikai pēdejā par daudz praktiska, ikdienas darba nospiesta, kamēr Rasma idiliskaka, savvaļā sapņojoša. Bet gariga radniecība viņām ir. Tomēr Rasma vēl idealaka un daiļaka savā dvēselē par Aiju. Bet varbūt viņa vēl par jaunu, lai kļūtu tik praktiska kā Aija. Lai nu būtu kā būdams, tomēr par Rasmu vēl nevar teikt to, kas ir sacits par Aiju: „Ak, viņa bij gluži tāda pati zostiņa, kā visas meitenes tur skolā: klausas, mutes paplētušas, kad skolotajs stāsta, bet pa smadzenem jaucas visadi tamborejamie musturi un dzijas dzīpari" („Aija"). Un tas tā parasti mēdz būt, ka mēs savā mīlamā cilvekā redzam visu to daiļu un cēlu, pēc ka mēs slāpstam. Mēs viņam piedzejojam visas šīs īpašības, par kuŗām objektivs novērotajs tikai plecus paraustīs. Jo ta daiļā melodija skan mūsu pašu dvēselē, tikai mums vajaga atrast klaviaturas, uz kuŗas to izspēlet. Protams, tā bieži mēs savā sirdī atrodam tādas skaņas, tādus daiļumus, par kuŗiem mums atliek tikai pabrīnieties, ka tādi tur slēpušies. Tos varetu uzskatit kā divu siržu

sakušanā dzimušus. Bet ja mūsu jūtas sāk atsalt, mēs ari savu mīlamo cilveku sākam kritiskaki aplūkot, mēs viņam vairs nepiedzejojam neesošās īpašibas. Un tā viņš zaudē visu burvibu, visu savu pievilcibu. Varetu teikt: mūsu sirds viņu noceļ no ta ziedošā pjedestala, uz kuŗa pati kādreiz to ir uzcēlusi. „Un tā es atradu, ka viņas domas nekad nav bijušas augstakas par sešām sūrām darba dienam. Septitās, dvēselei atvēletās dienas vietā viņai bija visas zemās baudas“ („Aija“). Tā tagad par Aiju spriež jauneklis, kam nesen viņa vēl bija visu domu un jūtu valdiniece. „Vaj nav savadi? es pats sev teicu. Kur tavas acis bij ziemā un pavasarā? Kapēc tev Aija toreiz likās paraka par visām meitenem? Un kapēc tu tagad viņas nemaz nenožēlo, ka viņa aiziet pie kaut kāda būdnieka? Vaj viņa ir citada kļuvusi, jeb vaj tu esi pārvērties?“ (Ibid.). Aija ir palikusi ta pati, tikai tu esi pārvērties. Viņa nekad nav sapņojusi tavus sapņus, aizvien viņa ir bijusi praktiska no galvas līdz papēžiem. Tikai tu agrak to neredzeji, jo tava sirds bij mīlas apreibusi un akla. Aijas tu nekad neesi mīlejis, bet tava sirds mīleja pašas mīlas dēļ, ilgojās pašu ilgu dēļ. Uz šīs klaviaturas tu esi izspēlejis daļu no savas sirds melodijas, bet tagad tev vajaga jaunas, plašakas klaviaturas, jo tava sirds ir kļuvusi plašaka un skanošaka.

„Aijā“ jaunekļa mīla izbeidzās pati no sevis, bet „Vēja ziedos“ viņas idiliskos ziediņus pārsteidz salna pašā plaukumā. Tur viņi nepagūst uzplaukt un paši noziedet.

Ja „Vēja ziedos“ Jaunsudrabiņam jūsmas un krāsu bagatibas ir par daudz, tad „Aijā“ viņas ir gandrīz jau par maz. Tur vairs nav nomanams tas spirgtums un ziedošais lirisms, kas dveš pretim gandrīz vaj no

katras „Vēja ziedu" lappuses. Tiesa, psiholoģiskā ziņā ari „Aija" interesanta, bet pats stāstījums mūs nespēj valdzinat un aizraut. Jo „Aijā" Jaunsudrabiņa stils bez asuma un koncentrešanās. Tur nav gandrīz nevienas spilgtakas gleznas, nevienas drošakas linijas, kas mūs spētu ilgaki valdzinat un kas iespiestos atmiņā. Tomēr „Aiju" var izlasit ar lielu interesi un baudu.

Pie Jaunsudrabiņa sīkakiem stāstiņiem plāšaki neuzkavešos, jo tikai daži no viņiem paceļas līdz „Vēja ziedu" līmenim.

Jaunsudrabiņš ir izlaidis ari divus dzejoļu krājumus. Kā prozā, tāpat ari dzejā viņa galvenais elements ir sapņi un idile. Viņš necenšas pēc formas virtuozitates, nekomponē vārdu muzikas. Bet viņa dzejas galvenā īpašiba ir — gleznojašais elements. Bez formas un muzikas palīdzibas, ar krāsam vien, viņš dažreiz uzbur vienu, otru patīkamu vilniti Daugavas plūstošajos ūdeņos, vienu, otru patīkamu idili ziedošā laukā vaj klusā mežmalā. Piemēram ņemsim dzejoli „Es zinu" („Dziesminieks"), kuŗa pirmie divi panti pārsteidz ar savu vienigi gleznojošo elementu:

„Kā vaskis laukā vēlie mieži dzeltē,
Deg sermukša, kā uguns, krasta plaisā.
Vairs kazenajos rasa nenodziest,
Kad saule peld kā ripa zilā gaisā.
Kā raibi vaiņagi visapkārt liecas meži.
Zem saules sudraboti tīkli spīd.
Jauns vanags, spārnus izplētis kā rokas,
Pār kluso zemi plašā lokā slīd.
Es kļūstu jauns, pēc loka vingri tveŗu,
Un zelta bultu raidu debesīs...
Es zinu: skumjā ziemas novakarē,
Sirms rūķitis man viņu atnesīs."

Te dzejnieka „es" manams vienigi krāsu saskaņojumā, vairak viņš nav jūtams. Viņš šai gleznotai dabas ainavai nav „iepūtis dzīvu dvašu," t. i. nav viņu atdzīvinajis, nav iedvesis savu dzīvi elpojošo dvēseles spēku. Tadēļ ari ši glezna mūs neaizrauj, kaut gan apžilbina ar savu krāsu spilgtumu. Viņa mūs neaicina atgriesties, un atkal un atkal sevi apbrīnot un izjust. Vaj atkal dzejolis „Vasarā" (Ibid.):

Ziedi vien un puķes,
Kur kāju liec...
Baltās plūci, sārto —
Vēl neaiztiec.

Jo „baltas tavas dienas", un tadēļ ari tavai sirdij vajaga balta miera un prieka. Bet ja plūksi sārto — tava sirds būs dziļi ievainota un viņa mūžam atkal un atkal tādu slāps. Jo sārto ziedu vara ir līdziga grēka varai: ja vienreiz esi baudijis aizliegto grēka augli — tava sirds mūžam viņa alks. Tev vairs nebūs atgriešanās, jo tevi vilinās dažadie grēkošanas veidi, tava sirds alks viņu saldās ģifts. Tadēļ ari Jaunsudrabiņš saka: „Sārtu ziedu vilta sirds mūžam skumst."

Savas dzejas gleznojošo raksturu Jaunsudrabiņš ari pats apzinas. Viņš saka: „Dziedašu par rīta ausmu, kuŗa pārvar tumšu nakti. Dziedašu par spirgtu rasu, Kā ta nāk pēc karstas dienas. — Dziedašu par baltu prieku, Kas kā dūja zilgmē šaudas" (Ibid.).

Tomēr, neskatoties uz spilgtām un diezgan patīkami komponetām krāsam, Jaunsudrabiņa dzejoļi nespēj tā saistit un ieintereset, kā viņa proza. Viņa stiprākā puse ir un paliek stāsti. Un mūsu stāstu rakstniecībā Jaunsudrabiņš ieņem jo redzamu vietu. Viņš tiek un vēl ilgi tiks lasits, jo viņa stāstijums ir viegli plūstošs, veikls, ar gaiša humora nokrāsu. Un visas šīs īpa-

šibas vidus mēra lasitaju saistit saista. Bet tāds lasitajs, kas mākslā meklē reljefus un stingri veidotus tēlus, tas Jaunsudrabiņa darbos tādus daudz neatradīs. Jaunsudrabiņa tēli ir viegli un plūstoši, bez asi cirstām konturam. Tomēr Jaunsudrabiņam paliek visas plašākās lasitaju aprindas — sākot ar araju un beidzot ar skolas jaunatni, jo viņa stāsti ir saprotami un baudami ari visvienkāršakam lasitajam, kam nav absoluti nekādu literarisku priekšzināšanu. Tadēļ Jaunsudrabiņš kļuvis par vienu no mūsu popularakiem tautas rakstniekiem, jo viņa stāsti tiešam tādas popularitates cienigi.

1914.

KULTURAS SLĀPES

Viktors Eglits

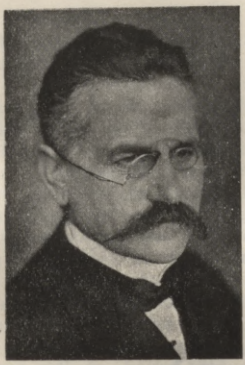

Viktors Eglits

LAIV PSR VALSTS BIBLIOTĒKA

Apskatot mūsu kulturas dzīvi, mēs ieraugam pavisam neparastu un nekur neredzetu bildi: no vienas puses— mūsu kultura ir zemnieciska, no otras — moderna, Vakareiropejiska. Un šo divu antipodu sakausejums rada tādu bildi, kuŗu varetu nosaukt par latvisku kulturu. Šī bilde atstāj stipri komisku iespaidu. Bet viņai ir ari savi attaisnojumi; viņu ir iespējams izskaidrot. Proti, visa latviešu zemnieciba vēl atradās savas attīstibas bērna autos, kad pēkšņi viņu ierāva moderno mašinu un elektribas kulturas dzīvē. Viņa vēl nebija atsvabinajusies no savas zemnieciskās tūļibas, kad ta jau bija spiesta pierast un piemēroties modernās kulturas elektriskajam straujumam. Protams, īstu kulturu nevar piesavinaties pāris gadu desmitos, tur vajadzigs vesels paaudžu mūžs. Tadēļ ari lielais latviešu vairums vēl šo baltu dienu atrodas guasi kulturelā stāvoklī. Tikai nelielai tautas daļai, kuŗa jau no mazotnes, skolās būdama, bija iedzīvojusies kulturelā sabiedribā, izdevās šo kulturu, vārda pareizā nozīmē, piesavinaties. Tā radās mūsu gara aristokratija.

Visspilgtaki šis kultras vērtibu piesavināšanās process, jeb kā Eglits viņu sauc katharsis, ir novērojams mūsu daiļrakstniecibā. Mūsu rakstnieciba jau no paša sākta gala ir bijusi zemnieciska, kā

stila, tā vielas izvēles ziņā. Tā teikt, — zemnieciba viņai ir pārgājusi miesā un asinīs. Viņa nav lauzusi jaunus ceļus, nav radijusi jaunas etiskas vērtibas, bet apmierinajusies vienigi ar „bilžu galereju no tautas dzīves". Tādi „tautas bilžu galerejas" zīmetaji bija Juris Neikens, Apsišu Jēkabs, brāļi Kaudziši, Purapuķe. Tāds vēl šodien ir Sauliets, Baltpurviņš un citi. Viņu māksla ir zemnieku māksla, kas apmierinas ar notikumu un ārejo parašu nobildejumu. Tur rakstnieks no savas īpatnibas, no sava radošā es maz ielicis. Jo viss tas dzīvē redzets, novērots un uzrakstits. Rakstnieka personiba tur nav manama, ja daudz, tad kādā dabas nobildejumā vaj sentimentalas sērošanas skatā. Jo tie nav individueli, bet gan apvienoti (kolektivi) tipi. Un šāda veida darbos vismazak vietas atliek pašai rakstnieka personibai. Tadēļ tāda rakstura rakstnieciba visvairak uzplaukst tad, kad rakstnieku individualitates vēl ir ļoti primitivas, bez dziļakiem pārdzīvojumiem un tieksmem. Viņi cīnas pret visu, kas jauns un moderns, kas nesaskan ar „vecu ļaužu padomiņu". Tā tad viņi patiesibā cīnas pret kulturu.

Bet paraleli šai „tautas bilžu galerejas" rakstniecibai attīstas ari kāda cita strāva, kas slāpst pēc kulturas, kas pārvērtē visas vecās vērtibas. Šīs strāvas piekritejus un vadoņus varetu apzīmet par k u l t u r a s n e s e j i e m. Jo šī strāva vairs neaizstāv un neidealizē zemnieku sensenās parašas, kas savos pamatos jau ir satrūdejušas. Viņi visu veco, dzīvibas nespējigo norāda, lai ta vietā dēstitu jaunus un zaļojošus kokus. Bez tam viņi nemitigi slāpst pēc kulturas un šīs augstakās kulturas slāpes izpaužas viņu darbos. Mākslas darba centrā viņi nostāda cilveka personibu, nevis kā kaut ko veselu, bet topošu un „uz augšu mainošos".

Šie rakstnieki galvenā kārtā rada no savas dvēseles, pie kam viņi savos darbos ielej ari sava gara filosofiskās meklešanas un atziņas. Šīs strāvas vēsture pie mums būtu iesākama ar Juŗi Allunanu, kuŗš ir pirmais mūsu kulturelakais dzejnieks. Tad tāļak nāk Ed. Veidenbaums. No vēlakā laikmeta dzejniekiem šos idealus veicinaja Jānis Poruks. No tagadnes dzejniekiem minami J. Rainis un Viktors Eglits. Šie rakstnieki katrs par sevi ir tik īpatneji un patstāvigi, ka viņus apvienot nav iespējams. Viņu personibas tik īpatneji spilgtas, filosofiskās pārliecibas tik pretišķi dažadas, ka katrs viņi uzskatami par sava literariskā virziena nodibinatajiem. Bet visiem viņiem ir kaut kas kopejs, kaut kas apvienojošs, kas tos savstarpeji vienu otram tuvina. Proti — dziņa un slāpes pēc augstakas garigas kulturas, atraisišanās no zemnieciskās šauribas un pieticibas. Prasišana pēc dziļakas un plašakas gara dzīves brīvibas. Dzejnieka īpatnibas un individualetates nostādišana pirmā un galvenā vietā.

Kā jau teicu, šie rakstnieki katrs par sevi ir tik īpatneji un vispusigi, ka katram no viņiem veltams sevišķs apskats, lai daudz vaj maz izprastu viņu personibu. Šoreiz uzkavesimies pie Viktora Egliša darbiem un mēģinasim sazīmet viņa personibas raksturigakās īpašibas.

I

Visā Viktora Egliša līdzšinejā literariskā darbibā nomanami trīs galvenie posmi jeb attīstibas etapi. Pirmais posms, pie kuŗa pieskaitami visi „Zilā cietuma" stāsti, būtu nosaucams Egliša paša vārdiem

par — agrās prozas rožu leju. Te dzejnieks it kā rožu lejā apmaldījies un, ziedu smaržas apreibis, raksta stāstus, kas ir zemes spēka un pirmatneji strauju jūtu pilni. Te krāsas vizmot vizmo, bet nav vēl nomanams īsts mākslinieka takts un smalkjūtīga atturība, kas jo spilgti manama trešā un pilnigākā posmā. Te dzejnieks vēl pilnigi dabas elementu un savas dvēseles iejūtu varā. Viss vēl zemes zaļo tvanu un ziedu reibas pilns. Autors vēl nav skaidrībā ar sevi, vēl nesmeļ tieši no savas radošās dvēseles, bet ļoti viegli padodas apkārtejo, ārpusiespaidu varai. Kaut izteiksme viņam stipri īpatneja, tomēr trūkst vēl pašam sava noskaņota un izsmalcināta stila. Krāsas un krāsas, bez dziļakas nepieciešamibas un attaisnojuma. Visi šie darbi, kaut gan ar savu krāsu spilgtumu atšķiras no toreizejās mūsu literaturas, tomēr viņi augstu nepaceļas pār to. Viņos vēl nav ta asuma, kas parādas Egliša vēlakos darbos. Tadēļ ari mūsu zemnieciskie kritiķi, kas mīl visu parastu un videju, bet necieš neka īpatneja un spilgta, tik ļoti izslaveja šos Egliša stāstus, ka vēl aizvien uzstāda viņus pašam Eglišam par paraugu. Ir jau tiesa, šie stāsti vispār mūsu stāstu rakstniecībā ieņem īpatneju vietu. Bet ja tos salīdzina ar Egliša vēlakiem darbiem, tad ir liela starpība. Eglits pats tos raksturo, ka „tie ir tik rožu leja, ne ienākušos augļu dārzs, realisms — ne klasicisms“ („Pelekais barons“, piezīmes).

Otrais būtu vērtibu pārvērtešanas posms, kur ietilpst dzejoļu krājums „Eleģijas“ un stāstu un tēlojumu krājums „Vērtibas pārvērtejot“. Te rakstnieka gars un dvēsele it kā nokļuvuši degošā ceplī, kuŗā tie tiek pārkauseti un norūdīti par spožu metalu. Vecās, no senčiem iegūtās zemnieciskās vēr-

tibas no kulturas ieplūdumiem dzejnieka dvēselē sāk sabrukt. Veras jauni gara horiconti. Bet viss tas ir monumentals un kolosals, viņu nevar tik ātri piesavinaties. Ari vecais senču mantojums tura dzejnieka garu vēl savā gūstā un velk atpakaļ mūsu guasi kulturā. Tomēr Eglits instinktivi nojauš, ka jaiet uz priekšu, japārvar sevī viss zemnieciskais un japiesavinas pēc iespējas vairak kulturas, jamācas no citām tautam. Viņš atstāj idiliska miera pilno Baltijas jūras piekrasti un izbrauc plašakos ūdeņos, lai mācitos un raditu. Vispirms viņš griežas pie slāviem. Ari tur toreiz valdija tāds pat apjukums, protams, daudz plašakos apmēros, jo visa krievu inteliģence toreiz pārvērteja savas no senčiem mantotās garigās vērtibas. Bez tam krievu tautas dvēsele ir īpatneji reliģioza un mistiska, kas atspoguļojas visos viņas inteliģences centienos un uzspiež tiem īpatneji slāvisku zīmogu.

Mistiskie krievu filosofi (V. Solovjevs, N. Berdjajevs, V. Rozanovs) toreiz visas lietas apskatija sub specie aeternitatis — no mūžibas viedokļa. Pie kam dzīvei un visam kosmosam tika atrasts mistiski reliģiozs attaisnojums — Dieva meklešanā un Dieva radišanā. Šo pašu vēlak turpinaja kņazs Trubeckojs, D. Merežkovskis un ļoti interesantais, kaut gan neskaidrais un tadēļ maz pazīstamais filosofs — Ļevs Šestovs.

Protams, ka šīs mistiskās Roza ēnas idejas nevareja neatstāt uz Egliša meklejošo garu savu iespaidu. Vecos tiltus Eglits aiz sevis bija noārdijis, zemnieciskie ideali viņā bija miruši; atdzīvinat tos vairs nebija iespējams, jo Eglits savā meklešanā bija jau par tālu gājis. Savas garigās bagatibas Eglits no mājas līdz nevareja ņemt, jo te viss bija peleks un tukšs. Ari krievu reliģiozi mistiskais gars ir tik īpatnejs, ka sveštautietim grūti

izprotams un pieņemams, kaut tas būtu tik slāviski izglītojies kā Eglits. Tadēļ ar to Eglits nevareja sakust, jo latviešu nacionalais gars mīl skaidribu un noteiktibu. Un pie krieviem tās toreiz bija vēl mazak, kā pie mums, jo Puškina ierautais ceļš bija pazaudets un visi rakstnieki maldijās kā pa tumsu. Jaunus ceļus nevareja atrast, un tadēļ sākās „degšana sevī" jeb dekadence, ko krievi bija tapinajuši no frančiem. Lielakais krievu dekadentu vairums nebija pietiekoši izpratis Bodlèra rafinetās izvirtibas teoriju. Viņiem palika dziļaki neizprasts lozungs: „mākslai viss ir daiļš un šķīsts". Varbūt vienigi Valerijs Brusovs toreiz spēja šo dziļo mākslas patiesibu sevī uzņemt un pietiekoši izprast. Tadēļ ari viņa dekadentiskā laikmeta darbi ir nosvērti un brīvi no tām nejaušibam, kuŗas lielako daļu krievu dekadentus padarija smiekligus un nebaudamus.

Eglits pie krieviem bija gājis kā mekletajs. Bet viņš redzeja, ka krievi paši meklē, ka viņiem pašiem ir liela neskaidriba. Tomēr ari Eglits piegriezās degšanai sevī. Katrs īpatnejs un īsts mākslinieks pārdzīvo šādu degšanas laikmetu jeb, kā mēs viņu sākumā saucām — katharsis'u. Protams, viens šo mākslinieciskās attistibas neizbēgamo posmu pārlaiž viegli, otrs atkal viņu izjūt dziļi un intensivi. Visapkārt veras melni šausmu bezdibeņi, un mākslinieks pats jūtas kā degošā ceplī. Lasitajiem šis pārdegšanas process nevar būt diezin cik interesants, jo tanī laikā nosvērtu un gatavu mākslas darbu tiek radits maz. Viss ir saraustits un epizodisks. Varbūt ta ir Egliša kļūda, ka viņš atklājis visus savus toreizejos pārdzīvojumus, ļaudams plašakai publikai par daudz dziļi ieskatities savā dvēselē. Tomēr ari šinī laikmetā Eglits ir radijis

vienu, otru darbu, kas mākslas ziņā ja ne sevišķi vērtigs, tad tomēr interesants.

Tādi būtu: „Antonija", „Mirstošais gladiators", „Davids", „Imaks", „Glebs Vilde", „Magdaļa" u. c. Eglīša personības dziļakai izprašanai un novērtešanai, kā ari vispār mākslinieciskās radīšanas psicholoģijas izpētīšanai visi šie darbi vērtigs un pamācošs materials.

Tomēr Viktors Eglits šo laikmetu pa daļai sevī pārvareja. Literaturas vēsture pazīst gadijumus, kur rakstnieks visu mūžu vairs nespēj atsvabinaties no ši tumšā chaosa varas. Nekad vairs nespēj iznākt skaidrā gaisā. Tāds, piemēram, bija Edgars Po. Viņam stipri tuvu stāv ari Dostojevskis. Tomēr Dostojevski vēl izglāba viņa paša raditā skaistuma un ciešanu reliģija. Eglits ar saviem „Peleko baronu" un „Galmā" nostājas taisni uz robežas starp šīm divām pasaulem. Viņš gribeja, „būdams tikai subjektivs, palikt mūžos objektivs" („Pelekais barons"). Un tiešam, — jau „Hippokrenā", „Slāpēs pēc dvēseles", „Skolotaja Kaleja piedzīvojumos", u. c. darbos Eglits ir nosvērtaks un skaidraks. Viņš vairs nepadodas savas pirmās iejūsmas varai, bet visus pārdzīvojumus kristalizē sevī un tad rada.

„Kad jauns vēl dabā klejoju,
Es skaļi sviedos gleznu virmā,
Nu pats iz sevis dzejoju
Un tīk man domu dzeja sirmā.
No strautiem piens un medus vairs
Man noreibumā jasmeļ nava,
Kur vienkāršs, daiļi liekts un kairs
Tvīkst muzai stāvs pie biedra sava."

(„Hippokrena").

Pievestajā citatā, kas ņemts no dzejoļa „Muzas dievejadā seja", jo skaidri izteicas Egliša radīšanas tagadejais veids. Tagad viņš dzejo vienigi pats no sevis, no savas dvēseles. Tagad viņš sāk piegriest vēribu ari izteiksmei, kas agrak nebija novērojams. Tās ir trešā posma raksturigakās īpašibas, kas Egliti pacej pār viņa paša pagātni un piešķir tam nemieriga mekletaja slavu.

II

Pēc šīm vispārejām piezīmem atgriezisimies pie Egliša darbibas pirmā posma, atgriezisimies pie „Zilā cietuma", kur viņš „vēl jauns dabā klejo un skaļi sviežas gleznu virmā". Apskatisim ši laikmeta labās un sliktās īpašibas, lai varetu sekot turpmakai attīstibas gaitai.

„Zilā cietuma" ievadā Eglits par saviem stāstiem, starp citu, izsakas sekoši: „Še sakopotie stāsti un stāstiņi nav vairak, kā vidus skolas skolnieka un studenta pirmie spalvas mēģinajumi. Pat autora smalkjūtība un garša vēl pārak neattīstitas, jo no visa var spriest, ka tas zemniekdēls, kas ļaudīs vēl nav bijis." Šis pašraksturojums diezgan pamatots un pareizs, sevišķi beigu daļā. Kaut gan „Zilais cietums" nav tikai skolnieka vaj studenta „pirmie spalvas mēģinajumi", bet dziļakas mākslinieciskas vērtibas ari tam trūkst un jūtams, ka autors ļāvies vadities tikai no neapzinigās iejūsmas un intuicijas. Viscaur te manamas autora „slāpes pašam pēc sava vaiga un līdzibas iedomaties dzīvi." Tas ir jauneklis, kas mācijies pie mūsu realiskiem tēlotajiem, bet kuŗam kulturtautu klasiķi palikuši sveši un nepazīti. Visa

plašā kultura viņam vēl sveša, bet toties' šinīs stāstos izteicas ļoti daudz „īstas sajūsmas un nesabojatās jaunības spēka". Tomēr arī tas ir manams, ka tos stāstus rakstījis „zemniekdēls, kas ļaudīs vēl nav bijis".

Bet kaut šis zemniekdēls ir naivs, kaut viņam trūkst kulturas dziļuma un smalkuma, mēs viņu tomēr varam lasīt, jo no viņa sirds runā pati daba. Mūžam dzīvā un neizsmeļamā daba! Tikai kulturas cilvēks spēj viņu apzinīgi un dziļi izjust, tikai rafinētais estēts, kas izstaigājis dailes kalngalus, kas mācījies uz dabu skatīties caur mākslas prizmu, tikai tas spēj dabu pārvērst par estētisku vērtību. Pretējā gadījumā iznāk tikai naiva un reibinoša jūsminašanās, padošanās instinktu varai. Tā arī Eglīts toreiz padodas „kūstošu instinktu straumei." Viņš raksta: „Šī straume vēligi silti apņem mani, tad nes projam. Tumšās apkārtnes iespaidi, domu pavedieni attālinas, nobālē, izgaist... Mana laiviņa viegli līgodamās sāk grimt, es lēni nogrimstu sirds dziļumos. Maigs siltums cieši ieslēdz mani sirsnīgos apkampienos. Ap mani plaukst, zied rozes mīkstiem, baltiem un sarkaniem ziediem. Kā jaunas labas meitenes līkst, glāstās gar manu marmora pieri, vaigiem. Sāku just to svētlaimīgo mieru, kas līdz ar pavasara gājienu neapturami iet caur visas zemes miesām un tiem, kas viņu spēj atzīt, pilnīgi viņam paļauties, atnes īstās blāzmotās laimes svaigo pārplūdumu. Cilvēks kāri bauda šo dzērienu un reibst, kamēr kā pastara-zvans pie sapņotaja ausim nenodārd sauciens uz apzinīgo pasaules dzīvi, kur tam vajaga spraust, sasniegt mērķus, kur vajag mūžīgi steigties

bez atpūtas, bez pārdomašanas — lai netiktu samīts, pazudinats no tiem, kas elzdami, brēkdami no visām pusem tam virsū aulekšo...“ („Zilā cietumā“). Ta ir īsta, pāri kūsajošu asiņu valoda. Tur ziedos reibst jauneklis, kam pasaule nav vēl apzinigi veidojams un vadams cīņas lauks, bet gan ziedoša sapņu valsts. Te jauniba vēl pati no sevis apreibusi, te viņa vēl gavilē līdz ar visu dabu, jo no ši saldā ziedu sapņa viņu vēl nav modinajis sauciens uz apzinigo pasaules dzīvi. Vēl viņa ir kā ziedošs rožu dārzs, kas daiļš savā ziedošā cēlumā. Bet ne mūžigi var ziedet, vajaga atmosties un sagatavoties uz cīņu un īstu dzīvi. Un taisni šos sapņus un pa daļai atmošanos no tiem Eglits tēlo drīz vaj visos „Zilā cietuma“ stāstos. Tā pati atmošanās, kas tēlota „Gŗūtā naktī“, „Ziedu reibonī“, „Pazudušā dēlā“, „Peterī Roģī“, atkārtojas „Salās“, „Pirmkursniekā un ķīvitē“ un citos stāstos, tikai jaunām krāsam un līdzekļiem izteikta.

Kā no miega atmostas Peters Roģis, jo visu mūžu viņš ir dzīvojis latviešu zemniekam sveso pusklaidoņa dzīvi. Pie darba viņš ir apreibis pats no sava nevaldamā spēka, bet svētdienās viņš dzer un plītē baznicas krogā. Viņa gars un jūtas ir no fiziskā spēka pilnigi apstulbotas. Viņa prāts ir truls un smaga zemes tvana pilns. Raksturiga ir kāda vieta, kur Eglits spilgti izceļ Roģa gara trulumu: „Visskaļaki pa dzestro rīta gaisu lidinas un vijas ganu dziesmas. Kur dzedziedā nostājies, varī veselām stundam klausities šajās dziesmu skaņās...Šajās dziesmās vari noklausities un līdzi izdzīvot visas tautas dzīvi. Ar viņas spēku un vājumu. Ar viņas līgsmam un bēdam. Ar viņas sirds daiļumu un sirds neattīstibu. Te dzirdi vaļenieka meitiņas — kuŗai pat svētdienās nav kas ganus pārmaina — dziesmu

par māmuliņu. Tai tālumā viņa kur mīt un nezin vaj pavisam vēl ir dzīva. Te atkal vecais tēvs aiz savas vecās mātes ganos izgājis, trīcošā vecmodes balsī velk dieniškņo rūpju pilno maleja dziesmu, viņā izliedams sava darba un grūtuma pilno peleki nejēdzigo dzīves likstu. Tur atkal slaika sārtvaidze ganu meita sēri auro par to, ka viņas daiļā augumiņa te krūmu un biržu pārklātās ganibās neviens tautiets neredz. Tad ari dzirdi pavisam otradu dziesmu — sudrabskaidro un uguns sarkano līgsmu un gaviļu dziesmu. Ta, protams, nāk no tās ganu meitas sārtajām lūpam, uz kuŗām vēl deg vakar vakarā dotie bāleliņa skūpsti. Daudz, ļoti daud var noklausities šajās dziesmās tas, kam vērigas ausis. Bet Peters Roģis uz baznicu iedams no tām nekā neĩzprata" („Zilā cietumā").

Bet Roģi drīz atmodina Silenieku Anna, kamēr viņa biedri Vējoni neviens vairs nespēj atmodinat. Tas jau kļuvis par īstu klaidoni, pagaidam, protams, tikai savā dvēselē. Viņš nevar ciest dzīves kārtibas un spodribas. „Bet man bija nepanesami dzīvot, kur viss tik glīts, kārtigs" (Ibid.). Viņš savu zemniecisko miera idealu izmainijis pret klaidonibu un izdzīvi. „Ech! kad dzīvs esi, tad dzīvo. Izredzi visu pasauli. Iztrakojies pa visiem krogiem. Izbučo visas meitas. Un kad svārks jau noplīsis, kad kājas no zābaka laukā lien, kad miesa jau no bada sāk dilt, tad atkal ķeries pie darba. Sarauj, sarauj — uzdzīvo!" (Ibid.). Te darbs vairs netiek uzskatits kā bauda un pienākums, bet kā nepieciešams slogs dzīvibas uzturešanai. Ta ir tipiska klaidoņa psicholoģija, kas plaši un dziļi attēlota Maksima Gorkija darbos.

Gluži pretejs Vējonim ir Salu saimnieks Jekabs („Sa-

las"). Viņš mīl darbu un atrod tanī baudu. Darbā viņš ielej visu dzīves saturu. Tadēļ viņš ienīst savu tēvu, ka tas ir „slinks, drebeligs, greizsirdigs un arklu ir pārmainijis pret slauceni" (Ibid.). Jekabs ir tāds zemnieka tips, par kuŗu Raiņa vārdiem runajot, var teikt: „Tīrais milzeņa bērns, tik liels un lempigs, bet kad celsies, viņš rokam lāčus plēsīs." Un tiešam, kad viņam dzimtskungs uzsaka parādu, viņš tā rikojas, ka visai apkārtnei galva reibst. Viņš pārdod lopus, visu iedzīvi un ari visus ienākumus no apsētiem laukiem. Bet savu māju, savu darba lauku viņš tomēr izglābj. Viņš uzvar un top brīvs, jo savu dzīvi viņš grib apzinigi veidot. Viņš grib būt sava darba kungs. Un lai to sasniegtu, viņš spēj visu nopostit, lai atkal raditu un veidotu pēc sava prāta. Lai būtu brīvs un nesajustu nekāda sloga pār sevi. Tik spēcigus un nesalaužamus zemnieku tipus mūsu literaturā radijis ari Rainis, kas vistāļak stāv no zemniecibas. Tie nav vairs pelekie un verdzibas salaustie latviešu zemnieki, kas savā bezspēkā skauž un melo, bet īsti varoņi, kas brīnumus dara. Rainis tādu zemnieku ir radijis dzejolī „Zemnieks" (Tālas noskaņas zilā vakarā), bet Eglits — stāstā „Salas" („Zilā cietumā"). Kā monumentali bronzas tēli viņi paceļas pār sava laikmeta zemnieku tipiem.

Pārejos „Zilā cietuma" stāstos, kā „Pazudušais dēls", „Pirmkurzemnieks un ķīvite", „Rīta blāzma" u. c. Eglits tēlo latviešu topošo inteliģenci un aristokratiju, viņas gaitas sākumā. No savu tēvu dzīves šie jaunekļi ir izrauti, bet pasaulē izgājuši kā mekletaji, bez kulturas un tradicijam, viņi nespēj pārciest to tukšumu un vientulibu, kas tos visur pavada. Tadēļ ari daudzi no tiem krīt pusceļā, mērķa nesasnieguši. Jo

šis garais ceļš prasa dzelzs izturību un nesalaužamu gribu. Bet toreizejiem zemnieku bērniem viņas bija ļoti maz, jo tie, kas līdz augstskolai nokļuva, bērnībā bija lutināti. Bez tam Rigā viņi bija piezīdušies mietpilsoniskās gļēvulības. Toreizejais Rigā valdošais vācu pedantisms un šauriba bij nospieduši viņu gara brīvību. Tadēļ, lielakos kulturas centros nokļuvuši, viņi apmulsa un nezinaja, kurp iet un ko darit. Viscaur viņus pavadija provincielā mazdūšiba un neveiksme. Viņi jutās kā vētrā un negaisā izmesti vārgi ziediņi. Tikai retais no saviem tēviem bija mantojis izturību un nesalaužamu fanatisku ticību saviem spēkiem un mērķiem. Tādi arī laimigi sasniedza mekletās kalnu virsotnes. Bet daudzi, pārak daudzi paši aizzāģeja to zaru, uz kuŗa, bailēs drebedami, bija nosēdušies. Un tā viņi iekrita bezdibenī. Tā aizgāja lepnā Elza Melder un maigā, bērnišķi naivā Milda Freiman („Rīta blāzmā"), tāpat svaidijās un gura Jānis Mežsargs. Jo viņiem visiem nebija cieta pamata zem kājam.

Šos deklasetos, inteliģentos gāju putnus Eglits dažos „Zilā cietuma" stāstos ir veikli un ticami attēlojis. Var redzet, ka arī autors pats kādreiz šo ceļu ir sācis. Daudz šaubu un negaisu pārcietis un tomēr mājās pārnācis. Bet pirms mājā pārnākšanas Eglits ir izstaigajis garu garigās gaitniecibas ceļu. Ko viņš tur piedzīvojis un pieredzejis, to apskatisim nākošā nodaļā. Bagatigu materialu šim nolūkam mums sniedz Egliša „Vērtibas pārvērtejot", dzejoļu krājums „Elegijas" un pa daļai arī šo laiku eposs „Pelekais barons" un drama „Galmā".

III

Jau sākumā mēs Viktora Egliša attīstibas otro posmu apzīmejām par vērtibu pārvērtešanas laikmetu. No zemnieciskās šauribas autors cenšas atsvabinaties un iziet plašā kulturas pasaulē. Bet te viņš vēl nespēj pietiekoši brīvi justies, jo izsmalcinatā cittautu kultura viņam vēl sveša un atbaidoša. Viņš jūtas itkā apmulsis. Šis apmulsums jo spilgti izpaužas tad, kad autors salīdzinošu skatu pamet atpakaļ pašu mājā. Viņš ierauga to neizmērojamo bezdibeni starp elementaro un pārsmalcinato, starp idilisko mieru un kulturelo nemieru. Uz brīdi viņam kā galva apreibst, Jo viņš redz, kā ar katru soli, ar katru mirkli aug bezdibens starp viņu un tautu. Viņš it labi saprot šīs atsvešinašānās nozīmi un sekas. Bet atgriešanās nav, Jo mākslinieciskā patiesiba un kulturas slāpes sauc aizvien tālak. Un viņš padodas šai savai iekšejai dziņai, neraugoties uz to, ka visapkārt veras šausmu bezdibeņi un visi ceļi nobeidzas tumsā. Bet viņš nebaidas šīs tumsas, jo ta jaizbrien, lai sasniegtu prāta atziņas skaidribu:

„Es ļaudīs eju ļauns un vērigs,
Vēl neatminets, neuziets,
Kā viņpasaules ēna sērigs,
Pa ceļiem, kur vēl nava iets."

(„Eleģijas").

Jo mākslinieks tikai tad ir interesants un nepārejošs, ja viņš ir pats savs, ja viņš iet tikai tos ceļus, kas ejami vienigi viņa individualitatei. Bet savu iekšejo „es" tikai tad var pienācigi un mākslinieciski nepārprotami izsmelt, kad esi ieguvis formas metal-

skaidribu. Kad esi sevī pārvarejis tā saucamās „valodas mokas", kas neizbēgamas katram īstam mākslinieksam, ja viņš negrib banals un bezgaršigs kļūt. Stila asums un skaidriba par visām lietam iegūstama. Vajaga mācities „kalt valodā metala traukus, lai dziļakos pārdzīvojumus tajos ielietu noteikti un nepārprotami" („Eleģijas"). Jo mākslinieks, kas nav apzinigi pārvarejis stila problemu, nekad nekļūs par īstu un pilnigu. No pārakas izsmalcinatības un pārattīstības nav ko bīties, jo „dabas cilvekam ari kultura liekas tāda. Dabas spēks mūsos nav izsmeļams. Jo kulturas mums tikpat kā nav vēl. No dekadansa jo mazak ko bīties. Ideals dziļš un spēcigs norūdas tikai cīņā ar dziļiem un spēcigiem noziegumiem. Jaatkratas no provincialās mazdūšibas" (Ibid.). Mākslinieksam jabūt drošam un pārgalvigam. Nekādas morales dogmas viņu nedrīkst saistīt. Vienigi skaistumam jabūt visu vērtību noteicejam un mērauklai. Jo mākslai viss ir svēts un atļauts, ja tikai viņš ir daiļš. Nav dzivē un dabā lietu, kas īsta mākslinieka rokās nākušas, nekļūtu daiļas un baudamas. Īsts mākslinieks visciniskako vielu spēj pārvērst par estetisku zeltu, ja tik viņam ir pietiekoši daudz estetiskas drosmes un ja viņa daiļuma mērauklā to neviļ. Piemēram Bodlērs savas „Ļaunuma puķes" ir padarijis par īstām daiļuma puķem. Viscaur šai grāmatai velkas cinisms, bet tas ir estetisks cinisms, kāds vienigi pie Bodlēra sastopams. Un kas tur liriskas elegances! Mēs varam izlasit kaudzem vidus mēra mākslinieku darbus, bet tādu daiļuma baudu mēs neatradisim, kādu Bodlērs sniedz mums ik pantā. Ik rinda tur pārsteidz ar savu estetisko drosmi un pārgalvibu. Tādas puķes spēj ziedet vienigi pārsmalcinatas kul-

turas atmosferā, kur viss gaiss ir rafinetas izvirtības pilns. Protams, dabas cilvekam tas izliksies atbaidošs un grēcigs, jo viņš noārda visas morales dogmas, par savu Dievu un visu lietu mērauklu uzstādidams vienigi skaistumu. Bet īstu mākslinieku nedrīkst atbaidīt nekulturelu dabas cilveku draudi, jo kultura viņus tomēr reiz piespiedīs kluset. Arī Eglits šīs bailes kādreiz ir izjutis. Viņš tās izteic dzejolī „Laika gars" (Ibid.). Pievedīšu pirmo pantu:

„Mums dzejas dārzos vientulībā klīstot,
Un sudrabas'ram valgos sapņos līstot,
Kā vampirs asinsgrēks iz sirdim dzima,
Un slēptās bailes neaprima,
Līdz tiešam pacēlās pār tautam zvēra stāvi."

Tomēr Eglits šīs bailes cenšas pārvaret, jo īsts mākslinieks nevar ilgi bīties no pūļa draudiem un lāstiem. Viņš nevar apmierinaties ar pilsoņa gudribu, ar zelta vidus ceļu. Jo ši „pilsoņu gudriba" nevar ciest īpatnības. Visam un visur vajaga būt vienlīdz pelekam un vienlīdz seklam. „Tev nebūs sevī, prom no ļaudim rauties. Tev nebūs bezdibeņos pērles smelt. Dēļ jauniem dārgumiem tev nebūs kauties. Kas ir, to apvienot un gaismā celt" (Ibid.). Īsts mākslinieks ar šādu „dzīves gudribu" nevar apmierinaties. Ta viņam riebj, kā puvumu smaka. Bet pilsoņi šādus atkritejus bez žēlastības vajā. Tā tika vajats Poruks visu mūžu, tā Rainim un citiem tagad jadzird nepelniti pārmetumi. Bet īsts mākslinieks nebīstas viņu nespēcigo draudu. Viņam pašam ir sava patiesība: „Ak cīnies, un baudi, un valdi!"

Ik soli, apzinigi un nosvērti sperdams, mākslinieks

apjauš savas gaitas nozīmi un vērtību. To cenšas ari Eglits: „Visu ko daru, pildu ar svaru, Pasauli jūtu lielu un grūtu. Kaut mūžam tā būtu!“ („Eleģijas“).

Kaut Eglits jau mācijies kulturu cienit un pazīt, tomēr ta vēl nav ar viņu sakususi, nav pārgājusi miesā un asinīs. Viņš visu pārredzedams vēl dzīvo kā bite ziedā, t. i. izvairas no kulturas un piekeras dabai. Kultura Egliti vēl nesasilda un neaizrauj. Viņš pret to vēl ir kurls un mēms: „Es visu jau redzu, Visu jau zinu, Bet kurls vēl un mēms, Kā bite ziedā, Savā dvēselē spraucos“ (Ibid.). Jo tas, kas visu redz un zina, vēl nebūt nav visu to ari par savu nešķiramu sastāvdaļu ieguvis. Sevi ar kulturu vajaga sakauset, kā degošās liesmās sakausē divus metalus, lai iznāktu trešais, nebijušais, bet tagad apzinigi raditais. Bet pirms ši sakušanas jeb pārdegšanas procesa vēl jaizcīna grūta un šausmu pilna cīņa. Šo gara un dvēseles, jūtu un prāta, kulturas un dabas savstarpejo cīņu Eglits attēlojis dzejolī „Agonija“ (Ibid.). Dvēsele: „Tu esi tik šķīsts, tik atklāts un slims, Tu soli par daudz, tev atkāpties laiks. — Viņu tik daudz un viņi tik ļauni, un tu tik vientuls, un atklāts, un slims, Par tavu rītu es trīcu.“ Gars: „Man daba un ļaudis visdrīzak raks kapu.“ Te jau cīņas posts tiek apzinigi sajusts. Bet autors tomēr tik dziļi pats sevis slāpst, ka nevar atteikties no šīs cīņas. Tikai cīņā cilveks sevi visvairak norūda un visdziļak pārbauda. Tikai cīņā pats ar sevi tiešam mācisies sevi īsti pazīt. „Pēc sevis slāpdams tā, kā vēl neviens, Ik dienas pārvērteju atkal sevi...“ (Ibid.). Viņu nebaida ari tas, ka vairakums no viņa novērsisies, jo „kas vīram labs, tas zēnu baida“ (Ibid.).

Bet mākslinieks nedrīkst klausities uz šīm „zēnu

bailem", tam jaklausa vienigi daiļuma balsij. Jo māksliniekam ir cits likums, cita patiesiba, kas dzīves ikdienai sveša un pat naidiga.

„Un likums viens mūs visus valda:
Kam sapņot tīk — tas skaļi kliegs;
Kam dzejā mērs un daiļums valda,
Tam pilniem malkiem baudit prieks."

Jo tikai caur brīvu un neaprobežotu baudu cilveks paceļas no pelekās ikdienibas, kā Fenikss no pelniem. Caur nevaldamo un brīvo kaislibu spēku mēs ieskatamies pašos dzīvibas noslēpumu atvaros, lai no turienes paceltos brīvi un apskaidroti. „Pilns kas būs kaislibu, vārdu un domu, Spēlēs bez klasiķiem klasiķu lomu" (Ibid.). Tomēr ta būs tikai klasiķu lomas spēlešana. Vēl jaizdeg visas kaislibu ugunis un jaiziet visas kulturas stadijas, lai tiešam kļūtu īsts. Tas ceļš vēl tāls un nepārredzams.

Tomēr bez apstājas vajaga iet uz priekšu pa kulturas ceļu, jo atgriešanās būs sevis noliegšana.

Šo ceļu Eglits cenšas iet ar drosmi un neatlaidibu. Viņš grib piepildit savu mākslinieka misiju. Tadēļ ari nekādu šķēršļu priekšā nedrīkst apstāties. Eglits saviem dieviem — Dailei un Kulturai — ziedo visu sevi. Uz vērtibu pārvērtešanas altara viņš iznīcina visus savus bijušos elkus. Krājumā „Vērtibas pārvērtejot" ievietotos stāstus taisni var uzskatit kā upura dūmus un upurejamā vaidus, kam apkārt vijas skaudrās pārdegšanas liesmas. Šie stāsti nav kā marmorā cirsti mākslas tēli. Viņos vēl ļoti daudz degoša un nenorūdita metala. Tomēr viņi ir ļoti interesanti, kā rūdišanas procesa dokumenti.

Tomēr, idejiskā ziņā Eglišam šinī grāmatā ir diezgan liels apjukums. Viņš vēl pilnigi vaj instinktu

varā. Trūkst mākslinieciskas un prāta skaidribas. Tadēļ ari stils vietam neskaidrs un nenosvērts. Viss vēl par daudz impresijas varā, jo trūkst vajadzigā radišanas miera, izteiksmes skaidribas un metaliski skanošā asuma. Bet „Galmā“ un „Pelekā baronā“ Eglits jau daudz skaidraks un savu spēju robežās ari gatavaks. Tomēr šie divi darbi vēl pilnigi neietilpst pēdejā laikmetā, bet uzskatami kā tilts no chaosa uz skaidribu, no pekles uz Olimpu, no vērtibu pārvērtešanas uz nosvērtu radišanu. Kaut gan jau „Elevzinieti“ Eglits saka: „Viņš bija izvēlejies neparastu ceļu un tadēļ pat pēc nāves paliks nesaprasts...“ („Vērtibas pārvērtejot“). Tad tas var zīmeties vienigi uz mūsu elementari idilisko dabas tautu, kas mēģina katru izglābt no nepiepildamās iznīcinošās kulturas slāpju dziņas. Kas pūlas katru ievilkt dabas izklaidibā un aizmirstibā. Bet kulturas tautas jau visu šo pārdzīvojušas, — tadēļ ari tas viņām jau pilnigi saprotams.

Eglits jau pašā savas darbibas sākumā gāja īpatnejus ceļus. Tomēr ta bija neapziniga iešana, trūka vēl konsekvences un filosofiskas skaidribas. Kādā vietā viņš saka: „Cilveka tipa vietā nāk apziņā iekaltā, ļaunā genija tips. Viss zem mēneša vairs nebūs tikai vecais vien un bijušais. Kulturas, tikai uz laikmetiem pagurdamas neuzticibas, nepieciešamo vajadzibu, pieticibas mūklā, kāpj aizvien augstak un dziļak. Un neticību pazudina laiks, nepaciešamais kļūst par paciešamu, vaj tiek piepildits. Cilveks jau spējigs atteikties no maldigās vienibas, saslēgt sevī pretibas, kontrastus. Kā Dievs, viņš pats rada iedomu pasaules un — atrod, izprot, tad ari jau rada — taustamās. Visu esošo viņam dots kā Buddam nivilet

pie nulles un visu iedomato, līdzigi Po, pārvērst esamībā. Vajadzigs tikai drosmes, gribas. Cilveks jau zin ari to, ka pirmo reiz atrauties no ikdienibas dēļ pirmā bezdibeņa ir grūtaki, nekā pēc tam visos pārejos ierasties" („Vērtibas pārvērtejot"). Te izteiktas neskaidras domas par kulturas visspēcibu. Viņš runā par to, kā kultura pārveido, pārrada un izdaiļo atsevišķu cilveku un reizē ar to ari visu cilveci. Tomēr klasisko Homeru Eglits vēl sauc par meligu, bet moderno Edgaru Po, kuŗš viss ir degošs un chaotisks, — par patiesu (Ibid.). Un tas pilnigi saprotams, jo šinī laikmetā Eglišam mistiski neskaidrais Edgars Po daudz tuvaks, nekā nosvērtais un gaišredzigais Homers. Kā Po, Eglits šinī laikmetā studē un iedziļinas atsevišķa individa dziļumos un noslēpumos, kamēr Homers aptver veselu laikmetu plašiem un skaidriem vilcieniem attēlodams ne tikai atsevišķu tautu, bet veselas cilveces likteni. Šāds plašums Egliti vēl atbaida, kaut gan savā pēdejā un jaunakā attīstibas posmā viņš jau mēģina tuvoties šiem augstumiem.

Kāds Egliša varonis, mākslinieks, par sevi saka: „Nebiju vairs zēns, kas varetu apmierinaties, lasitajiem izpatikdams, citu ceļus atkārtodams. Mīleju griezigakos asakos problemus. Ne jūtās izplūstošus, bet skaidri, taustami apjēdzamus. Mīleju stila plastiku un patiesibu. Bet kad pats mēģinajos, viss iznāca chaotisks. Vārdu, ideju, gleznu brāzma. Vielas vēl nepārvaldiju" (Ibid.). Šie vārdi ir raksturigi un pa daļai zīmejas ari uz Egliti pašu. Proti, — uz viņa darbibas pirmo laikmetu un otrā laikmeta pirmo pusi. Jo tajos darbos, kas noslēdz otro laikmetu un ir kā pāreja uz trešo, formas skaidriba un izteiksmes plastika jau pietiekoši

augsta. Es domaju romantiski-filosofisko dramu „Galma“ un šolaiku eposu „Pelekais barons“.

Gvademals Siero, princis („Galmā“) jau ir noskaidrojies un kulturā izsmalcinajies. Tāds pats ir „Pelekā barona“ varonis Ludvigs Sēja, kaut gan pēdejais tuvs radinieks Puškina Oņeginam. Tadeļ arī Sēja ne tik interesants un patstāvigs kā Siero. Pēdejais ir gara aristokrats, kas apžilbina ar savu kompliceto un neizsmeļami bagato dvēseles dzīvi, ar savu oriģinelo filosofiju. Siero jau ir cilveces garigās kulturas mantinieks un tāļakraditajs, „kam katras lietas simbolā veras tunels pagātnē un nākotnē. Kas jūt godbijibu pret visu, ko cilveces ģenijs savas būtibas tumsā meklejis un atradis, iekaldams atrodamo akmenī, marmorā, iegravedams dārgakmenī, iedvezdams foliantos... radidams tāļak.“ Te skaidri un nepārprotami izteicas Egliša mākslinieciskā dvēsele, kāda viņa ir kļuvusi pēc dekadences un vērtibu pārvērtešanas laikmeta. Viss lielakais, nevajadzigais atkritis nost, palikusi tikai filosofiskas skaidribas un estetiskas nosvērtibas meklešana.

Pagātnes kultura mums uzņemama visā pilnibā, lai uz tās balstidamies, mēs jaunu raditu un tāļak veidotu. T. i. mums vajaga uzturet zinamas kulturelas un mākslinieciskas tradicijas, kas mūs izsargās no nejaušibam un pārsteidzibas. Pie vecām kulturtautām šādām tradicijam liela loma un nozīme. Bet pie jaunām, topošām viņas vēl tikai veidojas un nav paguvušas nostiprinaties. Tadeļ arī jaunu tautu attīstibas gaitā sastopams daudz naivu un elementaru kļūdu. Bet, mācoties no kulturtautam, no cilveces garigās attīstibas vēstures tas tomēr būtu novēršams. Tad „mēs glābdamies pagātnē, virs elementiem ra-

dam bagatu, teiksmainu pašpasauli — lietu un spoku pasauli. Ar godbijību noslaukot putekļus, mums jaatdabū pie dzīvības katrs ģenials notikums. Pārbaudot, iemīlot jaieņem mūsu miesās un asinīs, lai mēs cienigi mūsu pagātnes kļūtu.“ Tomēr cilveces garigo bagatību krājumi tik lieli, ka nepietiek viena cilveka mūža, lai visu to aptvertu. Tadēļ katram jaizvēlas tas, kas viņa garam tuvaks, kas viņu visvairak saista. Un šai nozarei tad janododas ar visu savu būti, lai daudzmaz aptvertu un piesavinatos tās vērtibu bagatibas, ko cilvece pa gadu-simteņiem šinī nozarē sakrājusi, un lai pēc tam tās raditu tāļak. Tadēļ ari tagadejais mākslinieks-dzejnieks nevar apmierinaties vienigi ar savu iedvesmi un „Dieva doto“ talantu. Viņam ilgi un pamatigi jastudē klasiķi, japēta stila un formas dažadības, lai tikai pēc tam nodotos radišanai. Pretejā gadijumā viņu apdraud neizbēgams formas un ari satura diletantisms. Tagadejā rakstnieka-mākslinieka uzdevums divkārt grūts. Bez tam dziļaki un pamatigaki jastudē pašam sava dvēsele, lai neatkārtotos un neatkārtotu citus. Jo „kas sakās pazīstam sevi, jo tāļak no sevis. Ne tikai tie mēs, kas esam, — ari kas varam, kas gribam būt. Nākotne — mūžibas tumsā.“

Bet tagadejā kulturelā dzīvē un ari cilveka dvēselē ir daudz dažadibu un pretruņu. Tomēr visam tam ir zinams īpatnejs skaistums. Bet dziļaki ieskatoties un analizejot, mēs visā šinī pretruņu chaosā saskatisim zinamu harmoniju un iekšeju ritmu, kas dzīves parādibas mums padarīs divkārt daiļas. Jo „pretruņas, līdz galam izdomatas, zūd. Iedvesme melodijas diženā harmonijā pārvērš.“ Kas šinī kulturas dzīves melodiju harmonijā ieklausijies, tam daba kļūs

sveša un lieka. Viņš jutīs, ka „viņa smadzenes ir aiztikusi kā nāviga ģifts, kā salda glodenes mēle." Jo kultura ir visspēciga un viņas uzvarošā gaita neatturama! Pret šo nenovēršamo varu nevajaga veltigi cīnities, bet gan viņu mīlet un cienit. Jo:

„Kas padarito nonicina,
Kā daramo tas cienit jēgs!
Kā nopelnus, tā kļūdas zina
Pats vīrs ne brēķis-nesajēgs.
Ir viegli idealos cildit,
Pie viņiem tukšās sirdis sildit,
Bet vaj ne tas, kas darijs jau,
Ir turpmak darbos pirmais nav?..."

(„Pelekais barons").

Noslēdzot Egliša darbibas otrā posma — vērtibu pārvērtešanas — apskatu, mums jasaka, ka šinī laikmetā Eglits radijis divus diezgan vērtigus darbus, jo viņos autors raujas prom no jaunromantiķu un idiliķu plavam, ārā no formas neskaidribas un gleznu miglainā viegluma. Bet ne vienmēr Eglitim laimejas savus labos nodomus veikt. Mums jaiegūst formas metalskanigums, izteiksmes asums un gataviba. Tikai tad tiešam varesim runat par īstu dzejas renesansi. Bet tagad, kur viss vēl ir izplūdis un neskaidrs, kā miglā apslēpts, ir tiešam agri par to runat.

IV

Jaunromantiķi savus darbus pūlas izgreznot, mēģina lasitaju iekaŗot ar krāsu spilgtumu, sakraudami tās bez sevišķas nepieciešamibas un estetiska motivejuma, nepiegriezdami vēribas gleznu vienibai un

formas skaidribai. Tadēļ ari viņu darbu lielais vairums nav estetiski baudami, jo tie ir neskaidri un haotiski. Viņi necenšas no vielas veidot reljefus un noteiktus mākslas tēlus. Viņi nevalda pār vielu, bet gan viela valda par viņiem. Tadēļ līdz īstas un gatavas mākslas augstumiem tikai retam no viņiem laimejas pacelties, piem. Karlim Skalbem un Fr. Bārdam. Iekšejā kompozicija jaunromantiķiem bieži mēdz būt nesimetriska, t. i. mākslas darba atsevišķām daļam trūkst estestiskā samēra.

Bet apziniga radišana sāk aizvien vairak nostiprinaties un plesties plašumā. Formas skaidribas un stingribas, izteiksmes asuma un plastikas, domu bagatibas un iekšejas kompozicijas simetrijas prasiba vairs nav jauna un to neviens neapstrīd. Krāsas janiansē un jasaskaņo ļoti rūpigi, lai viscaur būtu estetiska vieniba un samērs. Tad mākslas darbi vairs nebūs viegli un neskaidri plūstošie miglas tēli, kā tas bija, bet gan metaliski cieti un noteikti, kā bronzas statujas.

Jaunromantiķi visspilgtaki izceļas tad, kad dzīvē valda apjukums, kad vecās vērtibas un patiesibas tiek atmestas, bet jaunas vietā vēl nav raditas. Dzīvei trūkst noteiktas skaidribas un pieturas punkta, tadēļ ari cilveka dvēsele padodas sapņiem un nenoteiktām ilgam, vaj atkal pašanalizei un dabas mistikai. To varetu nosaukt pat rūgšanas jeb pārrūgšānas laikmetu. Šinī laikā tad ari uzzied vārigi daiļās romantiķu puķes. Bet tiklīdz cilveka gars daudz maz noskaidrojies — nāk s t i p r a s individualitates un no ši sakrātā un neapstrādatā materiala rada skaidrus un noteiktus mākslas darbus. Pēc tāda pārrūgšanas laikmeta krieviem nāca Puškins un kļuva par viņu visgaišredzigako un gatavako dzejnieku. Tāds viņiem tagad ir Valerijs Brūsovs

un pa daļai ari Aleksandrs Bloks. Kamēr Baļmonts, Sologubs, Belijs noslīkst slāviskā misticismā, nespēdami pacelties līdz apskaidrotas mākslas augstumiem.

Viktora Egliša darbi, kā dzejoļu krājums „Hippokrena", stāsts „Slāpes pēc dvēseles", romans „Skolotaja Kaleja piedzīvojumi" u. c., lielakā vaj mazakā mērā ir apzinigi raditi mākslas darbi. Tādus pārdomatus tēlus, kādi ir skolotajs Kalejs, dzejnieks Pavasars („Skolotaja Kaleja piedzīvojumos"), Biruta Stiprais, Jozefs Dovgello, Alfreds Kreislers un Agneze Gutliep („Slāpes pēc dvēseles"), var radit apzinigs rakstnieks, kas alkst noskaidroties un atsvabinaties no nejaušibam. Šajos darbos Egliša izteiksme koncentreta un skaidra. Nav vairs tās zemnieciskās neveiklibas, kas sastopama viņa pirmos darbos. Piemēram, romans „Skolotaja Kaleja piedzīvojumi" rakstits plašiem un spēcigiem vilcieniem, ka viņu var lasit ar interesi. Bet stāsts „Slāpes pēc dvēseles" ir niansets un smalks. Tomēr šie darbi nav uzskatami kā pilnibas paraugs vaj mākslas pēdejais vārds. Viņi ir tikai mēģinajumi, kas turpmakos darbos jaattaisno. Eglits ir tikai jauns patiesibu un vērtibu cinitajs, bet piepilditaji būs tie, kas nāk pēc viņa. Jo viņš vēl brīžiem atpakaļ raugas un kāja viņam slīd („Hippokrena"). Tas nozīmē, ka vecais Adams vēl nav pilnigi miris. Bet jaunais, kaut piedzimis, ļauj brīžiem ari vecam uzelpot.

Dzejoļu krājuma „Hippokrena" raksturigakā īpašiba ir ta, ka viņam trūkst vienibas. Še Eglits vēl svārstas starp savu pagātni un nākotni, kaut gan vairak pieķeras pēdejai. Ari apzinigi Eglits tiecas uz apzinigas radišanas pusi, jo viņš saprot, ka šim virzienam pieder nākotne. Šo savu piesliešanos Eglits

izteic dzejolī „Muzas divejadā seja“ (Ibid.). Šis dzejolis ir raksturigs un tadēļ pievedišu viņu nesaīsinatu:

„Ir divas muzas zinamas
No Atenam un senās Romas:
Tai vienai gleznas pinamas,
Bet otrai — epitetos domas.
Kad jauns vēl dabā klejoju,
Es skaļi sviedos gleznu virmā,
Nu pats iz sevis dzejoju
Un tīk man domu dzeja sirmā.
No strautiem piens un medus vairs
Man noreibumā jasmeļ nava,
Kur vienkāršs, daiļi liekts un kairs
Tvīkst muzai stāvs pie biedra sava.“

Kaut gan šis dzejolis viscaur nav vienlīdz skaidrs, jo pēdejās divas rindas ir kā liekas un nesaskan ar iepriekšejām, tomēr viņā, dzejolī ir pietiekoši skaidri izteikts tas, ka Eglits tagad „pats iz sevis dzejo“ un ka viņam „tīk domu dzeja sirmā“. Viņš apzinigi aiziet no jūsmošanas, kuŗai jauns būdams kalpojis, un pieslienas domu dzejai. „Hippokrenai“ ir ari daudz trūkumu, kas viņas dzejas vērtibu stipri mazina. Kā viens no šiem trūkumiem būtu minams tas, ka Eglits bieži nododas jēdzienu abstrakcijai, pilnigi aizmirzdams, ka dzejai jaietveŗ sevī reljefi un skaidri tēli. Bez tam Eglits pietiekoši neievēro domu un jūtu samēru, dodams abstraktai domai priekšroku, kadēļ viņa dzeja zaudē dzīvi elpojošo garu, kas katram īstam mākslas darbam nepieciešams.

Kā jau sākumā aizrādiju, Viktors Eglits ir īpatneja un spilgta personiba mūsu literaturā, kaut gan mākslisku skaidrību un gatavibu viņš sasniedzis tikai ne-

daudzos darbos. Tomēr viņš ir viens no mūsu mākslas renesanses kaŗotajiem, kas cīnijies par stilu un formu. Ja pašam viņam nav laimejies savas prasibas piepildit, tad tomēr kā jaunu domu ierosinatajam un vienmēr neapmierinatam garam Eglītim sava neapstrīdama vieta mūsu literaturas vēsturē.

1914.

TĀĻAKI MEKLEJUMI

HOMO DUPLEX

M. J. Ļermontovs

Ir rakstnieki, kuŗu dvēseles skan harmoniski un daiļi, kā uz mūžību noskaņotas kokles. Nekādu pretruņu, nekādas disharmonijas, viss daiļakā saskaņā. Savu dvēseli viņi pieskaņo ari visa kosmosa ritmam, plūst dzīvei un dabai līdz. Tādiem rakstniekiem pasaule šķiet daiļi un ritmiski plūstoša simfonija. Viņu dziesmas ir prieka dziesmas. Ari sāpes viņi atzīst par nepieciešamām, jo tās tikai papildinot vispasaules melodiju. Šie rakstnieki it kā paceļas pār dzīves īstenību un visas parādibas apskata sub specie aeternitatis — no mūžības viedokļa. Uz dzīves traģismu viņi skatas tikai kā māksliniekі, kā estetiski novērotaji. Dzīves vistraģiskakos mirkļos viņi neaizraujas, neuztraucas, bet paliek sava olimpiskā miera augstumos. Nekādos apstākļos viņi nezaudē savu mākslinieciskо „es" — viņu vienigo un augstako visu vērtibu mērauklu. Šie rakstnieki dzīvē ir tāli un nesaprotami, bet mākslā tuvi un īsti. Tādi bija Homers, Ģete, Puškins. Estetika

viņiem stāv augstak par etiku. Tos varetu uzskatit par pilnigiem un noskaņotiem mākslinieķiem.

Bet ir ari rakstnieki, kuŗu dvēseles dalitas: brīžiem viņas zied sarkaniem, brīžiem baltiem ziediem. Viņu dvēselē mūžigi cīnas divi elementi, divi pretstati: — dieviškais un demoniskais. Dieviškais viņus aicina atteikties no dzīves, pacelties pār to un tiekties pēc kaut ka cildena un šķīsta. Kamēr demoniskais viņus velk atpakaļ apgrēcībā, kur plaukst vilinošie un skurbinošie grēka ziedi. Jo ari šīm sarkanām grēka jeb „ļaunuma puķem", kā Bodlèrs viņas sauc, ir savs skaistums, savs aizraujošs kairums. Un grūti pateikt, kuŗš no šiem elementiem dvēselei tuvaks: šķīstība vaj apgrēciba? Tomēr, šie mūžam nesavienojamie, mūžam naidigie pretstati var mājot viena cilveka dvēselē. Protams, viņi atrodas nemitigā cīņā, cenzdamies viens otru iznīcinat, padaridami cilveka psichichaotisku pretrunaiņu. Tāds divejads cilveks-mākslinieks — homo duplex — ir bijis krievu dzejnieks Ļermontovs. Visa viņa dzeja ir šo divu pirmsākumu — dieviškā un demoniskā, šķīstibas un apgrēcibas — cīņas arena. Viena daļa viņa dzejoļu ir šķīstu, dievišku ilgu un sapņu pilna, kamēr no otras runā sataniskas baudas kāre un grēka alka. Pirmie rakstiti tādos brīžos, kad dzejnieka dvēsele ir bijusi savas dieviškas būtibas varā, kamēr otros radot dzejnieka dvēseli ir pārvaldijis demoniskais spēks. Un tā viens un tas pats dzejnieks ir radijis diametrali pretejus darbus. It kā vienā zarā būtu uzplaukuši reizē balti un sarkani ziedi.

Tomēr Ļermontovam ir darbi, kuŗos starp abiem šiem pretstatiem ir zinams līdzsvars. It kā baltā un sarkanā krāsas būtu sakausetas, no kūŗām radita trešā,

tuvak neapzīmejamā. Šie darbi raditi tad, kad abi dvēseles pretstati atrodas cīņas karstumā un kuŗas iznākums vēl nav paredzams. Pār šiem darbiem it kā būtu pārklāts viegls baiļu un drausmigu nojautu plīvurs. Tās — autora sajūtas šai savu iekšejo pretstatu cīņā noskatoties. Un ne tikai dzejā, ari visā Ļermontova dzīvē parādas šie trīs dominejošie dvēseles stāvokļi. Ne dzīvē, ne dzejā viņš nepazīst mieru. Nemitigas nemiera aukas plosas viņa dvēselē. Jo dieviško vienmēr apdraud demoniskais un otradi. Bet dvēseles pretstatu līdzsvara brīžos dzejnieks pats dreb par to, uz kuŗu pusi svērsies svara kausi.

Kādreiz krievu filosofs Vladimirs Solovjevs ļoti asā kārtā uzbruka Ļermontovam un nosodija to par demonisma cildināšanu un vispār par apgrēcības nostādīšanu pār šķīstibu. Solovjevs nosauc Ļermontovu par „ļaunuma apustuli" un par „satanisku ideju aizstāvi un neseju". Kaut gan Solovjevam ir sava daļa taisnibas, tomēr Ļermontovu nekādā ziņā nevar nosaukt t i k a i par „ļaunuma apustuli un satanisku ideju neseju". Tik pat lielā mērā viņš ir ari „dievibas apustulis un dievišķu ideju nesejs". Solovjevs redzējis tikai Ļermontova dzejas demoniskās īpašibas, kamēr dieviškās vaj nu nav redzējis, jeb nav gribējis redzet. Ļermontovu mēs nekādā ziņā nedrīkstam nosodit par to, ka viņš vienlīdz izteicis savu demonisko un dieviško dvēseli, apzinigi nedodams nevienai no tām priekšroku. Cilvecisķā etika prasa, lai mākslinieks liekuļo, lai apslāpē savas dvēseles ļaunos dzenuļus. Un ja mākslinieks to nedara — dzīve viņam ļauni atriebjas. Bet mākslinieciskā etika prasa, lai mākslinieks būtu īsts. Lai viņš savu apstrādajamo vielu nešķirotu ļaunā un labā, atļautā un neatļautā. Bet lai viņa

vienigā mēraukla būtu — s k a i s t u m s. Jo mākslai vienlīdz vērtigs un vienlīdz daiļš ir ļaunais un labais. Estetikā nepazīst jēdzienu — „ļauns un labs". Tie ir etikas atributi, etikas normas. Estetikai ir tikai daļš un nedaiļš. Tā tad mākslinieciskā etika, kā ari estetika ir diametrali pretejas cilveciskai jeb sabiedriskai etikai. Jo ne katrreiz etikas labais estitikai ir daiļš, kamēr bieži mēdz būt, ka etikas ļaunais estetikai ir daiļš un vērtigs. Un Solovjevs taisni apskata Ļermontova dzeju no etiskā viedokļa, kadēļ nonāk pie maldigiem slēdzieniem. Māksla katrreiz un vienmēr apskatama tikai no estetiskā viedokļa, jo tikai tad šis apskats varēs saukties par mākslas kritiku. Bet ja mākslu sāks apskatit no etiskā viedokļa, tad ta nebūs mākslas kritika, bet gan kāds sabiedrisks vaj etisks traktats, kuŗā aiz pārprattuma māksla izlietota kā pieturas punkts.

Kaut Ļermontovs nav sasniedzis klasisku formas gatavibu un izteiksmes metalskaidribu, tomēr viņa dzeja ari vēl tagad sniedz dziļu estetisku baudu. Ļermontova dzejā izteicas strauja, kaislibu bagata dvēsele, kas lasitaju aizrauj ar savu sugestivo spēku un dziļo sirsnibu. Viņa dzeja ir kā zieds, kas mūs tikdaudz nevaldzina ar savas formas daiļumu, kā ar savas smaršas spēku un mūžigumu. Tie ziedi mūžam nesavītis, vienmēr viņi mūs aizgrābs un valdzinās, jo no tiem runā bagata un strauja dvēsele, kas mākslā nepārejoša un nemirstiga kļuvusi. Kā mūs valdzina Vrubeļa pretešķibu pilnās gleznas, tāpat valdzinās Ļermontova dzejas dieviškais un demoniskais spēks. Krievu rakstnieks un kritiķis D. Mereškovskis ir Ļermontovu raksturojis kā pārcilveces dzejnieku (poet sverchčelovečestva). Un tiešam, Mereškovskis

Ļermontovu ir daudz dziļaki izpratis nekā Solovjevs. Ļermontova dzeja vairak pieder nākotnei, nekā pagātnei un tagadnei. Viņa dzejas ziedošais skaistums mūžam nevītīs. Mūžam mēs mīļosim viņa demonus un eņģeļus; mūžam mēs klausisimies viņa Tamaras lūgšanās un Demona zvērestos.

2. okt. 1914.

Sirenas dziesma

Henrika Ibsena „Ziemeļu varoņi"

Sigurds un Gunars atbrauc uz Islandi un nolaupa Ornulfam meitu Dagniju un audžu meitu Jordisu. Ornulfs dodas ar saviem septiņiem dēliem uz Norveģiju. Sigurds un Gunars grib panākt mieru. Bet Jordisa ienīst savu audžu tēvu un grib tam atriebties. Viņa panāk to, ka Ornulfs redz savus septiņus dēlus mirušus. Bet te sākas ari Jordisas traģedija. Viņa mīl Sigurdu, grib ar to savienoties, bet kad tas nenotiek, viņa Sigurdu nogalina, lai būtu vienota ar to Valhallā, bet par velti: Sigurds nebūs Valhallā, jo viņš ir kristīgs. Savām sāpem ta dara galu, ielecot jūrā. Ornulfs aprok savus dēlus un dodas uz Islandi atpakaļ.

Par sirenas dziesmu man gribetos nosaukt Ibsena tēloto sievieti-varoni Jordisu. Kā tumšs, baigi vilinošs atvars ir viņas dvēsele un dzīve. Brīžiem ta skan gaišā, saulainā prieka pilnā simfonijā. Un tad viņa vilina, sapņot sauc. Bet drīz nāk pēkšņs vētras brāziens un Jordisas dvēsele top tumša, biedinoša, kā dziļa nakts. Tomēr ari tad viņai piemīt savads, nepārejošs daiļums. Daiļums, kas reizē biedē un valdzina. Daiļums, kas varens postā un ļaunumā.

Ta ir sieviete, kas instinktivi nojauž savu traģisko likteni, kas mēģina pret to sacelties un pati veidot dzīvi pēc savas gribas. Viņa grib atraisīt nornu noslēpumaino pinumu. Viņa negrib būt akls ierocis neželīgā likteņa rokās. Bet saceldamās pret savu likteni, viņa top citiem par nornu un ļauni spēlejas ar citu dzīvību. Vēl ļaunāki nekā liktenis ar viņu pašu.

Ta ir sieviete-fantaste, kas gribējusi varoņdarbus veikt, bet liktenis viņu ir saistījis pie pelēkās zemes būdas, kur tai šauri. Viņas brīvā dvēsele alkst plašuma, alkst varoņdarbu. Un tadēļ viņa ienīst savas mājas pārpilnību un bagātību, jo tā ir miera bagātība. Bet viņas dvēsele ir radīta vētrai un negaisiem. „Ieslēdz ērgļi sprostā — un viņš grauzīs sprosta restes, kaut tās ari no zelta būtu," Jordisa atbild Dagnijai, kad ta brīnas par viņas nemieru. Vēl vairāk, viņa top ļauna un draudoša visai apkārtnei, kā pavasara strauts, kas pēkšņi var izlausties no savas ā r e j i mierīgās gultnes un pārvērst par tuksnesi augligas druvas un ziedošas ielejas. Tadēļ nevajag ticēt viņa ārejam mierīgumam, nevajaga apmesties krasta tuvumā, jo krastos ieslēgtie ūdeņi sevī slēpj nemieru un nevaldāmu vēlēšanos brīviem kļūt.

Ap Jordisas tumšo likteni sapinas ari citu „Ziemeļu varoņu" likteņi. Kādreiz jaunībā lepnā Jordisa ir augusi un dzīvojusi kopā ar sapņaino, klusi padevīgo Dagniju. Bet viņu dvēseles jau toreiz ir bijušas pretējas. Katra citādu ir tēlojusi savu nākotni. Jordisa — cīņās un nevaldāmā goda kārē; Dagnija — mierā un pieticībā. Bet liktenis izdara pretējo: Jordisas dzīve tiek ieslēgta pelēkos ikdienas krastos, kamēr Dagnija top par jūras karalieni, apceļo svešas zemes un visur tiek godāta. Tomēr īstas mīlestības laimi viņas

neizbauda ne viena, nedz otra. Starpiba tikai ta, ka Jordisa atmostas no sava viltus sapņa, bet Dagnija baidas no patiesibas, viņai pietiek ar melu laimi. Viņa mīl vareno Sigurdu un ir laimiga. Viņa neprasa, vaj Sigurds ari viņu mīl, vaj ta ir viņa mīlestibas cieniga. Jo patiesiba var izjaukt saldo melu laimes sapni. Dagnija pat nedomā par Sigurda laimi, jo viņa pati no savas ir apreibusi. Viņa neatmin, ka Sigurds kādreiz teicis: „Kareivim vajadziga sieva ar spēcigu garu un lepnu dvēseli. Ta, kuŗu es izraudzišos, būs sveša klusai dzīvei, ta dzīsies pēc slavas, pēc dižuma, ies labprāt man līdzi cīņas vērsmē un nenobālēs, ieraudzidama šķēpu mirdzoņu asinainā kaujā." Un Sigurds tiešam sev tādu sievu izraudzijās, tikai ne Dagniju... Sigurda varonigā sirds pieder citai. Bet Dagnija to nezin, viņa domā, ka Sigurds ir tiešam laimigs ar viņu.

Bet Jordisa neapmierinas ar šķietamo laimi, ar laimes iluziju. Viņa meklē tās īsto būtibu. Vairak par dzīves sapni viņa mīl dzīvi pašu. Tikai ne to mierigo, peleko ikdienas dzīvi. Bet to, kur ik mirklis ir briesmu, cīņas un uzvaras pilns. Viņa alkst īstas varoņu dzīves. Bet kādreizejais lepnais vikings Gunars tagad ir kļuvis par mierigu tirgotaju. Par tādu viņu padarijusi mīlestiba uz Jordisu. Viņš ir sācis drebet par savu dzīvibu, vairs nav varonis, lai cik slavena ar būtu viņa pagātne. Jo varonim jadzīvo tagadnei un nākotnei, bet ne pagātnei, lai viņš nekļūtu par leģendu, kas vairs tikai atmiņās dzīva. Īstam varonim dzīviba jauzskata tikai kā laimes rotaļa. Jo kļūdams tās vergs, viņš zaudē savu varonību. Ari mīlestiba ir bīstama varonim. Jo tai ir divejads spēks: viņa var ikdienišķu cilveku padarit par varoni, bet

viņa var ari varoni padarit gļēvu, ikdienišķu. Pēdejais notiek taisni tad, kad mīlestiba ir valdinieces lomā. Tā tas notiek ar Gunaru. Viņš nespēj pats iegūt Jordisu, jo ta prasa caur briesmam apliecinat savu mīlestību. Jordisa grib piederet tam, kas nonāvēs viņas ziemeļlāci, kas izdarīs vislielako varoņdarbu. Tikai tas, kas savu dzīvību liks uz spēli — tikai tas iegūs viņas mīlestību. Uzdodama šo varoņdarbu — viņa domā par Sigurdu. Ja, un Sigurds tiešam to izdara, jo viņš Jordisu mīl. Bet viņš nezina, vaj ari Jordisa to mīl. Bez tam viņu lūdz labais draugs un cīņas biedrs Gunars to izdarit. „Jordisa man dārgaka par visu," — saka Gunars, — „es bez viņas nespēju dzīvot. Bet— kas mīl, tam dzīviba ir dārga. Cīņa ar lāci ir bistama, bet dzīvību es mīlu, jo — citadi — man jašķiras no Jordisas — —" Gunaru mīlestiba padara gļēvu, bailigu. Viņš netic vairs savai uzvarai, bet dreb par nākotni, dreb par to laimi, kuŗas viņš necienigs. Gunars nemīl ērgli, brīvu debess zilgmē, bet grib to sagūstit un zelta važās iekalt. Viņš nemīl ērgļa ligzdu augstā klinšu šķotnē, kuŗa karajas pār bezdibeni. Jo tur plosas vētras un ik mirklis ir nāves briesmu pilns. Viņš grib to ligzdu nonest miera pilnā ielejā. Bet ari to viņš pats nedrīkst izdarit, viņš bruņo savu draugu Sigurdu, lai tas tam laimi nestu. Bet tikai to laimi cilveks var saukt par savu, tikai ta ir īsta, ko pats tas iekaŗojis. Un šo patiesibu Gunars aizmirst, prasidams, lai Sigurds priekš viņa iegūst Jordisu. Bet Jordisa n e g r i b b ū t t i k a i s i e v a. Viņa grib būt muza, iedvesmotaja uz cēliem, varonigiem darbiem. Un ne tikai iedvesmet, viņa grib ari līdzi cīnities, izbaudit visas cīņas briesmas un skaistumu. Viņa negrib gavilet tikai par vīra uzvaru, bet ari par savu.

Tak Gunars to nesaprot, tāpat kā Dagnija nesaprot Sigurdu. Nekad Jordisa Gunaram nav teikusi un neteiks to, ko viņa saka Sigurdam: „Ne kā sieva, bet — kā dievinata valkīra es iešu tev līdzi un degšu tevi dziņu uz lieliem darbiem, kas tavu slavu izpaudīs tāļu zemes virsū. Kur laistisies šķēpi un dunēs cīņas troksnis, — es būšu tavā tuvumā; uz jūras — vētrās un vikingbraucienos — es būšu tavos kaŗa vīros un ja par tevi un taviem darbiem dziedās slavas dziesmas, tad ari Jordisai tās piešķirs tāļu slavu!“ Tā nerunā sieviete, bet tā dzied sirena, kas drošsirdīgā vikinga kuģi viļ vētrā un negaisā. Jordisa nav vairs ta mierīgā straume, kas plūst Gunara dzīves vienmuļigos krastos. Viņā ir atmodusies brīvā jūras dvēsele. Un tadeļ viņas valoda ir kā sirenas dziesma, brīvu jūŗas viļņu akomponeta. Ko senak tikai baigi nojautusi, to viņa tagad skaidri zin: ne Gunars ir bijis tas drošsirdīgais varonis, kas viņas lāci uzvarejis. Ne Gunaram viņa savu mīlestību vēlejusi, — bet tikai Sigurdam. Vienīgi Sigurds ir bijis viņas cienīgs. Bet viņa tomēr grib caur Gunaru atriebties Sigurdam par ta ļauno rotaļu. Viņa mēģina vēl Gunarā atmodinat seno varonīgo vikingu. „Palīdzi man, Gunar‘ — tad es tevi mīlešu; es tevi apkampšu tik cieti un tik kaisli spiedīsu savos apkampienos, kā pat ne sapņos tu nebūsi iedomajies!“ Vēl vairak, par šo atriebību viņa ir gatava upuret savu varoņdabu, viņa ir ar mieru sekot Gunaram līdzi tirdznieciskos uzņēmumos. „Es ģērbšos kažokādās un dārgos uzvalkos; es sekošu tev līdzi kaŗa gaitās un tirdznieciskos uzņēmumos, es sēdešu tev dzirēs tuvu pie sāniem, pildīšu tavu vīna kausu, dzeršu ar tevi un dziedašu tik saldi, tik mīļi un kaisli, ka sirds tev nonirs svētlaimībā!“ Bet

kad ari ši dziesma nespēj Gunarā atmodinat seno varoni, tad Jordisa ķeras pati pie ieroča un atriebjas Sigurdam par sevi. Lai pēc tam dziedatu savu daiļako un aizgrābjošako sirenas dziesmu: — no klints trakojošos jūŗas viļņos! No cienigaka pretinieka rokas Sigurds nevareja krist. Vienigi ar Jordisu tam bija dzīvot, bet ja viņš neprata ar to dzīvot, tad viņam bij mirt no bultas, kuŗu Jordisa raidija uz ta sirdi. Jordisa savu dziesmu izdziedaja, pašā pēdejā brīdī viņa sevi piepildija. Viņa izprata nornu pinumu.

Un tad nāk cildenais varonis-skalds Ornulfs. Viņš visu saprot, visu piedod, vienmēr palikdams cēls un nepārspējams. Viņš savu dzīvi saskaņo ar savu dzeju:

„Ilgi — ilgi brīnumstāstos
Paudīs ziemeļdziesmu kāvi
Mūsu drošās kaŗa gaitas,
Mūsu darbus, mūsu nāvi!“

1914.

Radit vaj atdarinat?

Izlasot Viktora Egliša rakstu „Kā jasaprot atdarinajums pie klasiķiem?" jutos nepatīkami pārsteigts. Eglits literarisku atdarināšanu (podražanije) nostāda blakus literariskai radīšanai jeb jaunradīšanai (tvorčestvo), mēģinadams to motivet ar dažiem piemēriem no klasiskās literaturas. Pēdejā laikā daži kritiķi (Andrejs Upits, Augusts Bračs) Eglīšam tiešam pārmeta svešu paraugu atdarināšanu, nosaukdami to par pseidoklasicismu, kā pretstatu Egliša paša sludinatam klasicismam. Tagad Eglits mēģinajis izskaidrot un ari motivet savas atdarināšanas tieksmes, tādā kārtā atzīdams par pamatotiem mineto kritiķu pārmetumus. Egliša raksturam skan cauri it kā taisnošanās, ko viņš mēģina panākt ar dažu klasiskās literaturas piemēru nepareizu apgaismošanu un izskaidrošanu. Šo nepareizibu vadits, Eglits nāk pie slēdziena, ka „pilnigi brīvajā un apzinigajā kulturā atdarināšana ir tikpat atļauta un nepieciešama un neizbēgama, kā orģinalradīšana. Jeb labak sakot brīva atdarināšana ir vienmēr ari dziļa orģinalradīšana. Tikai dziļi kulturels gars,

kas izsmeļoši sevī uzņēmis vēsturisko piedzīvojumu bagatības, savā darbībā spēs sacensties ar vēsturisko personu darbību." Šis slēdziens pilnigi neloģisks jau savos pamatos, jo kas gan varetu būt kopejs sacensibai ar atdarināšanu no vienas puses, un atdarināšanai ar orģinalradišanu no otras puses? To Eglits mēģina izskaidrot ar krievu gleznotaja Serova izteicieniem: „Nu, lai iet lielā Engra garā!" Un — „bet nu ar pašu Rafaeli lūkosim sacensties." Šos izteicienus Serovs lietojis kādas damas portreju gleznojot. Šie izteicieni nevis apstiprina Egliša apgalvojumu, bet gan apgāž to, jo gleznot „lielā Engra garā" vaj „sacensties ar pašu Rafaeli" taču nenozīmē vienu vaj otru no viņiem atdarinat. Ja Serovs mēģinatu Engru vaj Rafaeli atdarinat, tad viņš ari būtu teicis: „tagad atdarinasim lielā Engra garu, bet nu pašu Rafaeli." Tad protams visiem Serova darbiem būtu pavisam cita nozīme, jo viņiem trūktu tā seroviskā kolorita un īpatnibas, kas tos tagad vērtigus un mūžigus dara. Ja Serovs atsaucas uz Engru un Rafaeli, tad tas nozīmē tikdaudz, ka Serovs abu šo lielmeisteru dailes mūžigās vērtibas bija sevī pārspējis, lai nevis viņus imitetu, bet raditu brīvi un patstāvigi, tieši no sevis. Tālak Eglits atsaucas uz Puškinu, Ļermontovu, Danti un daudz citiem. Bet ari še viņš neka lietiśķa un pārliecinoša neatrod. Vaj, piemēram, Puškina Sulamitei ir kaut kas kopejs ar Zalamana Augstās dziesmas Sulamiti? Tie ir divi pilnigi patstāvigi darbi, kuŗus radijuši divi lieli dzejnieki un kuŗu dažadibas pat neprašam saredzamas. Kopeji šiem darbiem vienigi varones vārds, tāpat kā Puškina un Ģetes Faustiem. Tāpat literariskai atdarināšanai par labu neruna Egliša pievestais Aleksandrs Lielais, kas „acu priekšā vien-

mēr sev turējis Achillesu un visās kaŗa gaitās līdzi vadajis un lasījis Homera Iliadu" un Napoleons, kas „pastāvīgi lasījis viņa dievinato Juliju Cezaru." Ir taču jau pierādīta lieta, ka literatura jaunradīšanā lielā mērā aizsteidzas dzīvei priekšā un tikai pēc kāda laika dzīve sāk atdarināt orģinalakos un spilgtakos literariskos tipus. Piemēram, krievu sabiedriba nepazina tā saucamos „liekos cilvekus" un viņu garigo splinu. Bet kad Puškins bija radijis Oņeginu un Ļermontovs Pečorinu, tad pēc kāda laika krievu sabiedribā tiešam uzradās Oņegina un Pečorina atdarinataji. Tas nozīmē, ka sabiedribā šādas „lieku cilveku" tieksmes jau bijušas, bet rakstnieki viņām devuši veidu un tēlu, ko tad ari krievu sabiedriba plašā mērā atdarinaja, brīžam nonākdama kuriozos ekstremos, kā tas aizvien mēdz būt tādos gadijumos.

Bet kadēļ mums iet pēc piemēriem tik tāļu, kad pašu literaturā viņu ir pārpilniba. Piemēram ņemsim mūsu visintimako un visizsmalcinatako sirds liriķi Karli Skalbi. Viņš savās „Pazemigās dvēselēs", „Sapņos un teikās" un „Ziemas pasakās" apbrinojami tuvu piegājis mūsu tautas dzejai un izpratis tās dvēseli un iekšejo būtibu. Bet vaj kāds no mums iedrošinasies teikt, ka Skalbe tautas dzeju atdarinajis? Skalbe ir uzņēmis tautas dzejas garu un to pārkausejis savas personibas īpatnībā, tāda kārtā radidams pilnigi oriģinalus darbus, kuŗos izpaužas vienigi Skalbem piemītošā īpatniba. Vaj ņemsim vēl otra mūsu nacionalakā dzejnieka Fallija darbus, kā: „Zalkša līgava", „Dziesmu svētki", „Daile un spēks, un milzums" un „Dziesmu leja un kalna gals". Pēdejā no minetiem darbiem Fallijam starp citu ir nodaļas: „Latviešu bazniciņa", „Iz lauku ciema" un „Senču virsaitis", kuŗas caurcaurim

ir dziļi nacionalas, tomēr ik rinda liek sajust, ka viņas Fallijs radijis. Viņas lasot mums ne prātā nenāk atdarināšana, kaut gan mēs jūtam, ka šiem darbiem ir dziļa gariga un stilistiska radnieciba ar mūsu tautas dzeju.

Tad vēl paša Viktora Egliša „Pelekā barona" vērtiba nav vis ta, ka viņš vietam mēģinajis imitet Puškina Oņeginu, bet gan — cik šinī darbā izpaužas Egliša īpatniba un patstāviba. Neapdomigi ir no Egliša puses nosaukt katru, kas neatzist atdarināšanas, par nekulturelu. Gluži otradi, katrs kulturels mākslinieks noliegs atdarināšanu, atstādams to nekultureliem vaj puskultureliem. Jo mākslinieka kultura taisni ir tur, kur mākslinieks visu pārredz un saprot, bet sevis tomēr nezaudē.

Tad vēl Eglits neatšķir un negrib atšķirt apzinigu mācišanos no atdarināšanas. Katram apzinigam un kulturelam māksliniekam neatlaidigi jastudē, kā dažadas filosofiskas sistemas un cilveces kulturelie ieguvumi vispār, tā ari plašie un neizsmeļamie dažado formu un kompoziciju likumi un teorijas. Viņam neatlaidigi janodziļinas mākslas problemu būtibā, tikai tad viņš stāvēs sava uzdevuma augstumos. Tā domā un saprot ists mākslinieks savu uzdevumu, un uz to viņš skatas apzinigi un skaidru prātu. Dzeja nav tikai krāsu un gleznu savārstijums ar saldenas jūsmas piegaršu. Ne tik daudz ar krāsam un gleznam svaidities, kā meklet domu bagatibu un formas kristalskaidribu. Ne tēls vaj glezna vien, bet forma un doma, kopā ar tēliem un gleznam, īstai kulturelai dzejai stāv pirmā vietā. Ne priekšgājeju atdarināšana, bet stingri īpatneja oriģinalradišana ir katra kulturela un apziniga mākslinieka nopietns uzdevums. Amatnieki atdarina, bet māksli-

nieki rada. Ja Viktors Eglits to nesaprot, vaj negrib saprast, — tas liecina par to, cik apzinigs un noskaidrojies viņš kā mākslinieks.

1915.

Salaustā gredzena lauzeji

Latviešu rakstnieks tāļu ir pāraudzis savus kritiķus, kā māksliski, tā politiski. Kritiķim ari jabūt mākslinieciskam, līdzraditajam, bet ne tikai tiesnesim. Pret tāda kritiķa spriedumiem rakstnieks vienmēr ir ar cienību izturejies, kaut ari kritiķa spriedums ne katrreiz rakstniekam ir bijis labvēligs. Tāds kritiķis cenšas pēc ta paša ideala, pēc kuŗa rakstnieks-mākslinieks — pēc dailes. Tāds kritiķis stude un pēta rakstnieka darbus, tiem mekledams mākslisku attaisnojumu. Viņš lasitajam paskaidro un dara tuvus rakstnieka uzstāditos un darbā atrisinat mēģinatos formas un skaistuma problemus. Bet vaj mūsu kritiķi tā dara?

Mums bijuši kritiķi, kuŗu jaunekligi netaktiskos rakstus izpirka un joprojam izpērk viņu vēlakie nopietnie darbi. Tāds bija Arveds Švabe, kas sāka neapsvērtu bravuru, bet kuŗa vēlakie raksti bija un ir īpatneji un interesanti. Švabe nesastinga marksisma doktrinās, bet mekleja savam garam dzīvibas spējigu patiesibu. Līdzigas ceribas vareja likt ari uz K. Dziļleju, kuŗš pat sarakstija diezgan nopietnu „Rakstniecibas teoriju". Bet pēdejais viņa rakstiņš „Pie salaustā gredzena" ir tāds, kādu no Dziļlejas vairs nevareja sagaidit. Viņš uzsver, ka latviešu rakstnieki tikai tagad — bēgļu laikā — esot salauzuši „šauro dzimtenes gredzenu". Tas gredzens jau labi sen bij salausts no

jaunakiem latviešu rakstniekiem. Jaunakai latviešu dzejai jau gadus desmit atpakaļ bij atvērušies tie „plašakie horiconti", kuŗus Dziļleja tikai tagad saskatijis, un tikai vēl tad, kad Švabe viņam tos kādā vēstulē uzrādijis. Tik nolaidigs nevar kritiķis būt. Ja tagadejā „svešniecibas laikā" jaunakie rakstnieki vēl ko no jauna ir mantojuši, tad ta taisni ir Latvijas, jaunas, brīvas Latvijas mīlestiba, kuŗas jauniem rakstniekiem līdz šim vēl nebija, jo viņi domaja un juta par daudz vispārcilveciski. Kulturelā nacionalisma ideju viņi sevī pilnigi noskaidroja tikai tad, kad Latvijas un viņas kulturas nākotne tika apdraudeta. Vajadzeja izšķirties: būt vaj nebūt? Uz ko tika vienbalsigi atbildets — būt. Vēl vairak. Rakstnieki gribeja, lai Latvija ne tikai būtu, bet lai būtu kulturela un brīvā. „Brīvu Latvijas valsti!" — šos vārdus pirmie izrunaja rakstnieki un tagad viņi jau kļuvuši par mūsu visu devisi. Protams, jaunakiem rakstniekiem nekad nav bijis „sava stūriša" ideals un ari tagad viņiem ta nav. Rakstnieki saprot, ka mūsu zemei japieder mums pašiem, bet tas nedrīkst būt ideals. Tam jabūt tikai līdzeklim kulturelo mērķu un idealu sasniegšanai. Tadēļ ari rakstnieku jauniegūtā Latvijas mīlestiba ir kulturela mīlestiba, kuŗai ar veco, sentimentalo stūriša romantiku nav neka kopeja. Tas būtu politiskā un kulturelā ziņā.

Bet ari tīri māksliskā ziņā jaunie rakstnieki jau bija salauzuši šauro idilisma gredzenu. Vaj apziniga un pilsētas dzeja nebija tiešs pierādijums tam? Tās ir parādibas, kuŗas kā neesošas vairs nevarēs nokluset. Jau agrak es to uzsvēru un tagad varu to darit divkārteji, kaut ari Dziļleja saka, ka „pilsoņu salonos cepa un neizcepa" „neoklasicismu". Tas varbūt bija sakams par Ķeniņa mēģinajumu Ģetes mākslas idealus

atdzemdet. Bet to nevar teikt par dzeju, kuŗu radija jaunie dzejnieki, izkopdami formu, mākslas darba kompoziciju un domu asumu. To ari Dziļleja ne vienreiz vien ir atzinis.

Gluži citadi tas bija ar savā laikā tik ļoti izkliegto „proletarisko dzeju". Viņu tiešam „cepa un neizcepa". Zīmiga šinī lietā ir Dziļlejas atzīšanās, kuŗš ari piedalījās pie tās proletariskās dzejas radīšanas: „Pirms kaŗa pēdejos gados mums sāka rasties proletariska dzeja, — saka Dziļleja savā jau pieminetā rakstiņā. — Tas bij tikai sākums, pie tam viscaur samākslots. Viņu neradija dzejnieki no pašas proletariata pasaules, bet tie no jaunās rakstnieku paaudzes, no kuŗiem daži ar saviem siksnojumiem gribeja strādniekiem piesmēreties. Un tadēļ ta ari nebija dzeja, kaut ari runaja vaj pat par visas latvju mākslas un kulturas proletarizaciju. Tagad, beidzot, janobīda pie malas tie liekulibas un frāžu sārņi un jaatzīst, ka ari turpmakā posmā latvju kultura un māksla nevar tikt māksligi proletarizeta, ja ta pati neproletarizejas. Strādniecibas dzeja, ja tāda ari radisies, — bez mākslotibas un liekulibas, ja ari radisies īsta dzeja, ne sarīmetas frazes, bus tikai zars no latvju dzejas koka — ne vēl pats koks." To pašu jau pirms gadiem teica proletariskās un šķiru mākslas sludinatajiem mākslā pretejā virziena piekritēji, bet tad iedomato „proletarisko dzejnieku un viņu kritiķu" ausis bij kurlas, lai to dzirdetu. Tā, ari šis gredzens jau bija salausts un tadēļ viņš otrreiz vairs nebija jalauž. Ko īsti latviešu rakstnieki šinī tautas „svešniecibas laikā" salauzuši, to salausto gredzenu lauzejiem tik ātri nesaskatit, jo tas ir pavisam kas cits un jauns. Bet to rādis viņu darbi.

1916.

Nacionalais elements Fallija dzejā

Fallijs ir viens no mūsu nacionalakiem dzejniekiem. Fallija dzeja ir latviska, bet kultureli latviska. Tadēļ pilnigi saprotams, ka Falliju mēs nevaram ierindot starp tiem latviskiem klasiķiem, kur Neikens, Apsits, Kaudziši, jo viņš ar savu kulturelo izsmalcinatibu no tiem spilgti atšķiras tāpat kā, piemēram, Puškins no Gogoļa pie krieviem. Dzejnieks par savas personibas sastāvibu ir ieguvis tās kulturelās bagatibas, ko spēj sniegt Vakar-Eiropas filosofija un literatura vaj māksla vispār. Un, iegūstot visas šīs kulturas bagatibas, Fallijs tomēr ir palicis tīri latvisks. No viņa dzejas mēs mācamies, ka, peldot plašajā kulturas jūrā, mākslinieks nevis pazaudē, bet gan stiprina savu nacionalo īpatnibu tāpat kā personigo, paasina savu mākslinieka skatu un izdaiļo, izsmalcina savu personigi un nacionali īpatnejo stilu. Ja atsevišķa persona meklē tautu, tad viņa to iegūst tikai ar savas personibas īpatnibu. Bet ja kāda tauta meklē cilveci — vēsturisko un kulturelo, tad viņa to atrod vienigi ar savu nacionalo īpatnibu. Latvji pašu laiku ir tāda tauta, kas meklē cilveci. Jo īpatnejaki, jo latviski kulturelaki mēs

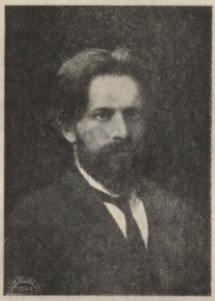

Fallijs

LATV PSR VALSTS BIBLIOTĒKA

būsim, jo ātraki ari mēs mekleto atradisim. Mūsu vienigais un pareizais ceļš uz atrašanu caur īpatneji latvisku kulturu, daili. Tikai mūsu īpatneji nacionalais spēs saistit cilveces uzmanibu.

Latvju dzeju tik latvisku kā pie Fallija, mēs sastopam vairs gandrīz vienigi pie Raiņa un Skalbes. Taisni šie trīs dzejnieki, man domat, visspilgtaki izteic latviski nacionalo īpatnibu, kāda ta izpaužas mūsu dzejā, lirikā: domu bagatiba un filosofisks dziļums, cīņas dižciltiba, naids un visu saprotošā piedošana pie J. Raiņa; klusas sāpes, skumji un izdaiļoti sapņi, pazemibas prieks un sāpju laime pie Karļa Skalbes; latviska bajariba, gaišu, skaidru domu bagatiba, saulains prieks un tīri latviska pašpaļāviba un pašapziņa, meklešana un uzticiba sev, savai tautai un meklejamam pie Fallija. Lūk kadēļ ari šie trīs mūsu lielakie dzejnieki ir tie latviskakie.

Poruka jūtekliba nav skaidri latviska, bet gan svešas kulturas iespaidota. Ari Egliša svaidišanās no viena galeja ekstrema otrajā ir vairak slaviska nekā latviska.

Bet Fallija dzejoļu cikli: „Latviešu bazniciņa", „Iz lauku ciema", „Tautas dvēsele" (krājumā: „Dziesmu leja un kalnu gals"), „Tauta", „Dziesmu gars" (krājuma: „Dziesmu svētki") un dzejoļi: „Pa meža celiņu mitru, gar siekstim", „Dace mazā mežā gāja", „Tautu meitas upes malā", „Meža vidū, kur zāļaina, ēnaina pļava", „Pa meža celiņu ēnaiņu, klusu" u. d. c. (krājumā: „Daile un spēks un milzums") — ir tīri latviski. Tie ir darbi, kas nevienā skolas lasamgrāmatā nedrīkstetu iztrūkt, kuŗas uzdevums mazos lasitajos modinat nacionali īpatneju daiļuma izjūtu un apziņu. Visos pieminetos Fallija dzejoļos skan lat-

viska sirds, kas daiļojusi un padziļinajusi sevi pie vecu tautu kulturelām bagatibam, palikdama tomēr nacionali īpatneja, sevis nepazaudedama. To ari dzejnieks apzinas, ka viņa dzeja ir tīri latviska. Kādā dzejolī viņš saka: „Un manas dziesmas un manas tautas dziesmas".

Tagad tuvak uzkavesimies pie ta, kā Fallijs saprot tautas garu, tautas dvēseli un tautu vispār. Kā Fallijs saprot tautu, to viņš izsaka divos dzejoļos „Tauta" („Dziesmu svētki"). Pirmajā no šiem dzejoļiem Fallijs attēlo tautas dzīves gaišās puses, priekus un saulaino idilli. „Kur mani bandinieka rudzi auga, Kur upes līcī ganas kumeliņš. Kur tīklā zaļas līdaciņas rauga, Kur krodziņš mazs, kur sarkans alutiņš —". Viscaur dzejoļi atkārtojas šie „kur", līdz beidzamā rindu sākas ar „tur": „Tur mana bērniba, tur mana sirds". Un tā dzejolis noslēdzas, sniegdams latviskas dzīves ainavas dažadās skaņās un atskaņojumos, kādas tās gadu simteņiem kristalizedamās atskanejušas mūsu tautas dziesmās. Otrā dzejolī tiek attēlota latviskās dzīves drūmā un smagā puse: „Kur bāra bērni bargiem kungiem klausa, Bez saulites dzied vēlu vakarā; Kur gurdi soļi, klaušu gaita sausa, Kur gaŗa, gaŗa sausa vasara —". Un atkal viscaur šie „kur", kas tagad vairs neskan priecigi gaiši kā pirmā dzejolī, bet drūmi, smagi — aizvien vēl jaunas sāpes un jaunu postu vēstidami, līdz beidzot nāk smagais un sāpju pilnais noslēdzošais „tur": „Tur manas acis pilnas asaru". Tur nav vairs brīvu kunigu dejošās gracijas, bet gan nomocitu, noverdzinatu darba vīru smagums un drūmums. Vēstures gaiši saulaino prieka diena un vēstures tumši baiga izmisuma nakts. Divas dzejas, kur nedaudz vārdos, nedaudz vilcienos at-

tēloti: vienā — tautas prieks un saulaina svētdiena, otrā — tautas sāpes un verdziski smagās darbdienas posts.

Ilgā verdziba brīvo un lepno zemgaļu, kuršu, sēļu, tālavu dvēseli ir aprakusi. Cauri gaŗai verdzibas naktij mēs esam citadi kļuvuši, mēs neesam vairs tādi, par kādiem mūs tautu dziesmas teic. Tautas dvēsele ir aprakta, bet viņa nav mirusi: „Skan dziesmas mums brīnišķi jaukas, kā sapnī skan tās vēl — skan mums iz kapa kur rakta Mums tautas dvēsele vēl" („Tautas dvēsele", krājumā: „Dziesmu leja un kalnu gals"). Mūsu tautas dvēsele tika aprakta pašā viņas jaunībā, ziedu plaukumā, kadēļ ari kapā viņa joprojam glabā jaunibu: „Ta meitene jauna vēl, šķīsta, Ta aizvērtām actiņam snauž. Kā efejas daiļmatu sprogas Tās skaidro pieri glauž. Uz lūpam tai bērnības smaidi, Uz vaidziņiem ziedonis silts. Ka sirds tai vēl modusies nava Tas ļaunā burvja vilts." Bet tautas dvēselei jatiek modinatai. Ja viņa tagad vēl ir aprakta, tad tas it **nebūt** nenozīmē, ka viņai mūžam saulainas dienas neredzet. „Ta modisies tad, kad kalnā Tiks kapa akmenis velts. Visaugstajā latviešu kalnā Tai kapa akmenis celts! Tad ausis lielā diena, Kad akmenis lejā būs velts." Bet līdz šim aizvien vēl viss paliek kā bijis. „Skaņas bez atskaņam noskan, Viļņi tās atpakaļ nes. Gaužas tad dvēselei sāpes — N a v t a u t a i t a u t a s e s." Nav tautas dvēsele vēl modusies, nav tauta pati sevi vēl atradusi. Vēl joprojam tiek ieti sveši ceļi un dziedatas svešas dziesmas. Tomēr Fallija dzeja ir viena sastāvdaļa no šī meklejamā tautas es. „Manas dziesmas — manas tautas dziesmas," sacija dzejnieks, un tie nebija tikai vārdi vien, kaut gan viņi palika bez atbalss. Bet tomēr šo svešo slogu,

šo akmeni no tautas dvēseles kapa mums pašiem būs velt. „Visaugstajā latviešu kalnā No kapa mums akmeni velt. Viscietakā klints šis akmens — Ne velt, to pušu šķelt! Akmenim simtgadu mūžs jau, Simtgadu sūnas to sedz. Kas mākslinieks liels un praviets, Tas kalnā lai akmeni redz! Zem sirmajām simtgadu sūnam, Zem akmeņa dvēsele dus." Tas ir zīmigs Latvijas nākotnes minejums, pareģojums, tikai caur savu nacionali īpatneju daili un kulturu mēs kā tauta cilveci atradisim. Te mēs pie Fallija sastopam to pašu ticību, ko vēlak izpauž Rainis („Zelta zirgā"), ka ne vara un viltus modinās mūsu tautas dvēseli, bet gan daile un skaista radoša sirds. Tautas dvēseli modinās tas skaistums, ko Fallijs sauc par „daili un spēku un milzumu": „Kur daile un spēks un milzums — Kas dzīviba, mūžiba, nāve!" Kur runā daile, tur nāvei vairs varas nav. „Skaistums izglābs pasauli" un skaistums izglābs manu tautu tāpat, kā viņš izglābj katru sāpēs un nemierā meklejošu individu, kad tas jau izmisuma brīžos pār bezdibeni stāv. Tāda, man domat, bija Fallijam gaišā ticiba, kas viņam deva spēku radit.

Lasot Fallija dzejoļu ciklu „Latviešu bazniciņa" man vienmēr nāk prātā Jāņa Rozentala latviskie žanri, it sevišķi „Pie baznicas" un „Pie kapsētas". Kā mūsu lielā mākslinieka gleznās, tā ari Fallija dzejoļu ciklā galvenā kārtā uzsvērts tipiski latviskais. „Un tornis pulksteņa mēlē Ko latvisku latviski dzied. — Ne dzied, tā savadi runā — Tā runā rečitatīvs, Bez patosa, kluss un jautris — Bez meldiņa meldiņā brīvs. Klau, pulkstenī ieskanas gaudas, Bet ieklausies, — gaudas tās nav! Ne bēdas, ne prieki, ne līgsmas, — Kas bērnišķi jautris, klau! Kas sievišķi vecīgi jautris,

Bez jautribas jautri kas skan!" Šādus piemērus no Fallija dzejas mēs varetu pievest daudz. Viņi mums rāda, ka nacionalais elements — tīri latviskais Fallija dzejā ir stiprakais. Pārrunatajos dzejoļu ciklos Fallijs kā marmorā ir cirtis savai tautai daiļus un neaizmirstamus pieminekļus. Varbūt Fallijs mums pašu daiļako — viņam sakamo — vēl nepateica, jo nāve tam izrāva kokli no rokam. Tiesa, Fallijs jau ilgaku laiku kluseja, strādadams pie savu zinašanu paplašinašanas un padziļinašanas. Tomēr uz Latviju viņš atgriezās tautas posta laikā, lai savās dzejās liktu izpausties tautas postam un sāpju izmisumam. Tomēr apmierinasimies ar to, ko Fallijs mums atstājis — ta ir latviska un māksliski vērtiga dzeja.

1916.

Kas iegūts?

Piezīmes

I

Mūsu tautas un kulturas liktenis pēdejos gados ir svērts daudzos svešos svaru kausos. Bet ar to mūsu kultura, māksla, literatura nav kļuvušas ne bagatakas, nedz ari nabagakas. No visa ta mēs tikai par vienu atziņu esam bagataki kļuvuši: lai mācamies cienit un ticam paši savas kulturas un dailes spēkam un skaistumam, tad ari citi tam ticēs. Politisko notikumu straujumā mēs par maz esam piegriezuši vēribas kulturelu un mākslisku jautajumu noskaidrošanai. Šoreiz man gribetos atzīmet tos ieguvumus un pārmaiņas, kas notikušas mūsu literaturā dažos šī skanošā laika gados.

Rainis ir laidis klajā divus monumentalus darbus — „Spēleju, dancoju" un „Jāzeps un viņa brali" — joprojam palikdams mūsu literaturā izcilus vietā un pierādidams sava māksliskā ģenija vispusibu. Kā pirms kara ar „Galu un sākumu", tā tagad ar šiem diviem darbiem Rainis ir pierādijis savas indivīdualitates ba-

gatību un māksliski radošo daudzpusību. Šie divi dramatiskie darbi, kā ari dzejojums „Daugava" prasa, lai par tiem jo plaši runatu. To pašu prasa ari daudzas citas parādibas, kas še būs aizskārtas tikai vispārejos vilcienos. Karlis Skalbe liekas būt apstājies savas slavas mirdzumā un šaubitos pārdomā, vaj ejams tāļak par „Sapņu un teiku", „Ziemas pasaku" un „Daugavas viļņu" augstumiem. Nodevies politikai un valsts jaunradišanas darbam, viņš ari te ir līdz paņēmis savu dzejnieka apgarotību, likdams tai brīžiem daiļi uzliesmot, kā dažās pasakās grāmatā „Kurzemē". Bet, piekēries politikai, viņš dzejai itkā attālinajies, rakstidams savu politiķa dienas grāmatu — „Mazās piezīmes".

Ari Jānis Akuraters politikā darbojas, bet ari viņa māksliniecīskam talantam tas nav kaitejis. Joprojam viņš paliek uzticigs savam sāpju nemieram un zvaigžņu mūžibas sapņiem. Tvīkstoši erotiskā valgme gan izzudusi, bet viņas vietā stājusies zeltota rudeniba un zinams dievnamu atturigs vēsums. Tas jo sevišķi sakams par viņa dzeju krājumu „Dienu prieks". Jānis Jaunsudrabiņš izceļojis svešas zemes, pabijis zem dienvidu saules kvēlošiem stariem un aizrāvies no silto vēju eksotikas, bet savos darbos joprojam palicis balta miera pilns un valodā gleznaini bagats pieredzetā un izjustā izteikšanai. Anna Brigader, Andrejs Upits, K. Jekabsons — palikuši katrs sev uzticigi, kadeļ jaunā spektrā nav skatami. Plūdons retaki paceļas savu agrako meistardarbu augstumos, bet valodā kļuvis nosvērtaks un atturigaki skaidraks. Viktors Eglits nav vairs tas, kādu mēs viņu pazinam dažus gadus atpakaļ. Vaj šī maiņa positiva vaj negativa — tas plašakā rakstā noskai-

drojams. Tikai nesenais tradiciju lauzejs un jaunu ceļu meklētajs, kuŗam topošais aizvien bija tīksmaks par esošo un bijušo, kļuvis akademiski sauss un reizē ar to — par dažu ieguvumu sargu. Nemanot atsvešinadamies no jaunako dzejnieku paaudzes, viņš meklē un atrod dievekļus starp autoritatem. Un tā tas ne tikai literariskā, bet ari politiskā darbibā. — Interesantie prozaiķi Pavils Gruzna un Jānis Kļaviņš mums tāli un nedzirdami. Haralda Eldgasta krītošā zvaigzne pilnigi nokritusi, jo viņas mirdzums neredzams. Augusts Bračs kā dziļā spītibā sastindzis un dzirdams tikai pašā pēdejā laikā ar pāris domu aukstiem dzejoļiem.

Bet viss tas, ko še atzīmeju, pa daļai jau mums bija ari pirms lielo pārbaudijumu gadiem. Notikušas tikai dažas pārmaiņas, kas vispārejo ainavu viņas būtibā tomēr negroza. Bet ja mūsu literatura kļuvusi daudz bagataka — un tāda viņa ir, — tad šīs pārmaiņas un ieguvums meklejams starp jaunakiem rakstniekiem, starp tiem, kuŗiem vēl gadus piecus atpakaļ nebija sava noteikta vārda, vaj kuŗi vēl nebija paguvuši izteikt savas personibas spilgtumu. Starp tiem tad ari es gribu meklet tos pēdejo gadu ieguvumus, jo viņos uz kādu laiku mūsu literaturas rītdiena.

II

Vaj atceraties Linardu Laicenu pirms pieciem gadiem? Klusi sapņojošs un viegli ironizejošs mazpilsētiņu un Malienas draugs. Bet tagad — noskaidrojies mūsu prozaiķis, dziļu domu un graujošu ideju pilns. „Ieslēgtie“, „Bula vasara“, „Attaisnotie“ ir grā-

matas, kuŗas pārsteidz ar savu dziļumu un gatavibu. Dzīvi atzīdams un mīļodams visā viņas pilnibā, Linards Laicens brīžiem par viņu tura iznīcinošu, tomēr īstu mākslinieka tiesu, likdams savam asi analizejošam skatam ieurbties tās dziļakos atvaros. Tādā kārtā Laicens par šiem gadiem ir izveidojies ne tikai par labu un māksliski gatavu, bet ari idejisku nākotnes rakstnieku. Ar interesi gaidams, kurp viņu novedīs visu analizejošais un bezdievigi graujošais prāts.

Turpretī Edvards Virza no apreibuša miesas dievinataja kļuvis par dzīves slavinataju un vienu no dedzigakiem savas tautas patriotiem. Viņa dzeja joprojam nav plaša savā saturā, bet gan gatava un skaniga formā. Virzas dzejas galvenie elementi palikuši tie paši — erotika, daba, cīņu alka. Tiem pievienojies patriotisms un patetiskā Kurzemes mīlestiba, kas gatavā formā skandita aizrauj. Valdemars Dambergs ar savām gatavām poemam un rudenigi caurspīdošiem dzejoļiem ir ieņēmis neaizpildamu vietu mūsu jauno rakstnieku vidū. Viņa dzejā jūtams kulturas dziļums un nosvērtiba. Atrazdamies jau vairakus gadus prom no Latvijas, Dambergs mums nav varejis rādit savus pēdejos lidojienus. No Antona Austriņa darbiem dveš preti īsts mākslinieks, kas savu darbu mīl un viņam nododas ar dziļu asketa aizrautibu. Austriņš meklē dzīves izcilu momentus un tos attēlo ar īpatnejiem meistara vilcieniem. Un brīžiem ir grūti pateikt, vaj Austriņa stiprakā puse dzejā, vaj prozā. Ja agraki teica, ka Austriņa proza tāļu pārsniedzot viņa dzeju, tad tagad to vairs nevar apgalvot. Prozā viņš nav sasniedzis gaidito viengabalibu, kamēr dzejā kļuvis spilgts un vietām pārsteidzoši svaigs un īpatnejs.

Adolfs Erss ar savu dzeju, bet jo vairak ar savām poemam mums uzbur seno laiku poeziju, kur iemīlejušies marķizi sapņoja pret marmora kalonam skumji atspiedušies, vaj atkal rožu lapenēs mīlas burvību izbaudija. Ersa dzeja ir atturigi klusa kā vīstošu puķu smarša, bet dziļi valdzinoša kā pārdzīvoto gadusimteņu dvēseligums. Viņu lasot, es dzirdu marķizu skumjās nopūtas un karalisko neru ārprātigos smieklus. Kā ērģeles gotiskas domas augstā tornī skan Jāņa Sudrabkalna, šī gotiskakā no visiem mūsu dzejniekiem, svinigi patetiskās dzejas. Vaj ta būtu dziesma par zaļo egļu cietumu, ziedos ejošu kameni, jauno igaunieti vaj maija rieta ērģelem — visas viņas skan patetiski un svinigi, kā mūžības paudums, kas no laiku bezgalibas šurp atskanejis. Sudrabkalnam varetu pārmest neskaidribu, ko mūsu kritika šķiet pavisam aizmirsusi. Tomēr viņa dziesmas ir ta spārnotā Armada, kas alkst mūžību iekaļot un kas cīnās ar visuma vētram, pati savās paceltās burās un plandošos karogos radidama jaunu vētru.

Andrejs Kurcijs ar savu pēdejo dzejoļu krājumu „Mana grāmata" pierādijis, ka viņš nav apstājies uz vietas, bet izveidojas un nogatavojas savas individualitates apmēros. Arveds Švabe ir galigi pārvērties, spriežot pēc nedaudziem dzejoļiem, kas pēdejā laikā lasiti. No grāveja un noliedzeja par „lai top" slavinataju kļuvis. Jānis Vainovskis ir nodrukajis pāris stāstus, kas dateti ar pirmskara gadiem, kadēļ viņos ari nav meklejams autors viņa attīstibas pēdejā stadijā. Apsesdēls pēc „Smagām domam" nav redzets spilgtakā uzliesmojumā, tadēļ janogaida viņa pēdejā laika dzejoļu kopojums.

Jānis Grīns ir pierādijis, ka prozā viņš daudz

stipraks un atjautigaks kā dzejā. Viņa jaunakie stāsti ir aizraujošī ar savu bagato fabulu un viņas asprātigo risinajumu. Tikai tēlojuma ziņā brīžiem jūtams, ka autors tikai izdomajis, bet ne izjutis sava stāsta sižetu; it kā trūktu īpatnejās skatīšanas, kas mazina stāsta mākslisko iespaidu. Bet tas ir tikai laika jautajums — un Jāni Grīnu mēs apsveiksim kā gatavu un vienu no sižetu bagatakiem mūsu prozaiķiem. Par Jāni Ezeriņu vēl grūti pateikt, kā izveidosies viņa talants tuvakā nākotnē. Nedaudzie dzejoļi neka jauna nav snieguši. Pārs prozas gabaliņi, kas lasiti pēdejā laikā, vēl diezgan epizodiski, lai atstātu kopiespaidu. Tomēr Ezeriņam ir laba stāstītaja dāvanas un nākotnē mēs no viņa drīkstam gaidit daudz vairak. Jānis Kārkliņš no darba romantikas pārgājis uz mīlas romantiku un raksta balades, starp kuŗām dažas stipri interesantas. Tomēr brīžiem viņš kļūst sentimentals un tas bojā dažu citadi tīkamu baladi.

Karlis Strāls ar savām oktavam par kauju pie Glemu Liepas ir atmiņā palicis kā pilnigi nogatavojies mākslinieks. Nedaudzie Julija Rozes dzejoļi ir noskaņoti un gatavi. Būtu interesanti tos lasit vienkopus. Vienigais, ko Rozem varetu pārmest, un tas ir jadara — viņa mazražību. Viņš raksta jau vairak kā gadu desmitu, bet tik skopi un atturigi, ka brīžiem jasāk šaubities, vaj viņš sevi pilnigi neapklusinās.

III

Lielakai daļai augšā minetiem rakstniekiem ir sava īpatneja pasaule, savi īpatneji problemi risinami. Daži no viņiem jau ir pierādijuši mākslisku gatavibu un ieguvuši sev noteiktu vārdu mūsu literaturā. Bet aiz

viņiem janāk jaunakai rakstnieku paaudzei, un viņa jau nāk, — lai mūsu literatūrā nepaliktu tukšums. Ka šī jaunā paaudze būtu spilgta, to tomēr nevar teikt, kaut gan jau tagad viņā var saskatīt vienu, otru interesantu un īpatneju talantu. Tā Naurenu Elza, kuŗa ar savu pirmo dzejoļu krājumu „Preludijas" jau pierādija zinamu smalkumu, tagad ir izveidojusies par interesantu un īpatneju dzejnieci. Viņas pēdejā laikā lasitie dzejoļi ir smalki un māksliski, kā eksotisku puķu ziedi. Ik rindā jūtama inteliģence un dvēseligs smalkums.

Antons Bārda sākumā bija stipri tuvs savam brālim, bet tagad viņa dzejā jau saklausamas jaunas un īpatnejas skaņas. Viņa dzejoļi aizvien ir noskaņoti, formā gatavi un nosvērti.

Saistoša parādiba šķiet jaunais dzejnieks Aleksandrs Plensners. Viņa izjūtas īpatneji izsmalcinatas un no viņa darbiem dveš preti gariga dekadence, ja tā var izteikties — šī vārda labakā nozīmē. Dzejas forma viņam diezgan gatava un vielas uztverums pilnigi īpatnejs. Ari prozā — Antica fiamma — viņam jau labi un daudz apsološi panākumi. Lasot šo piemineto Plensnera stāstu, man tomēr nāk prātā kāds cits mūsu rakstnieks, Valdis Lesiņš, kas savā laikā lika daudz no sevis gaidit, jo viņa stāsts „Slimā dvēsele" bija interesants. Tagad par Lesiņu nekas vairs nav dzirdams. Es baidos, ka ari Plensneram pieminetais stāsts nebūtu pēdejais, jo viņš savā stāstā atrisina tādus problemus, kādi bij jūtami ieskanamies ari Lesiņa stāstā. Tomēr Plensnera pēdejie dzejoļi visas šīs šaubas izgaisina un liek sajust, ka tos rakstijis īsts dzejnieks, kas nekādā ziņā nevar apklust. Otra interesanta parādiba mūsu jaunakā rakstniecībā, parei-

zaki — dzejā ir K. Straubergs. Viņa nedaudzie dzejoļi jau ir vērsuši uz sevi inteliģento lasītāju uzmanību un modinājuši interesi. Straubergs nav savas intuicijas varā, bet ar savu plašo erudiciju viņš intuiciju ievada klasiskas mākslas sfērās, tā apstiprinadams seno patiesību, ka visupirms erudicija un tikai tad intuicija, pirmejās vadīta un ierobežota.

Sižetu un uztvērumu ziņā īpatnejs ir Peters Ērmanis. Tikai viņam viela bieži nomāc formu un traucē viengabalainību. Tomēr viņa sižeti ir īpatneji un ar interesi jagaida šī talanta tālākā attīstība. Daudzsološs un lirisk' smalks talants ir Valdim Grēviņam. Viņa nedaudzie dzejoļi ir noskaņoti un formā gatavi. Gribas ticet, ka Valdi Grēviņā ir atrasts īsts talants, kuŗa tālakizveidošanās var mūs pārsteigt. Temperamenta un pārdrošu izjūtu bagāts bija Karlis Students, bet no viņa pēdejā laikā nekas nav bijis drukāts. Vai tiešam jaunais dzejnieks būtu savai koklei jau visas stīgas sarāvis?

Būtu vēl pāris vārdi minami, bet ar to jauno dzejnieku saime nekļūs bagātāka, jo pašu spilgtāko jau tomēr būšu atzīmejis. Tiem atlikušiem vēl jamācas īpatneji ieskanet, lai viņu personības būtu saskatāmas.

Šīs piezīmes noslēdzot jāsaka, ka visinteresantākā un ari visspēcigākā mūsu literaturā ir ta grupa, kuŗu es apskatiju sava raksta otrā daļā. Vairums viņā ierindoto rakstnieku pa šiem gadiem ir noskaidrojušies un izveidojušies par gataviem mākslinieķiem. Ja šo pēdejo gadu vētras viņus nav iznīcinajušas, bet gan likušas stiprākiem būt, tad nākotnē mēs varam droši skatities — mūsu literatura vairs nezaudēs tos mākslas augstumus, kādus viņa ir aizsniegusi.

1920.

Restauret vaj jaunradit?

Restauret vaj jaunradit, — šāds problems pēdejā laikā aizvien neatlaidigak nostājas mūsu priekšā. Un tas tadēļ, ka Eiropas politiskā revolucija un sociālās revolucijas mēģinajumi nevareja palikt un nav ari palikuši bez dziļaka iespaida uz garigo kulturu un viņas vērtibam. No kaŗa posta un revoluciju skaļuma ir pussagruvušas vecās svētnicas, saplaisajušas līdzšinejās kulturas tempļu sienas. Mēs esam zaudejuši ticibu viņu mūžigumam un nekas mums šo ticibu vairs neatdos. Vēl vairak, mēs pat nevēlamies viņu vairs atgūt, jo par daudz skaļa ir bijusi jauno laiku atnākšana, par daudz graujoša un ari radoša ir kļuvusi mūsu doma, lai viņa vēl atgriestos vecos labirintos un mēģinatu restauret veco, saplaisajušo. Mēs jūtam, ka pēc visa ta posta un nelaika, kas ap mums plosijies, janāk vēl daudz dziļakām vētram — garigās pārvērtešanas un pārveidošanas nemieram. Šis nemiers jau dzīvo mūsu domās, deg un veidojas, tikai aiz pārmērigas pietates pret visu bijušo un tagad brūkošo, mēs baidamies atdoties savu šaubu nemieram un jaunai meklešanai.

Tomēr mums jaskata vaigu vaigā tas jaunais Dievs, tās jaunās idejas, kas ar savu varu un neatmineto noslēpumu mūs nomoca un izmisumā grūž. Bet kā šis nemiers un meklešana izpaužas mūsu literaturā? Ja ne daži vēl diezgan nedrošie jaunu problemu uzstādijumi, tad mūsu literaturā nebūtu gandrīz ne vēsts no ta jaunā kulturas laika, kuŗam jastājas nopostitā vietā. Visi nodevušies gandrīz vaj vienigi restaurešanas darbam un jūtas apmierinati, visas mīklas atminejuši. Viktors Eglits, kas agraki tīri intuitivi nojauta jauna laikmeta tuvošanos, tagad ir apsīcis citu slavinašanā, izdalidams nemirstības laurus pa kreisi un labi. Vienigi Andrejs Upits vairs viņam neatzīstams palicis. Vēl vairak, kādā no saviem jaunakiem stāstiem — „Raditaja mokas" — Eglits slavina kādu jau garigi pilnigi apsīkušu rakstnieku, kuŗš jūsmo par to, ka tagad visu uzrakstito var nodrukat un reizē ar to daudz nopelnit. Par kautkādām radišanas mokam tur vairs nevar būt ne runas. Bet ja jau nu tā ir apsīcis rakstnieks, kuŗam kādreiz patiešam bija kulturas slāpes, kas tad lai būtu noticis ar citiem, daudz mierigakiem raksturiem!.

Nē, šis miers un pieticība, kas valda mūsu literaturā un sevišķi kritikā, tas mūs novadīs galigā sēklī un plašie jaunā laika ūdeņi mums paliks sveši un neredzeti.

Tadēļ atstāsim sagrautos tempļus viņu liktenim, nemēģinasim viņus restaurēt, bet radisim to jauno laiku, kuŗa nemierā sadegt tagadejam mieram un pieticibai.

Modernisma laikmets, kuŗš pie mums iesākās ar 1905. gadu, sevi pa daļai jau ir piepildijis. Formas problems spīdoši atrisinats, jo nu mūsu dzejai vairs nav sveša neviena no klasiskajām formam. Tagad

forma pati par sevi vairs nedrīkst būt problems, jo tad mēs noslīgsim pseidoklasicismā, tāpat kā savā laikā mūs apdraudeja pseidodekadence, kuŗu Eglits, Jekabsons u. c. bija no krieviem tapinajuši. Dekadence, kas ir jūtu pārsmalcinatiba, nesaudziga pašanalize un pat zinamā mērā jūtu izvirtiba, sākumā pie mums izpaudās vienigi stila pārmērībās un ārejos žestos. Bet iekšejā dekadence ar jūtu pārsmalcinatību pie mums sāka attīstities tikai nepilnus desmit gadus atpakaļ, kad ārišķigās pārmēribas jau bija smiekligas kļuvušas un arķivā noliktas.

Bet visi līdzšinigie sasniegumi nedrīkst kļūt mums par patmērķi. Viņi mums jaizlieto tikai kā līdzeklis nākotnes cilveka dvēseles atminešanai un izteikšanai. Jo šis laiks mums neatlaidigi uzstāda jaunus, vēl neatminetus problemus. Un viens no šādiem problemiem ir nākotnes cilveks, kas sevī nes nacionalisma atdzimšanu un internacionalisma uzvaru, reakcijas izmisumu un socialisma gaviles.

1920.

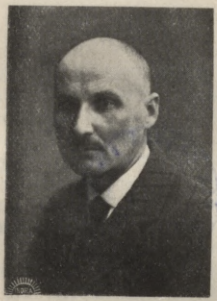

Augusts Bračs

FSE VALSTS BIBLIOTEKA

Augusts Bračs

Drupas

Augusts Bračs jau ar savu pirmo dzejoļu krājumu „Domas pusnaktī" nostājās pilnigi patstāvigi, nepiesliedamies nevienam no mūsu literaturas valdošiem virzieniem. Ne tik daudz pesimists, kā skeptiķis, viņš ar asu analizejošu skatu veras savā jūtu dzīvē, kā arī apkārtejās parādibās. Ne no ka viņš spēji neaizraujas, bet visu iepriekš kritizē, sver un pārvērtē. Ik dzejolī nomanama stingra prāta darbiba. Un ja pirmā krājumā vēl bija sastopami dzejoļi, kuŗos jūsma stipraka par domu skaidribu un stingribu, tad „Drupās" autors jau daudz konsekventaks un nosvērtaks. Dažiem pantiem tīri aforisma raksturs, piemēram, „Cilveks", „Nemierigam", „Dzīviba" u. c.

Kā zinams, Bračs aizstāv tā saukto intelektualo jeb domu un prātu dzeju. Kadēļ ari viņa dzejoļi asi atšķiras no mūsu romantiķu un jaunromantiķu miglaini izplūdušās dzejas. Bez tam Brača dzejoļos nomanama apziniga tiekšanās pēc kompozicijas vienības un stila skaidribas. Ik rindai, ik pantam jabūt ciešā sakarā ar dzejoļu galveno un pārejo daļu. Bez pietiekoša motivejuma un nepieciešamibas kāda atsevišķa dzejoļa

daļa nedrīkst spilgti atšķirties no pārejām daļam, jo ar to tiktu pārkāpts mākslas darbu kompozicijas jeb uzbūves vienības likums.

Filosofs Vunds kādā vietā izsakas, ka jūtas esot zemakas, bet prāts augstakas attīstības pazīmes. Šai domai, kas sākumā var izlikties paradoksala, tomēr ir savs dziļš filosofisks pamats. Mēs taču zinam, ka, piemēram, sāpes sajust spēj ne tikai cilveks, bet ari daudz zemaki radījumi par viņu, kā dzīvnieki, kukaiņi u. t. t. Bet domat par šīm sāpēm, analizet un meklet viņu cēloni — to gan laikam tikai domajoša būtne spēj. Ari uz apzinigas domašanas un prāta slēdzieniem būvets pasaules uzskats rodās tikai pie kulturelām, augstaku attīstību sasniegušām tautam, kamēr pirmatnejo dabas tautu pasaules izpratne pamatojas gandrīz vienigi uz instinktu un jūtoņas pamata. Tā senie grieķi un romieši, sasnieguši ievērojamus kulturas augstumus, no elementarās dabas dzejas pārgāja uz domu jeb filosofisko dzeju. Tāpat frančiem izcēlās tā sauktie parnasieši, kuŗi mākslā subjektivitates vietā tiecās pēc objektivitates. Tas ir, mākslinieks neiekaist līdz ar veidojamo vielu, lai nezaudetu estetisku līdzsvaru, bet viscaur paliek mierigs un nosvērts. Piemēram, Teofils Gotjē, Lekonts de Lils, Šarls Bodlèrs, T. de Banvils u. c. Formā viņi prasija pēc vislielakās stingribas, koncentracijas un skaidribas. Vēlak tos pašus mākslas principus aizstāv Anatols Franss, Valerijs Brusovs. Jaunakiem šo principu piepildišana nākotnē. Vēl viena no ši virziena pazīmem ir formas stingriba.

Ar savu domu bagatību, skaidribu un kompozicijas vienibu šim virzienam pieslietos ari Augusts Bračs. Bet viņš ne katrreiz ievēro pēdejo prasibu —

klasisko formu. Kadēļ ari viņš pilnigi neietilpst šinī virzienā.

Dziļas pesimisma filosofijas pilni ir gandrīz visi „Drupu" dzejoļi. Bet jo sevišķi spilgti viņa izteicas dzejoļos „Saplīsis zvans", „Laimigiem", „Posta gars", „Krusts", „Neticigais", „Pie vārtiem", „Labā"; „Jaunam gadam", „Miers" u. c. Īstu Mefistofeļa padomu pret dvēseles sāpem Bračs dod dzejolī „Labie dievi". No dvēseles sāpem var glābties vienigi caur nāvi, un šie „labie dievi" ir nāves zāles. Prāta (Kants) un gribas (Šopenhauers) visspēciba reljefi un ar pārliecinošu skaidribu izteikta dzejolī „Apbruņotie". Bet ko viss tas līdz, ja nemirstiba tikai caur nāvi iegūstama! Tadēļ ari dzejniekam daiļakā un īstakā līgava ta, kuŗa viņu nāvē raida. Jo mūžiba un miers tikai tad būs, kad: „Nekurp nav ejams, nedz paliekams; Nekas nav zaudejams, nedz meklejams".

Kā jau teicu, Augusts Bračs ir prāta dzejnieks, un tadēļ mūsu jaunromantiķu jūsmigo gleznu vietā „jums dodu domu pilnu vārdu". Bet pirms ta sasniegšanas ir jaizdeg dzīves moku kvēlēs, kā tēraudam liesmās jarūdas. „Man dedzinot tiek aukstais atzīšanas prieks!"

Kā mākslinieka jabūt objektivam daiļuma vērotajam, to atzīst ari Bračs: „No zemes sāpem un mīlas kā zvaigznes stars es brīvs". Bet ja mākslinieks nav sevī pilnigi pārvarejis cilveku, viņš tad kā mākslinieks nevar absoluts būt. „Par sargu daiļumam būt pietrūkst jaudas, Un riebigais sāk izlikties pilns baudas". Bet ari šis cilvecigais nespēks pavairo mākslinieka izziņu, caur ko pēdejais var nākt pie jauniem slēdzieniem un jaunām patiesibam. Jo cilveks pasauli un visas parādibas aptveŗ tikai uz kontrastu pamata,

viņa prāts ikdienā nav mācijies lietas un parādības apstrahet. Kadēļ arī viņam „daiļums nedaiļumā dailš tik tiek".

Mūsu dzeja ir bijusi un ari vēl tagad ir stipri domu nabaga, kadēļ katrā ziņā ieteicams iepazīties ar Brača „Drupām", — viņas domu bagatas.

Jānis Poruks

Jānis Poruks

(1871.—1921.)

Jau pagājuši vairak kā desmit gadu, kopš noslēgusies Jāņa Poruka rakstnieka darbiba, bet mēs vēl aizvien nevaram teikt, ka jau pietiekoši pazīstam un izprotam viņa darbus. Vienu laiku pat šķita, ka Poruku pilnigi piemirsuši un atminamies tikai tad, kad kāda neizbēgama nejaušiba mums viņu atgādina. Bet kaut tas vienu laiku tā šķita, tomēr dziļakā būtibā tā nebija. Par daudz mīļš ir Poruks inteliģencei un tautai, par daudz liels ir viņš savā mākslā, lai to vienkārši aizmirstu, kā tas jau ir noticis ar dažu labu savā laikā cienitu rakstnieku. Šis heroiskais cīņu laiks, kad inteliģence un visa tauta bij ierautas cīņā par patstāvibu, nevareja likt atmineties Poruku, jo viņš ir tikai dvēseles nemiera un sāpju paudejs. Cīņās pie Cēsim (cik liktenigi — Poruka kapa tuvumā!) un Daugavas mums vajadzeja citu vārdu, kas tautu rautu varonibā un kas rokai liktu vingri zobenu cilat. Jo Poruks ir sapņotajs, kas gan nemierā ar esošo dzīvi, tomēr nealkst cīņā to pārveidot, jo viņš netic ari šīs pārveidotās dzīves labakumam. Netic tadeļ,

ka, pēc viņa domām, ārejo apstākļu maiņā cilvēku sirdis savā būtībā nemainīsies. Mainīsies tikai dievības zaimošanas veids, kamēr pati zaimošana paliks joprojām.

Luk tadēļ Poruks nekad nevarēja sakust ar dzīvi un cilvēkiem, aizvien viņu tuvumā sajuzdams savādu brīdinājumu — neaizmirsties, bet palikt pašam, lai vēlāk atmodas sāpes nebūtu divkārt smeldzošas. Gandrīz visi Poruka stāstu varoņi jūtas laimīgi tikai vientulības sapņos. Tur viņi iztēlojas sev idealo, izdomāto pasauli, kurai nav neka kopēja ar realo dzīvi. Tadēļ arī šo varoņu mūžīgā traģika sadursmē ar dzīves īstenību. Sapņos un ilgās dzīvodami, augstako mūžības ideju aizrautībā viņi pazaudē sakarus ar dzīvi, pazaudē sajēgu par tās īstenības spēku un tadēļ saļimst viņas priekšā.

Poruks auga un attīstījās zem lielo klasiķu iespaida. Viņš studēja „Faustu", aizrāvās no lekcijām par Danti. Bet tanī pašā laikā bija uzsākta nesaudzīga cīņa ne tikai pret pseidoklasiķiem, bet pa daļai arī pret Ģeti. Šī cīņa norisinājās sociālo problemu un dzīves īstenības vārdā. Tadēļ arī Poruks, vēl pilnām nesaudzis ar klasiķiem, nevarēja atrast pārliecinošus pretmotīvus naturālistu uzbāzībai, bet mekleja glābiņu pie Nicšes — viņa Zaratustras pravietojumos. Un tadēļ arī mēs Poruku līdz viņa literāriskās darbības beigām redzam svārstāmies starp Ģeti un Nicči, starp faustisko un zaratustrisko, kā sintezi un varbūt vienīgo glābiņu meklejot Vāgnerā.

Bet kad sociāli ateistiskais laikmets top par daudz skaļš un dievību noliedzošs, tad arī Porukā pamostas šaubas par visu to, kam viņš līdz tam tik nešaubīgi ticējis. Viņš atstāj muziku un klasiķus, savām smel-

dzošam šaubam atbildi mekledams dabas studijās. Poruks studē ķimiju. Bet šīs studijas Poruku tā neaizrauj, kā savā laikā muzika un klasiskā literatura. Jo Poruks jau no bērnibas par daudz saaudzis ar reliģiju, kas it labi harmonē ar viņa jūtigo sirdi. Tadēļ ari ķimijā Poruks neatrod neka aizraujoša, redz, ka ta viņu netuvina patiesibai, jo ta patiesiba, ko sniedz eksperimentalā zinatne, nav Poruka patiesiba. Viņš meklē citu sintezi, un atrod tur, kur māte to jau bērnibā rādijusi — Kristus cilvecigā dievibā.

Tadēļ ari Poruks savu māti dievina kā Svēto Māti un aizvien viņas attēlam atrod vissirsnigakos un svinigakos vārdus. „Mātes sirds! Kas līdzigi tev cieš?" iesaucas Poruks, šinīs vārdos ielikdams visu savu mīlestību un bezgaligo pateicibu par viņa sirdij kādreiz parādito īsto ceļu.

Tadēļ dzīves vissmagakos brīžos dzejnieks trauc pie savas simbolā pārvērstas mātes:

„Tur neesmu vairs vajats,
Tur nejūt to, kas lād,
Tur lieku savu krustu
Pie mātes krusta klāt...
Un vieglinats es jūtos,
Un asaras man plūst..."

Bet tikai sāpēs cilveks kristalizejas un atjaunojas skaidrakai un labakai dzīvei. Pieticiba un miers iemidzina vismodrako garu, kadēļ tie naidigi patiesibas alkstošai sirdij. Dzejniekam, kas uzņemies paust cilveces sāpes, jabēg no ši nāvejošā miera, lai viņa skavās nekļūtu kurls un nejūtigs. „Vaj tev ir tik daudz asaru, Ka vari dzejnieks būt?" Jo tikai caur sāpem tu iegūsi to lielo atziņu, kuŗas vārdā tev būs tiesiba uz citiem runat, savu atrasto patiesibu paust.

Tikai caur sāpem cilveki atradīs viens otru. „Kaut sirdis kopā kustu Aiz sāpem un ciešanam... Lai justu reiz augstajie gari, Cik liela ir cilveka sirds."

Jānis Poruks ir ne tikai mūsu inteliģences pārejas laikmeta dzejnieks, bet ari pasaules sāpju izteicejs, jo viņa dzejā tik daudz vispārcilvecisku domu un jūtu. Tadēļ ari nereti Poruks ir mīlejis savus pārdzīvojumus izteikt svešās valodās, tādā kārtā varbūt tīri neapzinigi pastrīpodams savu vispārcilvecibu. Bet mēs ari zinam, ka tikai caur savu tautu dzejnieks var atrast cilveci un tadēļ, lai to sasniegtu, viņam vispirmā kārtā izteicams savas tautas vaj atsevišķas viņas daļas gars. Un man šķiet, ka Poruks ir latvisks pietiekoši jau ar savu īpatnejo reliģiozitati vien, kuŗā brīnumaini sintezetas daiņu saulainiba un kristianisma sāpju smeldze. Tas Poruku mums padara mīļu un neaizmirstamu, jo mēs jau no bērnibas esam iemīļojuši viņa jaunos sapņojošos fantastus un brīnumainos pērļu zvejniekus.

Ja dzīvē Poruks bija nesaprasts un vajats, tad tagad viņš jau ir kļuvis par mūsu jaunatnes un inteliģences visvairak lasito un mīļoto dzejnieku. Dziļā dvēseles traģedija Porukam bija japārdzīvo tadēļ, ka viņš par daudz augstu savam laikam pacēlies pāri un tikai tadēļ:

„Uz pēdejās lapas
Viņš vairs nerakstija;
Mazā eljas lampa dzisa, —
Uz pēdejās lapas asara rita."

Un šī pēdejā traģismā neaprakstitā lapa visiem Jāņa Poruka darbiem un dzīvei piešķir mocekļa vainagu, kuŗa dzelts tas visu mūžu asiņojis.

Plūdons

LVIV DER VALSTS BIBLIOTEKA

Plūdons

Via dolorosa (Sāpju ceļš)

Plūdons ir viens no tiem dzejniekiem, kuŗa vārds pa kaŗa laiku diezgan bieži dzirdets. Viņš gan sevi neatgādinaja ar kaŗa gleznu rakstīšanu, kuŗai šinī lielajā tautas posta laikā savas artavas deva ievērojami dzejnieki, novezdami ari mūsu mākslu pie posta. Plūdonis gāja kopā ar savu tautu pa sāpju ceļu un vienkāršos vārdos tērpa to, ko redzeja un ko izjuta viņa sirds. Daļa no šiem vienkāršiem vārdiem nu savākta vienkopus — pārrunajamā krājumā Via dolorosa. Jau pats virsraksts tieši norāda, par ko runās dzejnieka sirds šinī grāmatā un kādus ceļus viņa staigajusi.

Rainis kluseja. Pāris vārdu, kas atskaneja no viņa mutes, nebija vārdi, bet asi zobeni, ko viņš tautai rokā spieda. Vairums pārejo, kas vietā un nevietā centās uzsvērt, ka ari viņi cieš kopā ar tautu, ir aizmirsušies līdz ar nolikto avižu lapu vaj aizvērto kaŗa žurnalu. Gandrīz vaj vienigi Ed. Virza savas dziesmas ir rakstijis ar sirds asinim, palikdams mākslas robežās. Tadēļ viņa dziesmas par Kurzemi paceļas kā marmora

statujas pār to liriskas jūsmošanas mauru, kas tik nezāligi bij sazēlis ap tautas postu, ka draudeja aizaugt vaj visus sāpju ceļus. Ari Plūdons reljefi paceļas pār vispārejo līmeni. Viņa darbi uzskatami kā vienkāršos vārdos izteikti sava laika dzīvi liecinieki. Te protams nav to artistisko formas vilcienu, kādus mēs esam paraduši redzet Plūdoņa lirikā ar individuelu noskaņojumu.

Vispārī raksturigi ir tas, ka vairums latviešu dzejnieku, neapzinadamies savu spēju varbūtibas, šinī pārgrozibu un dziļu satricinajumu laikā ir nosvieduši savas liriski noskaņotās koklites un ķērušies pie sāpju un posta bazunem, bet tomēr par pūkaino pienenes galviņu tālak nav tikuši. Tas izskaidrojams vienigi ar dziļakas māksliskas meklēšanas trūkumu, principu neskaidribu un formas un ritmu problemu ignorešanu, neizprašanu. Jo daļai mūsu dzejnieku vēl šo baltu dienu ir ta pārlieciba, ka latvietis ir liriķis par excellence un ka viņam jaapmierinas vaj vienigi ar tā saukto „Dieva doto talantu". Tā dažs, citadi izsmalcinats liriķis, pēdejā laikā raksta tik smagas rindas un pilnigi bez cezuras, kas nu ir viena no elementarakām dzejas technikas prasibam. Un ja vēl ievēro noteikta ritma trūkumu, tad šie dzejoļi drīzak tuvojas prozai, nekā īstai dzejai.

Plūdons šinī ziņā tomēr ir pāraks un nevainojams. Viņš savu valodas meistaribu ari šinīs dzejās nav zaudejis. Daudzus un labakos sāpju ceļa dzejoļus autors nav varejis šinī krājumā uzņemt, tomēr ari vēl tagad viņa ir stipri daudz tādu, kuŗi ar savu māksliško vērtibu Plūdoni raksturo kā spēcigu talantu. Tie būtu: „Ieskaņa", „Svešumā klīstot", „Svešā malā", „Mēs zinam, kas kaŗš", „Laika sajūta", „Vaj piemiņā turet",

„Pār manas dzimtenes tīreļiem" u. c. Šinīs dzejoļos parādas Plūdoņa talanta spēks, kaut gan varbūt ne ar tādu drosmi un dziļumu, kā tas bija agrakos laika dzejoļos, piemēram: „Pēdejais gājums", „Tīreļa noslēpums" u. c. Tomēr viņi pielīdzinami pie labakiem laika dzejoļiem.

Šos dzejoļus vēl tagad grūti mierigi baudit, jo tas sāpju ceļš vēl nav nostaigats un mēs, kā noguruši ceļinieki, ar nepacietību gaidam viņa galu. Paies laiks un vēl tagad asiņojošās brūces būs apdzijušas, tad laiku atstatumā mēs visu to gaišak pārredzesim un tad, varbūt, tagadejo lirisko dzejoļu vietā radisies mūsu Odiseja, kuŗa vēl dziļaki paudīs šo laiku.

*

111 lirisku dziesmu

Plūdons laidis klajā divus interesantus dzejoļu krājumus — „Via dolorosa" (Sāpju ceļš) un „Simtu vienpadsmit lirisku dziesmu". Pirmais no tiem rakstits Latvijas Golgatas laikā un viņš vērtigs kā laika grāmata, kuŗā atzīmeta daļa no tautas pārmērīgam ciešanam, kad postits un svaru kausos likts viss tas, kam J. Rainis devis klasisku apzīmejumu: „Daugav abas malas Mūžam nesadalas: Kurzeme, Vidzeme, Latgale mūsu!" Otrais Plūdoņa krājums rakstits dažados laikos un viņš viscauri lirisks. Šinī grāmatā parādas Plūdoņa dzejnieka talanta labakās īpašības: valodas vijigums, krāsu bagatiba un brīvo ritmu muzikalais plūdums.

Šie dzejoļi bija izkaisiti pa žurnaliem un laikrakstu gadu gājumiem, kadēļ tagad japriecajas tos redzot

savāktus vienkopus. Tas ir ieguvums mūsu literaturai. Bet piegriesimies pašai dzejai.

Kāda tad ir ta pasaule, kuŗā Plūdons mūs ieved ar savām „simtu vienpadsmit liriskām dziesmam"? Ta ir daba un dvēsele. Pirmo Plūdons mūsu acu priekšā uzbur spilgtu krāsu mirdzumā, otro — dziļumā un dziedoši vijigu ritmu rotaļā. Krājumā ir ļoti skaisti dzejoļi un viņos zaigo Plūdoņa talanta daudzkrāsainiba. Tā, piemēram, tāda klasiska vienkāršiba, kā dzejoli „Ziedoņa vakarā", sastopama tikai pie īstiem un lieliem dzejniekiem. Dvēseliga pārdzīvojumu dziļumu un īstas māksliskas izjūtas ziņā vērtigi ir „Uz laukiem", „Lauku māmiņas aiju dziesmiņa", „Dzeguze un tautu meita", „Atbalss", „Dvēseles rudens", „Brīnišķigais vakars", „Tanheizera dziesma", „Rezignacija", „Bij laiki", „Zelts un sudrabs manim pūrā", „Kad mēs jauni bijam" un „Dziesma Vaidiņai". Varetu šo sarakstu vēl paplašinat, bet pietiek jau ar minetiem. Sevišķi pēdejais interesants sava īpatnejā uztvēruma dēļ. Šiem augšejiem vēl pievienojams dzejolis „Zaķišu pirtiņa", ja viņam nebūtu beigu panta, kas pierāda, ka Plūdons skaņas imitedams nokļūst ekstremā. Ja nostāda šim dzejolim blakus nepārspējamo motivu: „Ūdeņi runā...", tad vēl reiz japārliecinas, ka dzejā dabas skaņu imitacija ne vienmēr pieļaujama. Skaņu uzskaitijumi vien neka nerunā, bet ja autors saka: „Ūdeņi runā... Kā guldz pa gravu! Un skan tur, un skan tur pa piesaules dravu! Šmīn strautmalē dzeltens jau pūpoļu koks, un svīļak un mīļak mirdz debesu logs" u. t. t. — tad mēs dziļi izjūtam pavasara palus un dzejnieka rindas mūsos modina estetisku baudu sajūtas. Vaj atkal pavasara ziedu vieglumu izteikšanai skaisti skanigais dzejolis: „Ziedoņa deja": „Ziedons

pār zemi slīd, Dailulit! Ziedons pār zemi slīd, Dailulit! Krāsas un skaņas, Smaršas un zvaņas Klusi, bez maņas Sāk izbārstīt. Ziedons sauc rozes šķīt, Dailulit!" u. t. t.

Tomēr visumā krājums ir ieguvums, jo Plūdoņa liriskās valodas vieglums un skanigums aizrauj lasītaju sev līdz.

Linards Laicens

Maliena

„Maliena" ir Linarda Laicena otrais stāstu krājums. Jau ar savu pirmo stāstu grāmatu „Vēji un aizvēji" Laicens ieguva lasītāju simpatijas un nostiprināja savu rakstnieka reputāciju. Arī „Maliena" Laicens parādas kā labs psihologs un veikls tēlotājs. Šī krājuma stils jau manami atšķiras no iepriekšējā. Te viņš kļuvis nosvērtaks un jūtami mākslinieciskaks. Īsos, koncentrētos teikumos, episka miera apgarots, autors tēlo dabu, cilvekus un dzīvi. Viss noskaņots līdz mazakam sīkumam. Tas liecina, ka Laicens kā prozaiķis ir sasniedzis mākslinieciskū gatavibu un dziļu stila sajūtu. Grāmatiņā ievietoti seši stāsti: „Augstkalni", „Zvanitajs", „Ziemas svētki", „Laupitajs", „Ubagi" un „Divi mūži". Visus viņus apvieno kopeja ideja, visi viņi smelti no vienas pasaules — Malienas. Šī grāmatas vieniba un noskaņojums liecina par autora estetiskās garšas attīstību.

Pirmais no šiem gabaliņiem „Augstkalni" — uzskatams kā grāmatas ievads, kurā sakrāts daudz ģeografisku un etnografisku faktu. Viņš lasitaju pilnigi sagatavo stāstos tēlotās pasaules pareizai uzņemšanai un izprašanai.

„Zvanitajā" tiek tēlots vecs fanatiķis, kas izpilda kapsētas zvanitaja vietu. Tas ir archaisks nomales

Linards Laicens

LATV. PSR VALSTS BIBLIOTĒKA

tips, tomēr zvanīšanā viņš ielej visu savu sirdi. Viņš nezvana tikai pienākuma vaj peļņas dēļ, kā to dara jaunais zvanitajs, bet zvanīšanu viņš tura par svētu, Dievam patīkamu darbu, kuŗā tas var izrādit visu savu sirds ekstazi un reliģisko aizgrābtību. Viņš ari šķiras no šis pasaules kā apskaidrots, pats sevi nozvanijis: „Kādu rudens dienu, kad Veška Toms, šis vecakais augstkalniešu cilveks bija miris, Zvanitajs no dvēseles zvana nepārnāca. Divas dienas vēlak, kad bij jau viss Mošķa purvs izmeklets un zem visiem paegļu krūmiem ar grābekļiem izkasits, viņš tika atrasts savā zvana tornī izplēties uz mutes guļam. Zvana mēle bij rokā. Bet roka auksta. — Dvēseles zvana nevajadzeja, jo visi augstkalnieši saprata, ka viņš pats ari sevi bij nozvanijis."

„Ziemas svētkos" nav tik daudz atsevišķu personu likteņa, kas spilgti izceltos no vispārejā augstkalniešu parašu attēlojuma. Tadēļ šis stāsts ari uzskatams kā pirmā ievada papildinajums un sagatavojums trim turpmakiem stāstiem, kuŗos ir koncentrets viss grāmatas svars.

„Laupitajs" ir stāsts par kādu neesošu laupitaju. Ļaudis izdomajuši stāstu par kādu briesmigu laupitaju, kas mītot mežā. Izdomataji paši savam stāstam tik ļoti tic, ka nedrīkst vairs no mājam iziet. Ari lopi tiek turēti kūtī, jo laupitajs var viņus nobendet. Beidzot visa apdraudetā apkārtne nolemj sūtit pēc visstiprakā vīra, kas dzīvojot „viņpus baznicas un saucoties Pusotra Toma. Tam rokas vien esot kā siena dakšas un kur krūts! kā ērzeļam. Tas esot ari tik drošs, ka racis pie Palpiru kapiem gar lielo naudas pagraba akmeni. Akmeni viņš jau nogāzis, bet māneklis — gailis, kas vilcis siena vezumu pār ezeru —

to pievīlis un pagrabs nozudis." Bet stiprinieku neatrod un izbiedetiem augstkalniešiem cits nekas neatliek, „kā ņemt to lietu pašiem savās rokās, lai būtu kas būdams." Un tad ari notiek šis savadais „krusta gājiens". „Svētdien, kā pie vaļigakas dienas, pēcpusdienā sapulcejās cilveku trīsdesmit. Katrs bij apbruņots ar kādu ieroci: citam bij mēslu dakšas, citam izkapts, citam cirvis un dažiem zaraiņas paegļu nūjas. Nebij aizmirstas ari virves sasiešanai un zirga pineklis roku slēgšanai". Visi viņi, cits aiz cita slēpdamies, sauc: „Noac, oarā! Noac prikšā!" Šī ir viena no spēcigakām vietam, kur Laicens attēlo ļaužu māņticību. Viscaur manams autora atturigais humors un ironija. Dažas vietas uzrakstitas vaj ar Gogoļa meistaribu. Laupitaju, protams, neatrod un augstkalnieši sāk paši kauneties par savu māņticību. Viņi sāk viens otru apvainot par nepatiesās ziņas izpaušanu. „Nu tika pārspriests un pārlikts viss par laupitaja stāstiem. Bulabārdam bij pie sevis kauns, ka tā sargajies ar bisi, un Lovize nosarka kā vistumšakā biete: nu puiši vēl vairak varēs izsmiet!"

„U b a g i" ir stāsts par diviem sirotajiem — Debesnieku Andri un Bezkaunigās sētas Andri. Ar šiem diviem tipiem autors uz kontrastu pamata simbolizejis labā un ļaunā jēdzienus. Šī nodalīšana „labos un ļaunos", stipri atgādina tautas pirmatnejos tikumiskos uzskatus, kādi tie atspoguļojas mūsu tautas pasakās. Šāda nodalīšana ir stipri elementara un neatstāj pārliecinošu iespaidu, kaut gan mākslas ziņā šis stāsts var cienigi nostāties pārejiem blakus.

„D i v i m ū ž i" atkal ir būveti uz pretstatu pamata. Tomēr šie pretstati te tik spilgti nav izmanami un tadēļ atstāj pilnigaku iespaidu. Šis stāsts sevī

slēpj arī visas grāmatas simbolu atslēgas. Šie stāsti nav uzskatami kā vienkārši realistiski tēlojumi, bet viņos slēpjas dziļš simbolistisks saturs. Ja, cilvēks cenšas pēc kaut ka daiļa, cēla. Bet dvēseles „maliena" viņu velk atpakaļ, līdz beidzot nokauj visas daiļās jūtas. Cilvēks top par ļaunu malenieti.

Ar šo grāmatu Linards Laicens cienīgi nostājas mūsu labāko stāstu rakstnieku rindā. Stils viņam noskaņots un izkopts, episka miera pilns, bez liriskas čalošanas, kas traucētu stāsta gaitu. Tikai vielu Laicenam vajadzētu izvēlēties modernāku, jo pie šiem arhaiskiem sižetiem viņa talants nespēj pilnīgi izteikties. Pēdējā laikā viņš arī vielas izvēlē ir kļuvis modernāks, kas dod ceribas, ka Laicens rakstīs arī stāstus no tagadnes.

Ieslēgtie.

„Ieslēgtie" ir Linarda Laicena trešais stāstu krājums. Pirmais — „Vēji un aizvēji" — māksliskā ziņā vēl nebija tik gatavs, tomēr ik lappusē bija redzams, ka viņu rakstījis jauns apdāvināts, topošs rakstnieks. Savā otrā stāstu krājumā — „Malienā" — Linards Laicens kolorita bagātos un viengabaliģi noskaņotos stāstos atklāja Malienu, likdams viņai stiprā mērā izcelt un simbolizet ari cilvēka dvēseles „malenieciskumu". Tomēr, lai cik īpatnejas un interesantas ari nebija šīs divas pirmās Laicena stāstu grāmatas, viņām trūka kulturela smalkuma un individueli brīva māksliska un gariga lidojuma. Bija jūtams apstrādajamās vielas smagums un tās izveidojumā zināma nebrīviba un kulturelam māksliniekam svešā kautriba. Tie

bija atributi, kas draudeja nomākt Laicena īpatnību un apslāpet viņa dziņu pēc īstas kulturas un dziļakas mākslas būtibas. Likt viņai sastingt pieticībā un izpeldet seklumā, kā tas jau ir noticis ar daudziem mūsu sākumā tik apsološiem rakstniekiem.

Tomēr, patiesībai par labu, jasaka, ka īsta mākslinieka talantu var gan apdraudet, bet galigi viņu nomākt nav iespējams. Cildenu piemēru ari šinī ziņā mūsu literaturā ir diezgan. Raksturiga šinī ziņā ir ari Linarda Laicena māksliskās gaitas izveidošanās un tapšana. Sākumā Laicens mācijās no Rudolfa Blaumaņa, piesavinadamies ši pēdejā stāstišanas mieru un objektivitati, kuŗu Blaumanis ir pratis iedvest diezgan stiprā mērā ari Antonam Austriņam. Bet ar visu to vēl nav diezgan, lai rakstnieks kļūtu ari par mākslinieku. Vajaga īstas, ne no ka neierobežotas drosmes un kulturela dziļuma un smalkuma. To sāk saprast ari Linards Laicens, atzīdams sevi vēl par nepilnigu un diezgan nedrošu. Ap 1913. gadu Laicens brauc uz Maskavu, kur tas nopietni nododas literariski filosofiskām un māksliskām studijam, nākdams tuvakā satiksmē ar latviešu un krievu jaunakiem rakstniekiem, kuŗi jau strādā pie dažadu mākslisku problemu atrisināšanas un īstas kulturas ne tikai piesavināšanās, bet ari nododas baudišanai un jušanai.

Šī straujā lielpilsētas dzīve, kā ari studijas, nopietni parveido Laicena mākslisko domu un skatu. Ari jutoņa modernās dzīves straujumā tiek paasinata un viņa sevī brīvi, bez aizspriedumiem sāk uzņemt visapgrēcigakos modernās lielpilsētas straujās dzīves veidus. Šinī laikā vaj ari īsi pēc ta Laicens uzraksta tādus vērtigus stāstus, kā „Divas atskaņas", „Vitolds Vītums", „Grēciniece", un „Pantrita

mīlestība", kas krasi atšķiras ne tikai no Laicena iepriekšejiem darbiem, bet vispār mūsu stāstu rakstniecībā ieņem izcilu vietu. Kamēr „Grēciniecē" parādas lielpilsētas nakts visā narkotiskā apgrēcībā, — „Pantrita mīlestībā" mēs jau redzam īstas kulturas vieglumu un smalkumu. Mūsu rakstniecībā, kuŗa ne visai sen vēl peldeja gandrīz vaj vienigi „tautas rakstniecibas" seklos ūdeņos, šādi kultureli vilcieni bija un ir vēl joprojam ar prieku apsveicami. Par to ir cīnijies Viktors Eglits, cenzdamies apmierinat savas kulturas slāpes, šie paši īstas kulturas elementi ir izsmalcinajuši Valdemara Damberga dzeju, un tie ari Linardu Laicenu no rakstnieka padarija par mākslinieku. Vāciski sentimentalais no vienas un rupji materialistiskais gars no otras puses mūsu līdzšinejā rakstniecībā jo plašā mērā ir paralizejis latviskā ģenija brīvu lidojienu. Un lūk, tadeļ ar prieku ir apsveicams tas, ka mūsu jaunakā rakstnieku-mākslinieku paaudze savu skatu asinat un kulturelās prasibas apmierinat neiet vairs pie vāciešiem, bet gan frančiem, itaļiem, grieķiem, romiešiem. Piemēram, Dambergs, Sudrabkalns, Virza u. c.

Linards Laicens „Ieslēgtos" sakopojis stāstus ar dažadu mākslas vērtību, kas diezgan stiprā mērā traucē grāmatas noskaņotību. Tā pirmos divus stāstus — „Meža meita" un „Nāves upe", — kas rakstiti 1906. un 1908. gados gatavibas ziņā nevar nostādit blakus pārejiem grāmatā uzņemtiem stāstiem. Viņi abi rakstiti tanī laikā, kad Laicenā vēl nebija modies apzinigs mākslinieks. Tadeļ ari šie stāstiņi ir romantiskas izplūstibas varā, kaut gan izlasit tos var ar pietiekošu interesi. Divi turpmakie stāsti — „Nakts stāsts" (1913) un „Divas atskaņas" (1914),—

uzskatami kā interesanta pāreja uz apzinīgi raditu mākslu. Abiem viņiem izvēleti vēsturiski sižeti, kas meistariski izveidojas kolorita bagatās situacijās. Pirmos divus stāstus raksot Laicens ir ļāvies vadīties no neapzinīgas intuicijas, kas nekad nav spējiga pie īstas mākslas novest. Turpretī divos nākošos stāstos skaidri redzams, kādu ievērojamu un noteicošu lomu spēlē īsta māksliska erudicija. Pa priekšu erudicija, nopietni dziļa un plaša, tikai tad intuicijai var ļaut vaļu, protams, viņu ieturot pirmās robežās. Tad nopietni māksliski panākumi aizvien būs garanteti. Pretējā gadījumā intuicija būs un paliks nevarīgi bāla, izplūstoša, bez noteiktas formas un gatavības.

Trīs pēdejie stāsti — „Vitolds Vītums", „Greciniece" un „Pantrīta mīlestība" — jau ir māksliskā ziņā gatavi un tadēļ vērtīgs ieguvums mūsu literaturā. Interesanti un kultureli vērtīgi tie mākslinieciskie problemi, kuŗus Laicens viņos uzstādījis un centies atrisināt. Ta jau ir kulturela gatavība un māksliska drošība, ar kādu autors šinīs stāstos veido apstrādajamo vielu. Viņu saturs interesants un stāstījums viegli plūstošs un smalks, kadēļ tos var lasīt ar dziļu estetisku baudījumu. Ar šiem māksliski vērtīgiem stāstiem Linards Laicens ir nostājies mūsu labako prozaiķu pirmās rindās, ieņemdams tur jo redzamu vietu.

Vielu saviem stāstiem Linards Laicens tagad ņem no tās mūsu inteliģences dzīves, kuŗa deg modernas kulturas ugunīs un kuŗas garīgā pasaulē jaunradošu domu bagata. Laicena stils ir nosvērts un estetiski smalks.

Arveds Švabe

LATV PSR VALSTS BIBLIOTEKA ★

Arveds Švabe

Klusie ciemi

Šinī nelielā krājumā Arveds Švabe sakopojis savus pirmā laikmeta dzejoļus, kad ikvienam jaunam dzejniekam pasaule vēl nav apzināta un plašumā aptverta, bet gan šaurakā aplokā izjusta un bez dziļakas sintezes it kā vispārināta. Jo dzejnieks, dzimis un audzis klusos ciemos, tiecas gan ar gribu uz to pasauli, kuŗa viņam vēl nezināma, bet visas viņa izjūtas un domas vēl kavejas šo ciemu tuvumā. Bulvaru nemiers un lielpilsētas atziņu nežēliba tam vēl sveši. Tadēļ ari pilnigi saprotama tagadejā Švabes atvainošanās krājuma priekšvārdā par savu jaunibu un viņas dzeju. Bet ja nu atvainošanās, tad kadēļ gan vajadzeja dzejoļus pārdrukat? — Tāds jautajums var rasties izlasot „Kluso ciemu" priekšvārdu. Tomēr šis jautajums reizē pamatots un reizē nedibinats. Pamatots tadēļ, ka priekšvārdu krājumam rakstijis tagadejais, teoretiski attīstitais un modernu atziņu, izjūtu asais Arveds Švabe. Bet nedibinats tadēļ, ka dzejoļus rakstijis it kā pavisam cits dzejnieks, kuŗam pasaule šauraka, idiliskaka un ari naivaka. Tomēr visam tam pāri daudz jaunibas

un īstas dzejas spēka, kas būs arī tagadejo dzejnieku pamudinajis krājumu sastādit un izdot, kaut gan ar zinamu pardon.

Arveds Švabe raksta jau kopš 1910. gada, bet šinī laikā viņš izlaidis tikai četras dzeju grāmatas: „Pilsēta", „Bulvari", „Gong-Gong" un „Klusie ciemi". Tas ir ļoti maz, kaut gan jaņem vērā, ka Švabe sekmigi darbojas ari zinatnes, mākslas teorijas un stāstošās prozas laukos. Visas dzeju grāmatas man gribetos uzskatit tikai kā tezes, kuŗām jaseko vēl sintezei. „Klusos ciemos" — sākums, kopā ar jaunavigo dabu un viņas idili; „Pilsētā" — patetiska slavas dziesma savai varenai sagūstitajai un mēģinajums viņu abstrağet ar dabas pretstatu palīdzibu; „Bulvaros"—vēl neapzinatais, bet jau intuitivi izjustais un uztvertais pilsētas nemiers, kuŗš nemodina vairs ilgas pēc dabas pirmibas, bet rauj dzejnieku aizvien dziļakos atziņu atvaros; „Gong-Gong" — sintezes mēģinajums. Ka šiem no manis pavirši uzskicetiem posmiem resp. tezem sekos radišanas gudribas pilnais resp. apzinigi sintetiskais laikmets, to neapšaubami rāda jau „Gong-Gong" dzejoļi. Tas tad ari būs reljefakais un smalki niansetu atziņu bagatakais.

Atgriežoties pie „Klusiem ciemiem" jasaka, ka te ir vairaki dzejoļi, kuŗiem pilnigi vieta mūsu kādreiz uzplaukušā, bet pēdejo gadu daudzražibā izbālošā dzejā. Švabes pantos ir svaigums, kluss, bet patiess lirisms, kas apņem mūs kā Vidzemes lauku zaļums un ar savu rasotibu modina senas, bet sirdij tīksmas atmiņas. Vaj tās ir „plaukstošās dienas", „zarotā saule", „ziedošā sirds" vaj „vārpotā dzīve" — idiliskās lauku romantikas simboli — visur dveš pretī lapotiba un viegla ziedu vaj vīstoša siena smarša:

„Gaisi drebēs smiesimies:
tu pa augšu, es pa leju,
Un kad apniks plosities,
tavos matos slēpšu seju."

Tadēļ ari Arveda „Klusos ciemus" var izlasit ar patiku, jo dzejnieka valoda viegla un burbuļojoša.

Darbs

Starp jaunakiem romaniem Arveda Švabes „Darbs" ieņem izcilus vietu ar vielu, kuŗa viņā apstrādata. Ta ir muižas kalpa kā darba vienibas dzīve pirms Piektā gada revolucijas. Kaut lielais vairums mūsu rakstnieku nākuši no laukiem, tomēr muižas dzīve viņiem palikusi sveša, jo šī noslēgtā darba „komuna", kuŗu vada vienigi muižas īpašnieka maka intereses un muižkunga untumi, izprotama tikai tad, ja pats esi bijis viņā iekšā un izpratis ne tikai saimnieciskās, bet ari tīri psichiskās važas un dzenuļus, kas muižas kalpus no gada gadā tureja kā dzelzu ķetnās. Arveds Švabe savu bērnibu pavadijis mūižas gājeju vidū, kadēļ ari tam muižas vasaras darbu skati tik lieliski izdevušies. Darba attēlojumos autors ir patiess līdz cietsirdibai un gājeju raksturojumos absoluti bez ilūzijam. Tadēļ ari viņam izdevušies tik lieliski raksturu veidojumi, kā āreji stingrais un pat cietsirdigais kalejs Liepa — romana varoņa Andra tēvs, visu saprotošā māte, vecais Jēkops, dārzniek-onkols, Igauņtēvs u. d. c. Tikpat labi un dzīvi, kā atsevišķi tipi, Švabem padevušās ari veselas situacijas. Lai pieminam tikai Igauņzaldata kāzas, amatnieku sievu govju slaukšanu, vecā

Jēkopa miršanu un bēres, bet jo sevišķi mēslu vesanu, kad visi kalpi ir kļuvuši kā zvēri viens pret otru un kad vecais Jēkops tiek līdz nāvei sasists. Te ir tas lielais darba noslēpums, uz kuŗa muiža gadu simtiem ir varejusi stuteties. Ļaudis pilnigi pazaudē kopibas sajūtu un, dzīdamies pēc iluzionarā pašlabuma, kuŗš ir tikai aizmaskots, bet totiesu jo neţēligaks eksploatacijas veids, pārvēršas par nežēligiem zvēriem, kuŗiem nekādi līdzekļi nav par zemiem, lai pagrūstu savu šķietamo sāncensi no ceļa. Viss tas jo vērtigaks tadēļ, ka ta muiža, kāda viņa bija pirms Piektā gada revolucijas, ir mirusi un necelsies vairs nekad.

Pats romana varonis Andrs Liepa, kuŗu autors tēlo ari savā otrā un stilistiskā ziņā daudz gatavakā romanā „Vārds", „Darbā" ir ne viscaur ticams. Plašie spriedumi par dabu un neizsīkstošas zinašanas botanikā nav saskaņojamas ar Andra vecumu, bet gan norāda uz autora zinašanu bagatibu šinī bransā. Tāpat neticami ir Andra prātojumi par darbu un cilveku attiecibam pret to, kaut gan citadi mazā kalejdēla pārun piedzivojumi interesanti un saistoši attēloti.

Stilistiskā ziņā romana sākums ir smags un brīžiem pat šķiet, ka samekleto vecvārdu, kuŗus autors lieto ar zinatnieka lietpratibu, ir par daudz. Tadēļ ari pirmās nodaļas darbiba nevirzas uz priekšu, bet izplūst un kavejas pie sīkumiem, draudot apēnot pašu galveno — muižas dzīves un darba ainavu. Te jūtams smagais realisms, zem kuŗa iespaida bija Arveds Švabe savas literariskās darbibas sākumā. Turpreti dažas romana pēdejās nodaļas, kas rakstitas vēlak, krasi atšķiras ar savu koncentreto izteiksmi, stāstijuma vieglo plūdumu un darbibas nepārtraukto ritumu, nostājoties cienigi blakus „Vārda" nodaļam. Tikai pašas beigas

romanam ir spēji aprautas, jo nav attēlota interesantā cīņa ar „stuburkāju tēvu", kā tas beidzot piekāpjas un atlaiž Andri uz pilsētu skolā. Ar to romans būtu tikai ieguvis.

Tomēr „Darbs" uzskatams par vērtigu ieguvumu mūsu jaunatnes literaturai un viņš raksturo Švabi kā veiklu tipu un situaciju zīmetaju.

Jānis Grīns

Rožu ugunī

Ir dzejnieki, kas jau pirmos darbos parāda savas personības īpatnejo spilgtumu. Viņu forma var būt ir neizkopta, atskaņas kļūdaiņas. Bet tās visas piedodamas, ar laiku novēršamas lietas. Katra jauna dzejnieka darbu pirmo reiz rokā ņemot, mūs interesē — cik viņš būs īpatnejs, patstāvigi spilgts. Bet ir arī dzejnieki, kuŗi jau pašā sākumā ir diezgan korekti, un tādi paši korekti paliek pa visu savu darbības laiku. Spilgta, pārsteidzoša neka viņu darbos nebūs, bet gan viss gluds. Tie, protams, nebūs dzejnieki-raditaji, burvibas zižļa mākslinieki, bet gan videja labuma literarisku darbu ražotaji. Šie pēdejie parasti pieslienas kādai literariskai strāvai, kuŗas priekšgalā stāv ievērojami talanti, un tad cenšas pieskaņot savu kakli kādam no pirmās vijoles spēletajiem. Jānis Grīns stāv it kā vidū starp abām šīm grupam. Šis Grīnam ir otrais dzejoļu krājums. Savā pirmā krājumā — „Pirmdiena" — Grīns bija zem Fr. Bārdas un sevišķi Karļa Skalbes iespaida. Tagad viņš no svešiem iespaidiem pa daļai jau atraisijies. Jo ne imitet, bet gan patstāvigi un neatkarigi radit ir īsta mākslinieka uzdevums. To

Jānis Grīns

LATV PSR VALSTS BIBLIOTEKA

Grīns ir pierādījis sava krājuma labakos dzejoļos, kas vērtīgi un baudami. Tādi ir „Mana Kaimiņiene", „Tāls brīdis" un „Jāņu vakars". Šajos dzejolišos nav jūtami sveši iespaidi. Bet jau pilnīgi patstāvīgi raditi, kadēļ īsti skaisti ir dzejoļi „Zilā straume", „Zvejnieka sieva", „Aktiera mūžs", „Klosterī", „Vecā baznīcā" un „Romantika". No šiem nedaudziem dzejoļiem redzams, kur viņa stiprākā puse.

Mēs prasam, lai dzejnieks apzinīgi raditu un veidotu savu vielu, ietērpdams to skanoši skaidrā formā. Šī mākslinieciskā apziņa Grīnam mostas un, spriežot pēc jau minetiem labakiem dzejoļiem, jacer, ka viņš vairs nenoklīdīs neskaidrā jūsmoņā.

Laikmeta kumediņi.

Divu nelielu dzejoļkrājumu un tik pat stāstu grāmatu autors Jānis Grīns ieņem īpatneju vietu mūsu jaunakā rakstniecībā. Kā liriķis viņš mazak patstāvigs, mazak interesants, bet prozā saistošs un vietam pat aizraujošs. Kaut gan Grīns netēlo, bet vairak tikai stāsta un traktē notikumu, tomēr viņa stāsti lasami ar interesi domu un izjūtas, kā ari īpatnejā uztvēruma dēļ. Šim positivām īpašibam vēl pievienojams Grīna skeptiskais smīns, kas viņam nenozūd pat vistraģiskakos brīžus atstāstot vaj aprakstot. Grīna skepticisms stipri atšķiras no Jaunsudrabiņa labsirdigā humora, jo viņš ir salts un dzēligs. Bet šie saltums un dzēligums nav iznīcinoši un postoši, jo viņiem cauri skan neapslāpejams optimisms. Šķiet, ka taisni šī optimisma vārdā Grīns tik dzēligi un nesaudzigi atmasko šos iedomatu spoku vajatos „mūsu dienu varoņus".

Grīns viņus nenosoda un nemoralizē, jo katra moralizešana ir liekuliba un tadēļ viņai mākslas darbā nav vietas. Tiesa, „mūsu dienu varonis“ bez liekulibas un morales sprediķiem nemaz nav domajams, jo viņam ar gaišiem vārdiem japārkliedz savi tumšie darbi. Īsts mākslinieks tomēr neaizraujas no šiem viltus morales sprediķiem un neuzmetas ari savam laikam par tiesnesi, jo viņš dzīvo līdz šo laikmetu. Tadēļ ari Grīns visu šo liekulibu un divkosibu redz tikai kā „laikmeta kumediņus“, par kuŗiem nav ko izsamist, jo tie ir pārejas laikmeta burbuļi, kuŗus laiks pats nesaudzigi aizskalos aizmirstibā. Tādi laikmeta izdzimteņi ir gandrīz visi Grīna stāstu varoņi, bet jo sevišķi Jānis Birģelis un Konrads Glints. Ikdienas dzīvē mums ļoti bieži gadas satikties ar viņu prototipiem un Grīns ir darijis labi, ka portretejis šodienu raksturigako, protams, īpatnejā redzejumā un īpatnejām krāsam. Citadi vēsture kādreiz var iztēlot mūsu laikmetu tikai kā varonibas un lielisku ciņu pilnu, neievērojot, ka bez varoņiem mēs esam bagati ar liekuļiem un tikumibas togās tērptiem netikļiem.

Neuzkavejoties pie stāstu satura, kuŗš ir šodienejs un Grīna stāstijumā saistošs, piegriezisimies krājuma mākslinieciskam vērtejumam. Izdomā visgatavakais un kompozicijā nobeigtakais no „Laikmeta kumediņu“ stāLstiem ir „S a r k a n ā s b a i l ē s“. Jāņa Birģeļa tipu Grīns pārdomati un bez steigas konsekventi noved līdz loģiskam galam, kaut gan stāsta beigās vareja izpalikt ekspresionistiskā garā uzrakstitie stāsta varoņa murgi. Vielas ziņā pat vēl interesantaks par mineto ir krājumā gaŗakais stāsts „A s m e ņ i“. Bet kompozicijā tas nav tik izdomats un patiesibā sevī ietveŗ divus stāstus, kas nevajadzigi un neizdevigi sasaistiti kopā.

Pirmais no šiem „Asmeņu" stāstiem ir par priekškaŗa Rigas pašpuiku un viņa dēkam, noslēdzoties ar aiziešanu kaŗā, bet otrs — par komunistu komisaru Glintu. Šo divu atsevišķo stāstu kopā saistīšanu neattaisno ari tas, ka abos viņos galvenais varonis ir viena un ta pati persona. Protams, kaut kādus attaisnojošus motivus šo atsevišķo daļu apvienošanai jau varbūt var atrast, bet ar kompozicijas likumiem tas nebūs saskaņojams. Uztvērumā svaigs, bet neizstrādats un maksliski neizveidots stāsts ir „Socialistiņi", kuŗa tēlu vispārinajumi nav motiveti un paliek nedzīvi, kaut gan daži vilcieni izdevušies labi. Tomēr autoram vajadzeja varoņus parādit aktivā dzīvē, ne tikai pasivās sarunās un atcerēs. Klusa noskaņa dveš pretī no „Paņenka Jadzja", kadēļ šis stāsts stāv vientuļi visā krājumā un viņā it kā samanams tas romantiskais Jānis Grīns, kādu mēs viņu pazinām krājumā „Rūsa rietrumos". Piektais krājuma stāsts „Pla" rakstits vieglā, pusfeļetoniskā žanrā un gandrīz vaj bez stāstiskām īpašibam.

Tomēr visumā „Laikmeta kumediņus" var lasit ar lielu interesi, jo visi šie komedianti labi pazīstami un autors ironiski smīnedams rāda mums viņu nožēlojamo niecibu. Jānis Grīns raksta samērā maz, bet katrs uzrakstitajs stāsts ir vesels posms autora mākslinieciskā attīstibā. Kas Jāni Grīnu pazinis pēc viņa agrakām grāmatam, tam grūti nāksies ticet, ka „Laikmeta kumediņu" autors ir ari sarakstijis „Pirmdienu" vaj „Rožu ugunī". Ar „Laikmeta kumediņiem" Grīns ir tāļu aizgājis ne tikai no savām pirmām grāmatam, bet ari no stāstu krājuma, kas iznāca pāris gadus atpakaļ. Tas liecina, ka Grīns attīstas un mēs ari nākotnē no viņa varam sagaidit vērtigus mākslas darbus.

Adolfs Erss

Satirs un Krusts

Savos prozas darbos ne tikai sižetu izvēlē, bet ari viņu apstrādajumā un stilistiskā veidojumā Adolfs Erss parādas kā dziļi īpatnejs un patstāvigs rakstnieks. Jau savos pirmos stāstu krājumos „Greizos ratos" un „Maskas" rakstnieka klusā un atturigā īpatniba izpaudās tik spilgti un neapšaubami, ka ar interesi bija gaidami Ersa turpmakie darbi. Prāvais stāsts „Satirs un Krusts" šo interesi tikai pavairo un nodibina Ersam labu rakstnieka slavu.

Idejiskā ziņā man Adolfu Ersu gribetos definet kā krustu pielūdzošu paganu, kas nolaidies atziņu bezdibeņos, lai tad ar neatlaidigu sparu tiektos pēc skaidribas virsotnem, kur pasaules un dabas izjūta atkal kļūtu primitivi svaiga un īpatneji apgarota, kur šaubas vairs nebojatu vienibu un pilnību. Šie dzīves bezdibeņus izgājušie un dabu atzinušie Pārumi un Granti (Pana un Kristus simboli), kuŗiem tās vienlīdz mīļas kā plaukumā, tā vītumā, tomēr neizplūst šīs atziņas gavilejošā skaļumā, bet meklē sintezi starp dabas pilnibu — Panu no vienas un asketisko krustu — Kristu no otras puses, jo cik pirmajā daudz dzīvibas

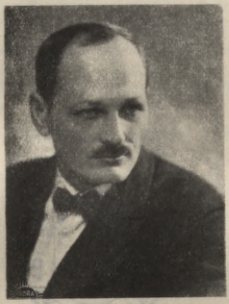

Adolfs Erss

LATV PSR VALSTS BIBLIOTEKA

skaistuma un skaļu gaviļu, tik pat otrajā daudz apstarota skaistuma, kas smeļams atsacīšanās sāpju smeldzē. Vaj autoram sintezi jau laimejies atrast šinī darbā? Idejiskā ziņā viņa, kaut gan jau nojausta, tomēr vēl paliek līdz galam neizjusta un neiegūta. Jo kaut gan „Grants sevī bija atklājis zināšanas, par kuŗu esamību līdz šim tam bija tikai vāja jausma"... viņš tomēr „nevareja apliecinat — grēciga šī atziņa vaj svēta, bet juta tās neatvairamo varu, kuŗai laikam gan nevaretu pretoties cietsirdigakais kaŗavadonis. Un ja Dievs to viņam devis, kadēļ lai viņš pretojas, jo mums viss jasvēta, viss japieņem, ko Dievs devis". Bet lapu iepriekš autors par Grantu saka, ka ar to „spēlejas liktenis un nejaušiba, kas cilvekam uzglūn no katra pakša, kaut gan likteņa viltibam tikai tad ir nodrošinati panākumi, ja pats izredzetais upuris viņiem ir sagatavots un ieņēmigs." Ja Grants nekam nepretojas un apmierinas ar visu, ko Dievs devis, tad viņam ari nevar būt pašam savs liktenis, bet gan tikai vispārejais, Dieva dotais, jo mēs paši ar iekšejo, neizprotamo spēku viļņojumu izsaucam savus ārejos likteņus. Šai līdzigas dziļakas pretrunas būtu sazīmejamas ari pārejo stāsta varoņu raksturos. Pašā stāsta uzbūvē Ersam ne viscaur ir laimejies panākt zelta samēru vaj zelta griezumu, kā viņu mēdz glezniecibā dēvet, kaut gan Ersa architektonikai ir pietiekoši daudz iekšeji motivetas skaidribas, kadēļ stāsta paralelais plūdums tikai pāris vietās draud apēnot pašu galveno.

Par Ersa valodu un stāstijuma veidu varu teikt tikai visu to labako. Tas ir gatavs un noskaņots līdz pēdejai konsekvencei, kadēļ stāstu var izlasit ar nedalitu interesi un dziļu estetisku baudijumu.

VALSTS BIBLI

Adolfa Ersa dzeju aizvien esmu sajutis kā vīstoša siena smaršu, kuŗā ir skumjas par aizejošo vasaru, bet ari rudenibas zelta un pilnibas prieks. Šķiet, ka dzejnieks būtu redzejis lietu dvēseli, iemīļojis to un nokļuvis viņas varā. Tadēļ ari lietas viņam atklāj savus dzīvos būtibas noslēpumus, kuŗus dzejnieks mums pauž savos zili-skumjos vārdos. Ta nav tikai literariska maniere vaj aizguvums, kā to apgalvo daži kritiķi, bet gan pilnigi īpatnejs un Ersa personibai raksturigs pasaules skatīšanas un izjūtas veids. Šī īpatniba dzejniekam bieži liek pasauli vērot nevis tieši, bet tikai atspīdumā:

„Neesošā sērodama,
Nezini, kas īsts, kas ne,
Sevi mūžam vērodama
Atspīdumu pasaulē."

Tomēr šis kulturas raditais atspīdums un pārveids dvēseles spogulī Ersu nav attālinajis no dabas. Viņš visur jūt tās mūžibu un pat senās Romas forums tam „šalc kā mūžigs mežs". Kulturu Erss sevī uzņēmis tikai kā palīglīdzekli dabas skaidrakai un asakai redzēšanai, kā to dzejnieks pats atklāj savā autobiografijā. Ceļojums uz Italiju Ersam ir bijis iedvesmes un jaunu ierosinajumu bagats. Senās varenās kulturas atspīdumi nav samulsinajuši piligrimu, bet noskaidrojuši tam kādreizejās nojautas, pārvēršot tās Italijas saules apmirdzetos tēlos. Vaj tie ir seno romiešu dievu marmora tēli, cildās renesanses būves, traģiskās Pompejas freskas, Kapri koraļi vaj ari tikai meitenes un sievas uz ielas — viss tas dzejniekā modina mūžibas pārdomas un atmirdz maigi niansetos dzejoļos, jo

Erss nekad nelieto pilnus krāsu akordus, bet tikai vieglus pustoņus. Tadēļ viņa dzejoļos nav dienvidniecisko kaislību asuma, bet gan tikai rotaļigs vieglums. Šis Ersa dzejas vieglums, kaut ari nesniedz pilno dienvidu dedzību, mūs apbuŗ ar savu cikadisko lirismu un cipresiski mierigo skumjumu. Mazo, glīto grāmatiņu gribas vēl un vēl pārlasit, jo šie panti kā „zaļš vīna ķekars uz apdrupuša mūŗa". Ari senās varenibas drūmie mūŗi mūs nebiedē, jo dzejnieks liek sajust, ka „Veco dievnamu vīraks Piligrimam skumjas dzēš".

Jānis Kārkliņš

Mēnešnaktis

Ar savu jauno dzejoļu krājumu Jānis Kārkliņš diezgan krasi norobežojas no saviem iepriekšejiem darbiem, kļūdams sirsnigaks, intimi dziļaks un, reizē ar to, ari patiesaks. Man gribetos pat teikt, ka „Mēnešnakšu" labakās lappuses uzrakstitas tādā pasaules un dzīves izjūtā, kāda izpaudās jau pašos pirmos Kārkliņa dzejoļos, bet kuŗu viņš ilgaku laiku mēģinaja sevī apslāpet. Ta ir viegla sapņainiba, aiz kuŗas plīvura slēpjas dziļš traģisms, dvēseles vientuliba un neapmierinatiba. „Mēnešnaktīs" dzejnieks vairs necenšas noslāpet savas sirds ilgas, kā tas bija pa daļai „Lāpā", bet jo sevišķi „Darba balsīs", bet ļaujas pats viņu varai. Tadēļ ari apstrādajamā viela šinī grāmatā pavisam cita, kā iepriekšejās. Dzejnieks vairak kavejas pie pagātnes, kur viņa radošā un romantiski disponetā fantazija atrod vairak krāšņuma, jūtas brīvaka. Pilnigi dabigi, ka, pagātnē kavejoties, Kārkliņš nevar paiet secen teikam, jo tanīs ir daudz fantastiska, aizraujoša. Jo viss, kas tiešamibā ne katrreiz mums ideālā gaismā skatams, teikās, nostāstos attēlots mūs spēj daudz vairak aizraut, ieviļņot.

Jānis Kārkliņš

BIBLIOTEKA
LATY FSN

„Tagad jums teiku pastāstit gribu;
Ta no pagātnes kapenem tumšām
Aplido mani vientuļās stundās,
Rādot vīrus, kas prot ari nomirt
Un pēc nāves vēl naidniekam spītet."

Tadēļ ari Kārkliņa dzejās-baladēs nav kaislību saduguma, bet gan viegla sapņainiba, kādā šūpojas visa daba mēnešainās naktīs. Tādās naktīs visdziļākā dvēseles traģedija iegūst savadu vieglumu un it kā cenšas saplūst ar visu sapņojošo dabu.

„Kur mežezers spulgo zeltaini rāms
Un mēness vij klusus starus,
Jauns puisis pa priedem nāk sapņodams
Ik ziedoņa novakarus."

Izņēmumi šinī ziņā ir gandrīz vaj vienigi dienvidnieciskie motivi — „Achtamara" un „Kiz-Kalā", — kuŗos jau pašos ir tik daudz straujuma un kaisles, ka tie salauž dzejnieka kluso sapņainibu un brīžiem uzliesmo aprauti, bet spēji.

„Pretim laimei peld viņš droši,
Bangu dziesmu ieaijats.
Dziļas kaislēs aizraujoši
Tamarai kā guns deg skats..."

Tomēr ne tikai dvēseles romantikai, ari tautas sāpem un postam Kārkliņš ir atradis vārdus, dziļus un pārliecinošus. Tādi dzejojumi, kā „Tīreļpurva noslēpums", „Karā kauto dvēselites" un „Maija pasaciņa Nāvessalā", izlasiti tik drīz vairs neiziet no prāta, jo Kārkliņš viņos ar lielu sirsnibu attēlo tautas pēdejo gadu asiņaino traģediju.

Ja Kārkliņš būtu mazak jūtigs, jo tas viņu dažreiz noved vaj pie sentimentalitates, tad „Mēnešnaktim" būtu bijis vēl lielaks iespaids. Tagad dažu, citadi jauku baladi pārliekais jūtigums sabojā. Tāpat dažus stila negludumus, kā nolietotos salīdzinajumus un biežo vārdu apostrofešanu, Kārkliņam turpmak vajadzēs novērst, lai viņa balades ieņemtu redzamu vietu šinī rakstibas veidā. Mūsu valoda taču ir tik bagata un lokana, ka viegli piekļaujas visdažadakām dzejas formam.

Tomēr, neskatoties uz šiem iebildumiem, „Mēnešnaktis" var izlasit ar interesi, jo viņās dzejnieks atklāj savas sirds patiesigumu. Šis krājums ari liecina, ka Kārkliņš atkal ir sevi atradis un ka viņš šinī virzienā nepaliks bez redzamiem ieguvumiem.

Valdemars Dambergs

LATV PSR VALSTS BIBLIOTĒKA

Valdemars Dambergs

Dvēseles ritmi

Valdemars Dambergs savā trešā dzejoļu krājumā turpina to ceļu, kuru tas jau bija iezīmejis pirmos krājumos — „Zīmejumos" un „Bareljefos". Tikai dzejnieka garša kļuvusi daudz smalkaka, pants graciozaks un gatavaks. Tomēr Damberga dzeja dziļakā būtībā ir palikusi ta pati, kāda viņa bija sākumā, jo

„Un dzidrie un vēsie trīc viļņi tam sudraba zaigā,
Un runā tas čalodams dziedošā balsī un maigā,
Un, brīnums, cik jautra, cik dzīvības pilna tam balss,
Kur apkārt tik tuksnesis saulstaru karsetais palss."

Visa laikmetu graušana un sludinašana Damberga dzejai ir secen gājusi, atstājot tai mākslas radīšanai nepieciešamo mieru, lai ta varetu runat „dziedošā balsī un maigā". Ar to es it nebūt negribu teikt, ka Damberga dzeja būtu palikusi bez laikmeta zīmoga. Jo laikmets dzejniekam uzstāda problemus — stilā vaj saturā — un šo problemu risinašanai vaj atrisinašanai katrā ziņā ir laikmeta kolorits. Protams, dzejnieks var laikmetu pastrīpot vaj ari censties ta iespaidu mazinat, tas atkarajas no individualitates, tomēr pil-

nigi to ignoret nevienam nav iespējams. Un tas ari nemaz nav vajadzigs, jo visiem lieliem mākslas darbiem, kas pārdzīvo laikmetus, sava laika problemu risinajums nebūt nav bijis par šķērsli kļūt mūžigiem.

Dambergs pieskaitams pie tiem dzejniekiem, kuŗa darbos itkā vismazak būtu no šodienas. Bet tas tikai tā āreji šķiet, kas ari ir bijis par maldigo iemeslu pieskaitit Dambergu klasiķiem. Formas, stila problemi, kas Dambergu neatlaidigi nodarbina, it nebūt viņu nenostāda tanī virzienā, ko literaturas vēsturnieki sauc par klasisku, bet tikai nepārprotami liecina, ka tagadejā laikmeta chaosā un mistisku murgojumu miglā rodas individualitates, kuŗas neapmierinajas ar pustoņu miglainibu un kliedzošo bezformibu, bet meklē skaidribu saturā un skanigumu formā. Ja mūsu visjaunakie dzejnieki no ši principa novēršas un meklē glābiņu greizi saprastā orientalismā, tad tas tikai norāda, ka mūsu dzeja pārdzīvo krizi un tuvojas tai juceklibai, kādā ta bija nokļuvusi pēc tautiskās atmodas un pirms realistu-naturalistu dārdoņas.

Bet visi šie modernā pēckaŗa sektantisma kultivetaji liekas vēl nesaprot, ka mūžigs ir tikai tas „Kastaļa avots, kas izverd iz dzejnieka sirds." Dambergu no visām pārejošām nejaušibam ir pasargajusi garša, kas attīstita pie seniem latiņiem un frančiem, kamēr mūsu visjaunakie dzejnieki aizraujas no vēl neskaidriem un negataviem vācu ekspresionistiem ar Verfeli priekšgalā.

Formas ziņā Damberga dzeja pie mums atzīstama par g a t a v u, jo tās vieglais plūdums bieži dzejnieku izglābj ari tādos brižos, kad saturs un iejūta viņam lāga vairs negrib klausit. Tadēļ ari „Dvēseles ritmus" viscaur var izlasit ar interesi, bālakām vietam pārejot

ātraki pāri, bet pie spilgtakām ilgaki uzkavejoties. Vēl jaaizrāda, ka Damberga „Dvēseles ritmi" nepārprotami liecina, kādus formas augstumus mūsu dzeja sasniegusi.

Gaitniecibas ceļi

Ja mūsu dzejā, kuŗa dažu gadu desmitos sasniegusi tik apbrīnojamus mākslas augstumus un smalkumu, pašā pēdejā laikā jūtams kā pagurums, iekšeja krize, tad gluži pretejais sakams par mūsu stāstošo dzeju — prozu. Musu proza attīstijās lēni un brīžiem pat draudeja nosmakt zem lirisko skiču plūdiem. Bet pēdejā laikā ta ir kļuvusi spēcigaka, atkratijusies no lirisma, piegriežas epikai, smeldama savu spēku mierigā stāstijumā un īpatnejā prozas ritmā. Kā savā laikā dzeja, tā ari tagad proza ir pāraugusi mūsu kritiku, kadēļ bieži nākas dzirdet nepamatotus vaj pat aplamus spriedumus. Ja vēl novelē mums ir bijis savs stila meisters — Rudolfs Blaumanis, tad pavisam bēdigi ir bijis romanu laukā. Mums ir diezgan prāva romanu literatura, bet īstu, psicholoģisku romanu ļoti maz. Jo vecakās paaudzes rakstnieki savos romanos galveno vēribu piegrieza ārejiem notikumiem, laikmeta raksturojumam, gandrīz novārtā atstājot psicholoģiskos, kā ari stila un kompozicijas problemus, kas īstam romanam tikpat nepieciešami, kā stāstam vaj novelei. Tadēļ ari dabigi, ka vecakās paaudzes kritiķi cenšas noniecinat visu to, ko mūsu jaunakā proza savos darbos risina. Tiek pat aizrādits, ka tagadejie romani esot konspektivi un ka tie savu varoņu dzīvi nenotēlojot

visos sīkumos, bet gan uztverot tikai pašu galveno un raksturigāko. — Ja tas mūsu modernā romanā tiešam tā ir, tad tam savi dziļi psicholoģiski pamati. Jo modernais romans taču vairs nevar būt tāds, kādi ir „Mērnieku laiki", „Sadzīves viļņi" vaj „Līduma dūmi". Modernais romans ir problemu — idejisku, psicholoģisku, stila, kompozicijas vaj visu to kopā — romans un tadēļ rakstnieks no dzīves vispār vaj no sava varoņa personības ņem tikai pašu raksturigāko, individualo, pilnigi neievērodams vispārejo resp. to, kas dzīvē bezgaligi atkārtojas.

Vēl viena raksturiga parādiba mūsu moderniem romanistiem ir ta, ka viņi savus romanus raksta vairakās daļās. Tas izskaidrojams ar to, ka risinot vienu, iepriekš izdomatu problemu, neviļus rodas jauni problemi, kuŗus iesāktā darbā nav iespējams atrisinat, lai neiznāktu novirzišanās sāņis un lai romans nezaudetu kompozicijas vienibu. Tadēļ ari jaunakos romanos nav blakus epizodu, bet viss gandriz ar matematisku pareizibu tiecas uz galveno mērķi. Tādā kartā ne tikai savos romanos, bet pat stāstu un dzejoļu krājumos rakstnieki rada veselu pasaules izpratas un izjūtas sistemu, kur katrs nākošais darbs zināmā mērā iekšeji papildina iepriekšejo vaj ari otradi — pēdejais darbs nav īsti saprotams un novērtejams bez iepriekšejo pazīšanas. Tadēļ ari tagadejā grāmata pa lielakai daļai vairs nav uzskatama kā atsevišķu dzejoļu vaj stāstu kopojums, bet gan kā vesels, savā iekšejā būtibā pilnigi loģisks pasaules izjūtas un izpratas veidojums. Bet mūsu kritiķi, turedamies pie konvencionalisma tradicijam, pārak bieži noziedzas pret moderno literaturu un neredz viņā to, kas lasitajam sen jau saskatams. Vērā ņemot visu iepriekš teikto, būs saprotams Val-

demara Damberga romanā tas, ko viņam bez šaubam pārmetīs mūsu konvencionalā kritika.

„Gaitniecibas ceļi" ir tikai p i r m ā daļa no lielaka darba, kadēļ viņu novērtet no kompozicijas viedokļa tagad vēl gandrīz nevar. Romana darbiba sāk sarežģities un risinaties tikai ar deviņpadsmito nodaļu, kad grāmata jau ir pusē, kadēļ pārlieku garš liekas viss ievadijums un galvenā varoņa — Tūla — ceļojuma apraksts, kuŗam ši pirmā daļa vēl nesniedz pietiekošu psicholoģisku attaisnojumu. Tāpat jasaka, ka romana darbiba notrūkst taisni tur, kur rakstniekam vajadzetu tuvak pieiet sava varoņa dvēselei. Tā tad tas gaidams turpmakās daļās. Tadēļ ari Tūla personiba paliek neizveidota, līdz galejai iespējamibai neizsmelta.

Daudz gatavaks un noslēgtaks ir teologa Frida Zaļlauka veidojums. Tas lasitaja priekšā nostājas pilnigi un jašaubas vaj Dambergs sava romana turpmakās daļās šai personibai spēs atrast spilgtakas krāsas un reljefaku veidojumu. Citām pārejām personam līdz šim ir bijusi tikai blakus loma, kadēļ tās nav sevišķi uzsvērtas. Tomēr ari starp viņām ir sastopamas pievilcigi zīmetas un raksturigas portrejas, kā Ignacs, Abgaras, Mežkūmu u. c. jaunkundzes. Ari students Pikša, šis lauku Otello, ir pietiekoši raksturigs.

Stāstijums Dambergam ir viscaur reāls, kadēļ viņa lāga neietilpst mitoloģiskas būtnes, palikdamas it kā ārpusē un nesaplūzdamas ar romana pārejo darbību. Neskaidrs paliek ari Vilinošās tēls, kuŗā autors domajis personificet sava varoņa iekšejos, pāri apziņai stāvošos dvēseles spēkus. Ja šo spēku Visvaldā Tūlā daudz, tad Vilinošai vajadzeja darboties noteiktaki un jūtamaki. Bet ja šo spēku varoņi nav, tad Vilinošās simbols

vareja pilnigi izpalikt, jo viņas retā epizodiskā uzliesmošana neļauj dziļaki ieskatities šo pārapziņas spēku darbībā.

Kas zīmejas uz romana stilu, tad tas Dambergam ir noskaņots. Bez spilgtiem uzliesmojumiem un ari bez bālakiem atplūdiem. Dambergs līdz šim prozā nav daudz rakstījis, ja nemaldos, pavisam kādus desmit īsus stāstiņus. Viņš bija pazīstams tikai kā dzejnieks. Bet tagad ar „Gaitniecības ceļiem", pie kuŗiem rakstnieks strādajis jau kopš 1917. gada, Dambergs mūsu priekšā nostājas kā apzinigs prozaiķis, kuŗam nenoliedzamas stāstitaja dāvanas un neapšaubamas nākotnes izredzes.

Saturs:

	Lpp.
Sāpju estetika Karlis Skalbe	5
Sāpju nemiers Jāņa Akuratera dzejas raksturojums	51
Baltais miers Jānis Jaunsudrabiņš . . .	83
Kulturas slāpes Viktors Eglits	105
Tāļaki meklejumi:	
Homo duplex	139
Sirenas dziesma	144
Radit vaj atdarinat?	150
Salaustā gredzena lauzeji	155
Nacionalais elements Fallija dzejā . . .	158
Kas iegūts?	166
Restauret vaj jaunradit?	174
Augusts Bračs	179
Jānis Poruks	185
Plūdons	191
Linards Laicens	196
Arveds Švabe	207
Jānis Grīns	212
Adolfs Erss	218
Jānis Kārkliņš	224
Valdemars Dambergs	231

PAVILA ROZIŠA GRĀMATAS:

SKANOŠAIS LAIKS Dzejas.
ZĪĻU ROTA Trioletas.
JAUNAVIBAS TORNIS Poema oktavēs.
ZOBENS UN LILIJA Dzejas.
MANS KORANS Dzejas.
ES UN VIŅAS Stāsti un tēlojumi.
NĀVES VIŽŅI Stāsti un tēlojumi (Otrais izdevums).
GRANATU ZIEDI Stāsti un tēlojumi (Otrais izd.).
CEĻŠ UZ PARADIZI Stāsts.
KULTURAS SLĀPES Kritiskas studijas (Otrais izd.).
MIGLAS SVILPES Stāsti.
DIVAS SEJAS Romans.
PORTREJAS Noveles.
ATRIEBIBA un citas noveles.
CETURTĀ GRACIJA Novele.
UGUNS CEĻI Romans.
KRĀCES Noveles (Sagatavošanā).

„LATVJU KULTURAS" IZDEVUMI

LATVJU TAUTAS PASAKAS, A. Švābes sakārtojumā
SVĒRES, K. Zariņa stāsti
LAIKMETA KUMEDIŅI, J. Grīna stāsti
UGUNS CEĻI, Pavila Roziņa romans
STĀSTU IZLASE, Ed. Cāliņa
RĒGI UN CILVĒKI, J. Veseļa stāsti
AMORA DĀRZS, A. Ērsa dzejas
GĀJĒJS, J. Vainovska dzejas
PIRMĀ DZEJU GRĀMATA, V. Grēviņa
LATVIJAS VALSTS PIRMIE GADI, E. Blanka
UGUNSSARKANAIS ZIEDS, Linankoski romans
AELITA, A. Tolstoja romans
ALLAH DĀRZS, Hičensa romans
EIROPAS BOJĀ IEŠANA, I. Ērenburga romans
ZEMES SVĒTĪBA, K. Hamsuna romans
ČETRAS SEJAS, Pētera Ērmaņa literariski skicejumi
KULTURAS SLĀPES, P. Roziņa kritikas

Sagatavošanā:

KALEVALA, somu eposs
ZEME UN MUŽIBA, V. Egliņa dzejas
POEMAS, E. Virzas
DŽENTLMENS CERIŅZIEDU FRAKĀ, Olivereto
MĪLESTIBAS SVĒTĀ GRĀMATA, austrumnieku pasakas R. Krodera tulkojumā
BOVARI KUNDZE, G. Flobēra romans Julija Rozes tulkojumā
GESTA BERLINGS, Z. Lagerlef romans, tulkojis K. Strāls

[4.50]

VAP

Maksā Ls 2.50

LATVIJAS NACIONĀLĀ BIBLIOTĒKA
0309035233